

***Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΤΗΣ ΟΡΑΣΗΣ, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΣΤΙΣ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ
ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΕ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΛΙΚΗΣ Η ΜΕΡΙΚΗΣ
ΤΥΦΛΩΣΗΣ***

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

**ΚΑΤΣΙΜΙΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΤΣΙΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ**

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

ΠΑΝΤΑΖΑΚΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική
Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής
Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου
Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.)
Πάτρας

ΠΑΤΡΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Για την διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας σημαντική και ευπρόσδεκτη υπήρξε η συμβολή πολλών ανθρώπων που με την ηθική και υλική συμπαράσταση τους μας ενθάρρυναν μέχρι τέλους στην εποικοδομητική αντιμετώπιση των δυσκολιών και στη διατήρηση ενεργούς διάθεσης για αναζήτηση και προσπάθεια .

Συγκεκριμένα ευγνωμοσύνη θέλουμε ν εκφράσουμε στην υπεύθυνη καθηγήτρια μας κα Πανταζάκα Αθανασία για την σημαντική παρουσία της κοντά μας και την χρονική και δομική οργάνωση στην οποία μας προέτρεψε

Επιπλέον δεν θα ξεχάσουμε την ανεκτίμητη βοήθεια της καθηγήτριας μας στη Ψυχολογία κα Σικελιανού Δέσποινα που με την εμπειρία της άμβλυσε τις δυσκολίες και προώθησε την διεξοδική έκβαση του ερευνητικού μέρους της μελέτης μας .Πολύτιμη ήταν και η συνεργασία των Τοπικών Ενώσεων Τυφλών που ανταποκρίθηκα στην έρευνα μας .Για την γόνιμη αυτή συνεργασία οφείλουμε να εκφράσουμε ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη στην ειδική γραμματέα Τοπικής Ένωσης Τυφλών Αχαΐας ,Τζοβάρα Εύη , που μας πρόσφερε πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία των απαραίτητων επαφών και συνέβαλλε στην δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα σε μας και τους δέκτες των ερωτηματολογίων .

Επίσης θέλουμε να ευχαριστήσουμε την καθηγήτρια Φιλοσοφίας Κα Νύκτα Αθηνά για την βοήθεια που μας προσέφερε στην εύρεση φιλοσοφικών κειμένων και την συμφοιτήτρια μας Παπαδοπούλου Μαρία καθώς και την Παπαδοπούλου Άννα για την εθελοντική υποστήριξη και τον πολύτιμο χρόνο που μας αφιέρωσαν.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ σε συγγενείς και φίλους που στάθηκαν κοντά μας, δείχνοντας ανοχή και κατανόηση όλον αυτό το καιρό .

Ευχαριστούμε και ελπίζουμε σε ανταπόδοση .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	σελ. 2
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	σελ. 3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	σελ. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	σελ. 8
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ	σελ. 8
1.3 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ	σελ. 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΣΥΓΚΡΑΜΑΤΩΝ

2.1 ΑΙΣΘΗΣΕΙΣ	σελ. 11
2.1.1 Η ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ	σελ. 16
2.2 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΥΦΛΩΣΗΣ	σελ. 18
ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΟΡΑΣΗΣ	σελ. 19
ΑΙΤΙΑ ΤΥΦΛΩΣΗΣ	σελ. 20
2.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	σελ. 23
2.3.1 ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ	σελ. 28
ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	σελ. 28
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	σελ. 33
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	σελ. 35
ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	σελ. 44
2.4 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	σελ. 46
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	σελ. 48
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	σελ. 49
ΜΗ-ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	σελ. 51
2.4.1 ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	σελ. 54
2.4.2 ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	σελ. 56
2.4.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΡΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	σελ. 59
2.5 ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	σελ. 64

2.6	Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	σελ. 68
2.7	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	σελ. 71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΛΙΚΗΣ Ή ΜΕΡΙΚΗΣ ΤΥΦΛΩΣΗΣ

3.1	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ. 75
3.1.1	ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ	σελ.76
3.1.2	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	σελ. 76
3.1.3	ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ	σελ. 79
3.1.4	ΣΤΟΧΟΙ	σελ 79
3.1.5	ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ	σελ. 80
3.1.6	ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ	σελ.81
3.1.7	ΠΛΑΙΣΙΑ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ	σελ. 83
3.1.8	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ 84
3.1.9	ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	σελ 84
3.2	ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	σελ .86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

4.1	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ .118
-----	--------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

5.1	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	σελ 121
-----	-----------	---------

<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ 124
---------------------	---------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ (ΝΟΜΟΣ 2643)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΑΡΘΡΑ ΑΠΟ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ,ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ (INTERNET)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης υπήρξε η αναζήτηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που προσδίδει η μερική ή ολική απώλεια της όρασης στις διαπροσωπικές σχέσεις και κατ' επέκταση στην επικοινωνιακή διαδικασία των ατόμων με προβλήματα όρασης. Για την όσο το δυνατόν ολοκληρωτική προσέγγιση και κατανόηση του θέματος θεωρήσαμε σημαντικό να αναζητήσουμε στην βιβλιογραφική μας έρευνα τις απόψεις και θεωρητικές αναφορές που περιγράφουν ποικιλοτρόπως την διεργασία της αισθητηριακής λειτουργίας καθώς και την σχέση αυτής με τη νοητική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου.

Επιπλέον αναφερθήκαμε σε γενικότερο επίπεδο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διανθρώπινης επικοινωνίας για να επικεντρωθούμε στην συνέχεια στις ιδιάζουσες εκείνες περιπτώσεις όπου η επικοινωνιακή πράξη υπολείπεται της όρασης, ο ρόλος της οποίας αναγνωρίζεται μέσα από θεωρία και πράξη, πρωταρχικός στην μοναδικότητά του.

Συγκεκριμένα η μελέτη του θέματος περιλαμβάνει τα παρακάτω κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί μια εισαγωγή στο πρόβλημα και στους στόχους που η συγγραφική ομάδα έχει θέσει όσο αφορά αυτή τη μελέτη. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται επίσης οι όροι του θέματος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ανασκόπηση από παλιότερες έρευνες και μελέτες σχετικά με το παρόν θέμα.

Στην πρώτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου περιγράφονται οι αισθήσεις με τα ξεχωριστά ερεθίσματα που προσλαμβάνει η κάθε μία και τις ιδιαίτερες λειτουργίες που επιτελεί.

Στη δεύτερη ενότητα αναφερόμαστε στις κυριότερες αιτίες που προκαλούν μερική ή ολική τύφλωση καθώς και τις προϋποθέσεις που ορίζουν μια βλάβη της όρασης σε σοβαρή μείωση της οπτικής λειτουργικότητας.

Στην τρίτη ενότητα αναφέρονται απόψεις που διατυπώθηκαν σχετικά με την αντίληψη, τις αισθήσεις και το ζευγάρι αυτών στο βαθμό που συνέλαβε και συμβάλλει στην νόηση και κατανόηση του περιβάλλοντος κόσμου και του εσωτερικού εαυτού. Παρατίθεται μια εκτενή αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις που σημειώθηκαν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα όσον αφορά την σχέση των αισθητηριακών λειτουργιών με την ψυχική και νοητική εξέλιξη.

Στην τέταρτη ενότητα αναφερθήκαμε στην επικοινωνία έτσι όπως αυτή εκφράζει την ανάγκη του ατόμου να εμπλέκεται σε διαπροσωπικές σχέσεις και να κοινωνικοποιείται. Σημειώσαμε τους τύπους και τις αρχές που διέπουν την επικοινωνιακή διαδικασία. Στη συνέχεια αναζητήσαμε το ρόλο της όρασης στις δυαδικές σχέσεις, τις παραμέτρους που εξυπηρετεί και καταλήξαμε στη διαπίστωση πως προβλήματα μπορούν να προκύψουν σε περιπτώσεις ολικής ή μερικής τύφλωσης.

Στην πέμπτη ενότητα προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε μέσα από μια πραγματικά ελλιπή βιβλιογραφία τις ψυχολογικές διαδικασίες της οπτικής δυσλειτουργίας στο παιδί.

Στην έκτη ενότητα τονίζεται η σπουδαιότητα της Ειδικής Αγωγής έτσι όπως αυτό εκφράζεται μέσα από τις υπηρεσίες που μπορεί να προσφέρει στα άτομα με πρόβλημα όρασης.

Στην τελευταία ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου αναφερθήκαμε στην αξία που έχει η εργασία και η επαγγελματική αποκατάσταση στη ζωή του ανθρώπου. Τονίζεται η σπουδαιότητά της, ιδιαίτερα για άτομα που λόγω κάποιας αισθητηριακής δυσλειτουργίας αντιμετωπίζουν πρόβλημα

στην εξεύρεση εργασίας που θα τους εκφράζει και θα τους ικανοποιεί πνευματικά.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση τόσο της μεθοδολογίας όσο και των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε 35 άτομα με προβλήματα όρασης ηλικίας 20-40 ετών σε 8 πόλεις της Ελλάδας. Η διεξαγωγή της έρευνας έγινε μέσω των Τοπικών Ενώσεων Τυφλών που εδρεύουν στον Ελλαδικό χώρο. Σκοπός της έρευνας είναι η αναζήτηση των εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας ατόμων με πρόβλημα όρασης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που εξάγονται τόσο από την έρευνα όσο και από το σύνολο της βιβλιογραφικής μελέτης.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο η συγγραφική ομάδα παρουσιάζει τις προτάσεις της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ο άνθρωπος όταν επικοινωνεί, χρησιμοποιεί τις αισθήσεις του, προκειμένου να αντιληφθεί τους εξωτερικούς ή εσωτερικούς ερεθισμούς του περιβάλλοντος. Όταν μία ή περισσότερες εκ των αισθήσεων του ανθρώπου υπολείπεται λειτουργικά μερικώς ή πλήρως, τότε η επικοινωνιακή διαδικασία καθίσταται δυσκολότερη.

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με τα άτομα με προβλήματα όρασης και πως οι εναπομείναντες αισθήσεις υποκαθιστούν αυτήν την σοβαρή απώλεια στην επικοινωνιακή διαδικασία. Διερευνούνται οι εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας σε περιπτώσεις ολικής ή μερικής τύφλωσης ατόμων που ζουν στον Ελλαδικό χώρο.

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη ατόμων με προβλήματα όρασης και η εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας που χρησιμοποιούν στις καθημερινές τους δραστηριότητες.

Συγκεκριμένα οι επιμέρους στόχοι της εργασίας αυτής είναι:

- ◆ Συσχέτιση της επικοινωνιακής διαδικασίας με την οικογένεια όπως ενθάρρυνση, δέσιμο, αντιμετώπιση του προβλήματος με άνεση.

- ◆ Συσχετισμός της επικοινωνιακής διαδικασίας με την απασχόληση και εργασία όπως συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες, προετοιμασία για εργασία.

- ◆ Ανίχνευση τρόπων αντιμετώπισης των δυσκολιών για τα άτομα με προβλήματα όρασης.
- ◆ Συσχετισμός των εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας με την προσωπική ανάπτυξη του τυφλού ατόμου, τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά του.

1.3 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

ΑΙΣΘΗΣΗ: «Λειτουργία κατά την οποία το άτομο αντιλαμβάνεται τους εξωτερικούς και εσωτερικούς ερεθισμούς και παράγει τα ανάλογα συναισθήματα».

(Διαμαντόπουλος Δ.Π. Λεξικό Βασικών Εννοιών, σελ. 30, 1992).

ΟΡΑΣΗ: «Η αίσθηση, η αντίληψη του φωτός και των εξωτερικών αντικειμένων με τα μάτια».

(Βαρμάζη Ν., Το Βασικό Ερμηνευτικό Λεξικό, σελ. 539, 1983).

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: «Άτυπες αλληλεπιδράσεις που συμβαίνουν μεταξύ των ανθρώπων και είναι θεμελιακές για την κατανόηση του εαυτού μας».

(Verderber F. Rudolph, Η τέχνη της επικοινωνίας, σελ. 153, 1998).

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ: «Μια διαδικασία συναλλαγής για τη δημιουργία μηνυμάτων. Με τον όρο συναλλαγή εννοούμε ότι οι άνθρωποι που επικοινωνούν είναι αμοιβαία υπεύθυνοι για το τι συμβαίνει».

(Verderber F. Rudolph, Η τέχνη της επικοινωνίας, σελ. 26, 1998).

ΟΛΙΚΗ ΤΥΦΛΩΣΗ: «Σύμφωνα με την Ελληνική Νομοθεσία (Νόμος 958/1978), τυφλό είναι κάθε άτομο που η οπτική του οξύτητα είναι

μικρότερη από το 1/20 της φυσιολογικής στο μάτι που βλέπει καλύτερα και με την καλύτερη δυνατή διόρθωση».

(Αγγελοπούλου Ν. Σακαντάμη, Ιατρικά προβλήματα σε άτομα με σωματικές και νοητικές δυσκολίες, σελ. 81-82, 1985).

ΜΕΡΙΚΗ ΤΥΦΛΩΣΗ: «Ως άτομο με μερική τύφλωση χαρακτηρίζεται το άτομο που έχει οπτική οξύτητα από 20/70 έως 20/200 στον καλύτερο οφθαλμό, ο οποίος έχει υποστεί την πιο αποτελεσματική διόρθωση».

(Κρουσταλάκης Γεωργίου Σ., Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 114).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

2.1 ΑΙΣΘΗΣΕΙΣ

«Σαν αίσθηση νοείται καθεμιά από τις λειτουργίες με τις οποίες αντιλαμβανόμαστε τους εξωτερικούς ή εσωτερικούς ερεθισμούς».

(Τεγόπουλος – Φυτράκης, Μικρό Ελληνικό Λεξικό, σελ. 24-25, 1995).

Σύμφωνα με τον Ι. Σ. Πατρικίου (1971), οι κλασικοί διακρίνουν πέντε αισθήσεις, την αφή, την ακοή, την όραση, την γεύση και την όσφρηση. Στο ίδιο βιβλίο όμως, λογικότερη φαίνεται η ταξινόμηση του Sherrington, ο οποίος, διακρίνει τρεις κατηγορίες αισθήσεων αναλόγως του πεδίου από το οποίο προέρχονται τα αισθητικά ερεθίσματα : τα εξωδεκτικά ερεθίσματα δηλαδή τα ερεθίσματα από τον εξωτερικό κόσμο, τα εσωδεκτικά από τον εσωτερικό κόσμο και τέλος τα ιδιοδεκτικά, τα ερεθίσματα δηλαδή που προέρχονται από τα τοιχώματα του σώματος, του κορμιού και των άκρων, τα οποία μας πληροφορούν για την στάση, για τη θέση και τις κινήσεις του σώματος και των μελών του. Σε καθεμιά κατηγορία διακρίνονται διάφορα είδη:

A) εξωδεκτικές αισθήσεις

Σύμφωνα πάντα με τον Ι.Σ. Πατρικίου (1971), μεταξύ αυτών διακρίνουμε αφ' ενός εκείνες που προσλαμβάνονται από άμεση επαφή δηλαδή, από την δερματική επιφάνεια ή από το βλεννογόνο της γλώσσας ή της ρινός, τις λεγόμενες χημικές δηλαδή την γεύση και την όσφρηση, αφ'

ετέρου δε εκείνες που προσλαμβάνονται από μακρυά, από απόσταση δηλαδή την όραση και την ακοή.

I. Αισθήσεις από την δερματική επιφάνεια.

Κατά τον Τομασίδη Χριστόδουλο (1982) η εξωτερική επιφάνεια του σώματος είναι προικισμένη με αισθητικότητα. Η αισθητικότητα αυτή βρίσκεται εντοπισμένη σε ορισμένα σημεία απολύτως ειδικοποιημένα όπως τα σημεία αφής, ψύχους, θερμότητας, πίεσεως και τα σημεία του άλγους.

1) Αίσθηση αφής – πίεσεως

Όπως υποστηρίζει ο Ι.Σ. Πατρικίου (1971), εδώ το ερέθισμα είναι μηχανικού χαρακτήρος και όταν μεν είναι ελαφρό δίνει την αίσθηση της αφής, όταν δε είναι εντονότερο και σταθερότερο προκαλεί την αίσθηση της πίεσεως.

2) Η αίσθηση του κραδασμού.

Αυτή οφείλεται κατά τον Τομασίδη Χριστόδουλο (1982) σε μηχανικό ερέθισμα συχνών διαδοχικών κρούσεων, πρέπει δε να θεωρηθεί ότι ανήκει στην αφή και προεικονίζει την αίσθηση της ακοής.

3) Αίσθηση της θερμότητας- ψύχους.

Πάντα σύμφωνα με τον Τομασίδη Χριστόδουλο (1982) αισθητικότητα αυτή αφορά λιγότερο την απόλυτη θερμοκρασία του σώματος μας, πολύ δε περισσότερο την απότομη μεταβολή της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος, τόσο στην περίπτωση ανυψώσεως όσο και στην περίπτωση καταβίβασεως της.

4) Αίσθηση του άλγους

Οι ερεθισμοί που προκαλούν αισθήματα πόνου είναι μηχανικοί, χημικοί και ηλεκτρικοί. Ιδιαίτερο γνώρισμα των αισθημάτων του πόνου κατά τον Παπανούτσο Ε.Π. (1972), είναι ότι συνοδεύονται από συναισθήματα δυσαρέσκειας. Είναι γνωστό πόσο έντονη αντίδραση του θυνιμού προκαλείται από κάθε αλγεινή αίσθηση.

II. Αισθήσεις από χημική επίδραση.

Αυτές αποτελούν την γεύση και την όσφρηση που είναι στενά συνδεδεμένες με την λειτουργία της θρέψεως.

1) Γεύση.

«Σ' αυτήν διάφορες χημικές ουσίες διαλύτες στην σίελο αποτελούν ερέθισμα των ειδικών δεκτικών οργάνων του βλεννογόνου της γλώσσας προκαλώντας την αίσθηση του ξινού, του πικρού, του γλυκού και του αλμυρού. Για κάθε μια αίσθηση είναι πιθανό ότι υπάρχουν χωριστές νευρικές ίνες στο βλεννογόνο της γλώσσας»

(Πατρικίου Ι.Σ., Ψυχολογία, σελ. 37, 1971)

2) Όσφρηση

Είναι το ερέθισμα, σύμφωνα με τον Παπανούτσο Ε.Π. (1972), που οφείλεται σε διάφορα μόρια αεριώδη που προέρχονται από διάφορες χημικές ουσίες. Αυτή εξασκείται απευθείας στο αισθητικό πρωτονεύριον που βρίσκεται μεταξύ των επιθηλάκιων κυττάρων του βλεννογόνου του άνω τμήματος της ρινικής κοιλότητας.

Όπως υποστηρίζει και ο Τομασίδης Χριστόδουλος (1982) η γεύση και η όσφρηση είναι σημαντικές για την ζωή. Με αυτές δεν αναγνωρίζουμε μόνο τα πράγματα, αλλά και ελέγχουμε τις τροφές και τον αέρα, που εισπνέουμε και έτσι μπορούμε να προστατεύουμε τον οργανισμό μας από τις επιβλαβείς ουσίες.

III. Αισθήσεις από απόσταση

1) Όραση

«Το αισθητήριο της όρασης, το μάτι, είναι ένα λεπτό και θαυμαστό για την τελειότητα της κατασκευής του όργανο. Μοιάζει με σκοτεινό φωτογραφικό θάλαμο, και οπωσδήποτε εκτελεί ανάλογο έργο. Οι φωτεινές ακτίνες (ηλεκτρομαγνητικές κυμάνσεις) που εκπέμπονται από τα φωτιζόμενα αντικείμενα, είναι ο οπτικός ερεθισμός.»

(Παπανούτσος Ε.Π., Ψυχολογία, σελ. 40, 1972)

Σύμφωνα με την Αγγελουπούλου- Σακαντάμη (1985), η όραση αποτελεί το πολυτιμότερο αγαθό του ανθρώπου και η απώλεια της, συνεπάγεται σοβαρές επιπτώσεις στην ζωή και την εξέλιξη του ατόμου. Η στερεοσκοπική όραση εμφανίζεται κατά το τέλος του πρώτου έτους της ζωής, ενώ οι συζυγείς κινήσεις αρχίζουν από τον έκτο μήνα.

2) Ακοή

« Το αισθητήριο όργανο της ακοής είναι το αυτί που αποτελείται από τρία τμήματα: το εξωτερικό που συλλέγει τη φυσική ενέργεια, το μέσο που διαβιβάζει την ενέργεια στο εσωτερικό αυτί και τέλος το εσωτερικό που μετατρέπει τη φυσική ενέργεια σε νευρική διέγερση»

(Παπανούστος Ε.Π., Ψυχολογία, σελ. 80, 1972)

« Ερέθισμα της ακοής αποτελούν οι δονήσεις του αέρος των οποίων η συχνότητα βρίσκεται μεταξύ 16 και 4898 διπλών παλμών κατά δευτερόλεπτο διότι μόνο αυτές μπορεί να συλλάβει ο ανθρώπινος νούς».

(Πατρικίου Ι.Σ., Ψυχολογία, σελ. 38-39, 1971)

Όπως υποστηρίζει η Αγγελουπούλου- Σακαντάμη (1985), η φυσιολογική ακοή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ιδιαίτερου γνωρίσματος του ανθρώπου, του λόγου, με τον οποίο εκφράζει τις σκέψεις του και επικοινωνεί με το περιβάλλον.

B) Εσωδεκτικές αισθήσεις.

Αυτές αποτελούν « ένα σύνολο αισθήσεων που προέρχονται από το περιεχόμενο των κοιλιοτήτων του σώματος, δηλαδή ιδίως από τα σπάχνα της κοιλιάς, το περιτοναίο που τα περιβάλλει, τους πνεύμονες, τον υπεζωκότα και το μεσοθωράκιο. Εκτός αυτών όμως ανάλογες αισθήσεις προέρχονται και από τα τοιχώματα των αγγείων μεγάλων ή μικρών»

(Πατρικίου Ι.Σ., Ψυχολογία, σελ. 39, 1971)

Οι διάφοροι αυτοί «αισθητικοί» ερεθισμοί υπό ομαλές συνθήκες, δεν φθάνουν στη συνείδηση και δεν δημιουργούν σαφείς αισθήσεις, χρησιμεύουν δε μόνο στην πραγματοποίηση των άπειρων

αντανακλαστικών, τα οποία εξασφαλίζουν την αρμονική λειτουργία της οργανικής μας ζωής.

Γ) Ιδιοδεκτικές αισθήσεις

I) αίσθηση στάσεως

Σύμφωνα με τον Πατρικίου Ι.Σ. (1971), οι ερεθισμοί αυτοί μας δίνουν το αίσθημα της θέσεως του σώματος μας στο χώρο και με τα αντανακλαστικά τα οποία εξυπηρετούν, ρυθμίζουν τον τόνο του μυϊκού συστήματος, με το οποίο εξασφαλίζεται η ισορροπία.

II) η οργανική αίσθηση

Η οργανική αίσθηση συνδέεται με τη λειτουργία των εσωτερικών οργάνων του σώματος και η συμβολή της στη συντήρηση και στην ανάπτυξη του σώματος είναι πολύ σπουδαία. Ορισμένες εμπειρίες, όπως η πείνα, η δίψα, ο κόρος, η κόπωση, η ασφυξία, συνδέονται με την αίσθηση αυτή.

Σύμφωνα με τον Παπανούτσο Ε.Π. (1972) οι εμπειρίες αυτές συνοδεύονται με εμπειρίες πόνου, πίεσης, θερμότητας και ψύχους. Η δίψα π.χ. συνδέεται με τη ξηρότητα που αισθανόμαστε στη γλώσσα και στο λάρυγγα, ενώ η πείνα, με πίεση και πόνο που προέρχονται από τις συστολές του στομάχου.

III) Κινητική αισθητικότητα (κιναισθησία)

Κατά τον Πατρικίου Ι.Σ. (1971) η αισθητικότητα αυτή μας δίνει πληροφορίες σε σχέση με την κινητικότητα, δηλαδή με τις κινήσεις των άκρων του κορμού και σε ένα βαθμό της κεφαλής, βασίζεται δε στην αισθητικότητα των μυών, των τενόντων, των αρθρώσεων, των απονευρώσεων, του περιόστεου και των οστών.

2.1.1 ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τον Πατρικίου Ι.Σ . (1971), μπορεί να γίνουν οι εξής παρατηρήσεις σχετικά με τις πληροφορίες που προμηθεύεται ο οργανισμός με το μέσο των αισθήσεων.

α) η αφή ανιχνεύει από κοντά, με βραδύτητα συλλέγοντας δε πληροφορίες που προέρχονται συγχρόνως από την ιδιοδεκτική αισθητικότητα, εξυπηρετώντας την γνώση.

β) Η όραση ανιχνεύει από μακρινή απόσταση, είναι αίσθηση συνθετικού χαρακτήρα, που μας δίνει ευθύς το αντικείμενο στο σύνολό του, συγχρόνως δε και το σύνολο που το περιβάλλει. Τα δεδομένα της οράσεως παρουσιάζουν χαρακτήρα γνωστικό και είναι πρόσφορα για νοητική επεξεργασία.

γ) Η ακοή προσφέρει αγγέλματα που έρχονται από μακριά, η δε σημασία της στην νοητική εξέλιξη του ανθρώπου στάθηκε πολύτιμη, αφού μ' αυτήν εξυπηρετήθηκε η γλωσσική λειτουργία, απαραίτητο όργανο της συνειδητοποιήσεως και της μετάδοσης της γνώσης και επομένως πολύτιμο μέσο οργανώσεως των διανθρώπινων σχέσεων.

δ) η γεύση και η όσφρηση εξυπηρετούν τη λειτουργία της θρέψεως, η δε τελευταία και την γενετήσια, ιδίως στα ζώα, αναγγέλλοντας από μακριά την παρουσία του άλλου φύλου.

ε) η ιδιοδεκτική αισθητικότητα, που περιλαμβάνει τα δεδομένα της κιναισθησίας, της στατικής και της αισθητικότητας του δέρματος, προμηθεύει τα κύρια δεδομένα της οργανώσεως της εικόνας του ΕΓΩ, βασικά στοιχεία του αισθήματος του ΕΓΩ.

ζ) η εσωδεκτική αισθητικότητα εισβάλλει στη συνείδηση στην οποία κυριαρχεί παίρνοντας έντονο θυμικό χαρακτήρα και κινητοποιεί την προσοχή του ατόμου για άμυνα.

Γενικά τα αισθητήρια όργανα προσφέρουν πληροφορίες ωφελιμιστικού χαρακτήρα για την εξασφάλιση της ζωής του ατόμου, όπως την οργάνωση των αντανακλαστικών που εξυπηρετούν την οργανική ζωή.

Τέλος οφείλεται να αναγνωριστεί πως στην συνείδηση δεν υπάρχει αίσθηση αγνή και απομονωμένη, επειδή ουδέποτε συναντάται στην πράξη αισθητικός ερεθισμός απομονωμένος, αλλά πάντοτε συμπλέγματα ερεθισμών συγχρόνων ή διαδοχικών του ίδιου ή διάφορων αισθητικών συστημάτων, δηλαδή αισθήσεις που αλληλεπιδρούν έστω και αν από αυτές μία κυριαρχεί.

2.2 ΤΥΦΛΩΣΗ

Ο χαρακτήρας της κοινωνία στην οποία ζούμε και συμβιώνουμε διακρίνεται για την ποικιλία και πολυπλοκότητα ανθρωπίνων μορφών. Ο κάθε άνθρωπος είναι διαφορετικός, όλοι όμως έχουν κοινά γνωρίσματα και έναν αρχικό γενετικό εξοπλισμό ο οποίος συντελεί στην αρμονική διαβίωση στο περιβάλλον. Καθοριστικό ρόλο στην ολοκλήρωση αυτής της αρμονίας παίζει το πολύπλοκο εξελιγμένο βιολογικό σύστημα του ανθρώπινου οργανισμού του οποίου οι επιμέρους λειτουργίες σε συνεργασία μεταξύ τους, συντελούν στην ευημερία και στην διατήρηση της καλής υγείας.

Πέραν αυτού, ο ανθρώπινος οργανισμός είναι εξοπλισμένος με ένα νευρικό σύστημα το οποίο αποτελεί τον βασικό αποκωδικοποιητή εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή η επικοινωνία και η αντίληψη, του περιβάλλοντος κόσμου. Τα κύρια όργανα υποδοχής και ερμηνείας αυτών των ερεθισμάτων είναι τα αισθητήρια όργανα των οποίων η διεργασία καθιερώνει την αισθητηριακή λειτουργία, τις γνωστές μας αισθήσεις. Όταν παρατηρείται ολική ή μερική βλάβη σε κάποιο αισθητήριο όργανο προκύπτει το φαινόμενο της μειωμένης ή απωλεσθείσας αντίληψης των ερεθισμάτων που αντιστοιχούν στην συγκεκριμένη αίσθηση.

«Πολλές σύγχρονες έρευνες που διεξήχθησαν στην Γαλλία και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες έδειξαν ότι στην αρχή της σχολικής ηλικίας (5^ο – 7^ο έτος), το 10-20% των παιδιών είναι φορείς κάποιας οπτικής απόκλισης και δυσλειτουργίας. Ο στραβισμός φτάνει το 3- 4% και η αμβλυωπία στο 2-3% των παιδιών. Αντίθετα η πλήρης τύφλωση είναι συνήθως σπάνια. Στην Γαλλία υπολογίζονται 2000 περίπου τυφλά παιδιά. Στην Ελλάδα τα άτομα με απώλεια όρασης ανέρχονται σε 9.000. Αποτελούν δηλαδή το 1% περίπου του συνολικού πληθυσμού. Στην Αίγυπτο οι τυφλοί είναι το 3%

του πληθυσμού ενώ στην Κάτω Αφρική υπάρχουν ολόκληρα χωριά τυφλών (J-P. Deschamps, M. Manciaux κ. ά, L'en fant Flammarion, 1981, σελ. 105, handicape et l' ecole, Paris)» (Κρουσταλάκης Γ.Σ.)

Αυτό δεν σημαίνει πως όσοι υφίστανται απώλεια της όρασης δεν βλέπουν καθόλου. Είναι χρήσιμο για να αποφευχθούν παρερμηνείες να γίνει ο πιο κάτω διαχωρισμός.

Διάκριση των ατόμων με πρόβλημα όρασης

«Η κλινική ταξινόμηση παιδιών με οπτική δυσλειτουργία γίνεται με βάση την οπτική οξύτητα ή την καθαρότητα της όρασης» (Γεωργίου Σ. Κρουσταλάκη, Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 114)

Με αυτό το κριτήριο νομικά τυφλός θεωρείται εκείνος που «έχει κεντρική οπτική έλλειψη για μια απόσταση της τάξης 20/200 ή λιγότερο για το καλύτερο μάτι με διόρθωση». (Γεωργίου Σ. Κρουσταλάκη, Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 114).

Σύμφωνα με τον πιο πάνω συγγραφέα γίνεται μια σημαντική διάκριση μεταξύ δύο μεγάλων κατηγοριών ατόμων με οπτικό μειονέκτημα:

1) Άτομα που παρουσιάζουν κάποια βλάβη της όρασης η οποία δυσχεραίνει αλλά δεν παρακωλύει την ζωή τους στις καθημερινές ανάγκες διαβίωσης. Άτομα δηλαδή αμβλύωπα που έχουν υποστεί απώλεια της όρασης στο ένα ή και στα δύο μάτια. Οι αμβλύωπες δεν διακρίνουν λεπτομέρειες αλλά μπορούν να κινούνται και να αυτοεξυπηρετούνται. Είναι ικανοί να εργαστούν σε θέσεις όπου η τέλεια όραση δεν αποτελεί κριτήριο. Οι αμβλύωπες μπορούν να ταξινομηθούν με βάση:

A) Το βαθμό της οπτικής οξύτητας, το πλάτος και την στενότητα του οπτικού πεδίου ή

B) Το βαθμό χρησιμότητας της όρασης

2) Τυφλά άτομα που παρεμποδίζονται λόγω του αισθητηριακού τους κολλήματος στην πλήρη αυτονομία τους και για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαίο να γίνουν προσαρμογές στις μεθόδους διδασκαλίας και στις δεξιότητες της καθημερινής τους διαβίωσης.

Πρέπει να γίνεται με εξαιρετική προσοχή και λεπτότητα η διάκριση των ατόμων που έχουν ολοκληρωτική οπτική απώλεια και εκείνων που έχουν μερική αντίληψη φωτός και καταφέρνουν να διακρίνουν ανθρώπινες μορφές και αντικείμενα.

Σύμφωνα με τους Kirk and Gallaghen (1986) τα άτομα αυτά διακρίνονται σε:

- 1) Άτομα ολικά τυφλά ή με αντίληψη μόνο του φωτός
- 2) Άτομα ικανά να διακρίνουν μορφές ή αντικείμενα
- 3) Άτομα ικανά να κινούνται μέσα και έξω από το σπίτι, ικανά να αυτοεξυπηρετούνται χωρίς όμως να μπορούν να διαβάσουν.
- 4) Άτομα ικανά να διαβάζουν τίτλους εφημερίδων όχι όμως και μικρά γράμματα.
- 5) Η μερική ή ολική τύφλωση δεν αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη μερίδα πληθυσμού αλλά μπορεί να προκληθεί σε οποιοδήποτε άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του ή κατά την προγεννητική περίοδο.

Αίτια τύφλωσης

Τα αίτια της τύφλωσης διακρίνονται σε:

1) Κληρονομικά: όπως η έλλειψη χρωστικής ουσίας στον χοριοειδή, στην ίριδα, στον αμφιβληστροειδή και η καταστροφή του οπτικού νεύρου.

2) Επίκτητα: Σε αυτά μπορούν να απομονωθούν τρία σύνολα: τα προγεννητικά, τα περιγεννητικά και τα μεταγεννητικά.

A) Στα προγεννητικά διακρίνονται μολυσματικές ασθένειες, από τις οποίες προσβλήθηκε η μητέρα κατά την διάρκεια της κύησης π.χ. ερυθρά.

Η προσβολή της κυοφορούσας μητέρας από την πάθηση αυτή κατά τους τρεις πρώτους μήνες της κύησης δημιουργεί το ενδεχόμενο εμφάνισης τύφλωσης στο νεογνό. Παρόμοιες παθήσεις με αντίστοιχα αποτελέσματα ελοχεύουν τα αφροδίσια νοσήματα.

Β) Περιγεννητικά. Σε αυτά εντάσσονται τραυματισμοί του κρανίου κατά την διάρκεια του τοκετού από μαιευτικά εργαλεία που είναι δυνατόν να προξενήσουν αιμορραγία του εγκεφάλου και κατ' επέκτασιν τύφλωση.

Κακώσεις, ατυχήματα, και δηλητηριάσεις αποτελούν επίσης αίτια τύφλωσης.

Γ) Μεταγεννητικά. Εδώ υπάγονται μολυσματικές ασθένειες κατά την παιδική ηλικία όπως η μηνιγγίτιδα, ευλογιά, οστρακιά, εγκεφαλίτιδα, ιλαρά και τα αφροδίσια νοσήματα.

Εκτός από τα παραπάνω, η τύφλωση μπορεί να προέλθει από γλαύκωμα (αυξημένη πίεση στα μάτια), καταρράκτη, (ο κρυσταλλώδης φακός γίνεται αδιαφανής, μειώνεται δηλαδή η οπτική οξύτητα), η ανάπτυξη όγκων και ινοπλασμάτων, ατροφία του κεντρικού νεύρου, εκφύλιση της ωχράς κηλίδος και τέλος διαθλάσιες του οπτικού οργάνου όπως η μυωπία, ο αστιγματισμός, η πρεσβυωπία, η υπερμετροπία που αν δεν αντιμετωπιστούν έγκαιρα εγκυμονούν κινδύνους για τύφλωση» (Χρηστάκης Κώστας, Θέματα ειδικής αγωγής, σελ. 68- 70, 1994)

Το άτομο μπορεί να γεννηθεί με οπτική δυσλειτουργία, δηλαδή μιλάμε για εκ γενετής τύφλωση ή μπορεί να εμφανιστεί κατά την διάρκεια της ζωής του, να είναι δηλαδή επίκτητη. Σίγουρα και στις δύο περιπτώσεις το άτομο που φέρει την αναπηρία αντιμετωπίζει την ίδια δυσκολία στην έμφυτη τάση του για διερεύνηση του κόσμου και κυρίως για κυριαρχία στον χώρο. Είναι αναμενόμενο βέβαια ότι οι εκ γενετής τυφλοί αντιμετωπίζουν σαφώς μεγαλύτερη δυσκολία για επικοινωνία και κατανόηση του περιβάλλοντος κόσμου. Είναι σημαντικό τα άτομα με ελλιπή όραση να μην αισθάνονται ότι μειονεκτούν έναντι των άλλων

ανθρώπων και να αποδεκτούν την αναπηρία τους. Η μη έγκαιρη αποδοχή αυτής της κατάστασης μπορεί να συντελέσει στην δημιουργία σοβαρότερων ψυχολογικών δυσλειτουργιών στην ζωή του ατόμου.

2.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Θεωρήθηκε σημαντικό να αναζητηθούν απόψεις που διατυπώθηκαν σχετικά με την αντίληψη, τις αισθήσεις και το ζευγάρωμα αυτών στο βαθμό που συνέβαλλε και συμβάλει στην νόηση και κατανόηση του περιβάλλοντος κόσμου και του εσωτερικού γίνεσθαι.

Αν και παρατηρείται διαφοροποίηση στις απόψεις που παρατίθενται παρακάτω, προφανής είναι η ανάγκη που κατέκλυσε τον άνθρωπο από την αρχαιότητα να εξηγήσει το τι και γιατί είναι πραγματικό, ποια είναι η αληθινή διάσταση της πραγματικότητας και πώς αυτή επηρεάζει και καθορίζει την γνώση ως μέσο ερμηνείας του τι υπάρχει γύρω και μέσα μας.

Παρακάτω αναλύονται κάποιες από τις σημαντικότερες απόψεις που εδραιώθηκαν από τα μέσα του 4^{ου} αιώνα έως και σήμερα.

Πρώτος ο Δημόκριτος (460-370 π.Χ.) σύμφωνα με τον Young Z. John (1987), ερεύνησε την ιδέα των όλο και πιο μικρών τμημάτων της ύλης, ώσπου έφθασε σ' αυτό, που επρόκειτο να αποτελέσει μια από τις πιο σημαντικές ιδέες της σύγχρονης εποχής: την έννοια του ατόμου. Ο Δημόκριτος διακήρυξε πως ότι υπάρχει είναι τα άτομα, τα οποία κινούνται στο κενό. Κάτω από το πρίσμα της θεωρίας, των ατόμων, ο Δημόκριτος ερμηνεύει τις αισθήσεις που έχουμε. Ότι νιώθουμε δηλαδή ,οφείλεται στις κινήσεις των ατόμων μέσα στο κενό χώρο γύρω μας. Π.χ βλέπω το φεγγάρι, επειδή τα τα άτομα του φεγγαριού συναντούν το μάτι μου.

Όπως υποστηρίζει ο Gaarder Jostein (1994), ο Πρωταγόρας (500 π. Χ.) ασχολήθηκε με την έννοια των αισθήσεων. Ο άνθρωπος, πιστεύει, είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων και όταν όλοι οι άνθρωποι διαφέρουν, δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια δυνάμει της οποίας ο ένας έχει δίκαιο και ο άλλος άδικο. Το σκεπτικιστικό αυτό δόγμα βασίζεται στην απατηλότητα των αισθήσεων, σημείο στο οποίο επικεντρώθηκε ειδικότερα ο Λόκ στον οποίο γίνεται αναφορά αργότερα.

Σύμφωνα πάντα με τον Gaarder Jostein (1994), ο Πλάτωνας υπήρξε αντίθετος με τις απόψεις του Πρωταγόρα. Ο Πλάτωνας δεν δέχεται ότι η αίσθηση είναι γνωστή. Το Γίνεσθαι κατά τον Πρωταγόρα δεν είναι πάντοτε το ίδιο αλλά είναι πάντοτε διαφορετικό στην αίσθηση του καθενός. Παρακάτω τίθενται ορισμένα λόγια του ιδίου του Πλάτωνα που αναλύουν επακριβέστερα αυτή του την στάση. « Η αλήθεια, το Είναι και η γνώση ταυτίζονται με το αισθάνεσθαι και το φαίνεσθαι. Εάν είναι να υψώσουμε το αισθάνεσθαι σε κριτήριο για το Είναι και το μη Είναι, τότε γιατί να δεχθούμε ότι ο άνθρωπος είναι το μέτρο όλων των πραγμάτων και όχι ο χοίρος ή ο πίθηκος αφού και αυτά έχουν αισθήσεις»

(Ρόμπερτ Σόλομον- Κάθλιν Χίγκινς, Μια σύντομη ιστορία της Φιλοσοφίας σελ. 78, 1999)

Ο Πλάτωνας δέχεται σύμφωνα πάντα με τον Gaarder Jostein (1994), ότι μέσω των αισθήσεων προσκομίζεται στην ψυχή, η οποία είναι το κέντρο της γνώσης, το ποικίλο υλικό του εξωτερικού κόσμου. Επίσης είναι βέβαιο για εκείνον ότι κάθε αισθητήριο όργανο προσκομίζει στην ψυχή ειδικό συγκεκριμένο υλικό, που δεν είναι δυνατό να το προσκομίσει ένα άλλο αισθητήριο όργανο. Στο σημείο αυτό όμως τελειώνει η συμβολή του λογικού. Εφόσον έχω μόνο τα βιώματα των αισθήσεων δεν έχω γνώση. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα γνώση αποκτώ όταν κρίνω τα βιώματα αυτά, όταν προχωρήσω σε ορισμούς- ισχυρισμούς και τους εκφράσω με προτάσεις.

Έτσι ο Πλάτωνας πιστεύει πως η υψίστη πραγματικότητα βρίσκεται στη λογική σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη (384 π. Χ.) όπου η υψίστη πραγματικότητα βρίσκεται σ' αυτό που αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας. Έτσι όλα όσα βλέπουμε στη φύση , ο Πλάτωνας τα θεωρεί αντανakλάσεις άλλων πραγμάτων που υπάρχουν στον κόσμο των ιδεών και στην ψυχή των ανθρώπων.

Η φιλοσοφία έως τον 17^ο αιώνα χαρακτηρίστηκε από την ορθολογιστική σκέψη. Σύμφωνα με τον Young Z. John (1987), ο ορθολογισμός πρέσβευε πως το λογικό είναι η πηγή κάθε γνώσης. Επίσης πίστευε ότι ο άνθρωπος από την γέννηση του έχει ορισμένες ιδέες που ενυπάρχουν μέσα του, ανεξάρτητα από τις εμπειρίες. Αντιπρόσωποι αυτής της ορθολογιστικής τάσης ήταν ο Γάλλος Ντεκάρτ, ο Ολλανδός Σπινόζα, Ο Γερμανός Λαϊμπιτς και παλιότερα ο Πλάτωνας και ο Σωκράτης.

Τον 18ο αιώνα όμως τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν και ο ορθολογισμός αντιμετώπισε έντονη κριτική. Όλο και περισσότεροι φιλόσοφοι υποστήριζαν ότι η συνείδηση μας είναι άγραφο χαρτί και παραμένει έτσι, μέχρι να αποκτήσουμε τις πρώτες μας εμπειρίες. Η φιλοσοφική αυτή τάση ονομάστηκε εμπειρισμός και κύριοι εκπρόσωποι της υπήρξαν, ο Λοκ, ο Χιουμ και ο Μπέρκλει.

Όπως υποστηρίζει ο Young Z. John (1987), ο εμπειριστής πιστεύει ότι όλες οι γνώσεις του ανθρώπου πηγάζουν από τις εμπειρίες του. Από τους πρώτους εμπειριστές υπήρξε ο αγγλέζος Locke John (1632-1704). Στο βιβλίο του ‘ Δοκίμιο περί της ανθρώπινης νοήσεως’ (1690) ο Locke προσπαθεί να δώσει απάντηση σε δυο ερωτήματα. Πρώτον «από πού αντλούν οι άνθρωποι τις ιδέες και τις σκέψεις τους, και δεύτερον, αν μπορούμε να εμπιστευτούμε όσα μας λένε οι αισθήσεις μας».

(Gaarder Jostein, Ο κόσμος της Σοφίας σελ 313,1994)

Σύμφωνα πάντα με τον Young Z. John (1987), ο Locke υποστήριξε πως όλες μας οι σκέψεις και οι ιδέες είναι αντανάκλασεις πραγμάτων που αντιληφθήκαμε με τις αισθήσεις μας, πριν τις γνωρίσουμε δηλαδή με τις εμπειρίες μας. Πριν οι εμπειρίες μας αρχίσουν να μας τροφοδοτούν με σκέψεις και ιδέες η συνείδηση μας μοιάζει με ‘tabula rasa’ ,άγραφο πίνακα.

Η συνείδηση μας, ωστόσο, δεν δέχεται παθητικά μέσα της αυτές τις εξωτερικές εντυπώσεις. Το μυαλό μας επεξεργάζεται αυτές τις απλές εμπειρικές ιδέες με την σκέψη, την αμφιβολία, την πίστη και το

συλλογισμό. Επιπρόσθετα με τις αισθήσεις μας προσλαμβάνουμε αποκλειστικά και μόνο απλές εντυπώσεις.

Για παράδειγμα ας πούμε ότι τρώμε ένα μήλο. Αντιλαμβανόμαστε το μήλο με μια και μόνο απλή εντύπωση. Στην πραγματικότητα όμως έχουμε μια ολόκληρη σειρά από απλές εντυπώσεις, βλέπουμε πως είναι πράσινο, μυρίζουμε την φρεσκάδα του, γεύομαστε στη γλώσσα μας πως είναι ζουμερό και ξινό. Και αφού φάμε πολλά μήλα, τότε μόνο μπορούμε να σκεφτούμε: τώρα τρώω ένα μήλο. Ή με τα λόγια του Locke «τώρα πια έχουμε σχηματίσει μια σύνθετη αντίληψη του μήλου».

(Gaarder Jostein, Ο κόσμος της Σοφίας, σελ 315, 1994)

Ένα δεύτερο ερώτημα που διερευνά ο Locke αναφέρεται στο αν ο κόσμος είναι πράγματι έτσι όπως το αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας. Έτσι κατά τον Locke σύμφωνα με τους Ρόμπερ Σόλομον – Καθλιν Χίγκινς (1999), προκύπτει κατηγοριοποίηση των αισθήσεων σε πρωτογενείς και δευτερογενείς. Με τον όρο πρωτογενείς εννοεί την Έκταση , το Βάρος , την Μορφή , την Κίνηση και τον Αριθμό των πραγμάτων. Όταν πρόκειται για αυτές τις ιδιότητες μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι η εικόνα που μας δίνουν οι αισθήσεις μας είναι σωστή και ακριβής.

Αντιλαμβανόμαστε όμως σύμφωνα πάντα με τους Ρόμπερτ Σόλομον- Κάθλιν Χίγκινς (1999) και άλλες ιδιότητες των πραγμάτων. Λέμε ότι είναι γλυκά ή ξινά, πράσινα ή κόκκινα, ζεστά ή κρύα. Αυτές οι ιδιότητες χαρακτηρίζονται ως δευτερογενείς αισθητηριακές ποιότητες. Οι εντυπώσεις αυτές όπως το χρώμα, η οσμή, η γεύση ή ο ήχος, δεν ανταποκρίνονται σε ιδιότητες που τα πράγματα κλείνουν μέσα τους από μόνα τους. Ανταποκρίνονται στην επίδραση που τα πράγματα αυτά έχουν πάνω στις αισθήσεις μας. Π. χ ένα στρογγυλό πορτοκάλι δεν μπορούμε να το δούμε τετράγωνο μπορούμε όμως να το γευστούμε γλυκό ή ξινό.

Ο John Locke λοιπόν θεωρούσε πραγματικό τον φυσικό κόσμο όπως εξάλλου και ο Ντεκάρτ και ο Σπινόζα. Αυτό ακριβώς ήρθε να αμφισβητήσει ο Ιρλανδός επίσκοπος Τζόρτζ Μπέρκλει (1685-1753). Υποστήριξε πως το μόνο που υπάρχει είναι αυτό που νιώθουμε. Θεωρούσε επίσης σύμφωνα με τον Young Z. John (1987) ότι όλες οι ιδέες μας έχουν μια αιτία έξω από την συνείδηση μας αλλά πίστευε ότι αυτή η αιτία δεν είναι υλική. Κατά την γνώμη του είναι πνευματική και βρίσκει λύσεις μέσα από το πρόσωπο του Θεού.

Τέλος ο εμπειριστής Χιούμ σύμφωνα πάντα με τον John Z. Young (1987) μιλά για τις αισθήσεις ως σκεπτικιστής και αισθησιοκράτης. Η αισθησιαρχία λέει, ότι αν συλλαμβάνουμε κάτι με την νόηση, το συλλαμβάνουμε μόνο και μόνο γιατί η αίσθηση, που μας φέρνει σε επικοινωνία με το υλικό κόσμο γεννάει τη νόηση. Αυτές ήταν οι σημαντικότερες απόψεις που ειπώθηκαν στην αρχαιότητα σχετικά με την έννοια των αισθήσεων. Στην συνέχεια γίνεται μια αναλυτικότερη αναφορά στις σύγχρονες θεωρίες που προσέγγισαν τη σχέση αίσθησης και νόησης και υπογραμμίζεται το αναντικατάστατο και οι δυσλειτουργίες που μπορούν να προκύψουν από την έλλειψη μιας εκ των αισθήσεων.

2.3.1. ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Στο κέντρο της μελέτης της Γνωστικής Ψυχολογίας είναι η ανάλυση των γνωστικών λειτουργιών. Με τον όρο γνωστικές λειτουργίες εννοούμε « όλες εκείνες τις νοητικές δραστηριότητες που συντελούν στην απόκτηση, οργάνωση και χρήση της γνώσης όπως π.χ. την αντίληψη, την μνήμη, τη σκέψη, τη γλώσσα, των την ικανότητα λύσης προβλημάτων».

(Πόρποδας Κωνσταντίνος Δ. Γνωστική Ψυχολογία, σελ. 65, 1993)

Όμως η καθεμιά απ' αυτές τις γνωστικές λειτουργίες δεν είναι μόνο μια νοητική λειτουργία που συμβάλλει στην απόκτηση ή μετάδοση της γνώσης αλλά και μια λειτουργία που ταυτόχρονα συμβάλλει στο μετασχηματισμό του ατόμου. Από αυτές, εκείνες που είναι απαραίτητες και στις πιο απλές μορφές μάθησης είναι οι γνωστικές λειτουργίες της αντίληψης και της μνήμης και αφορούν στην πρόληψη, αναγνώριση και συγκρότηση των πληροφοριών.

Σύμφωνα με τον Παπανούτσο Ευάγγελο Π. (1972) η διαδικασία της αντίληψης για την Γνωστική Ψυχολογία ολοκληρώνεται σε δύο κύρια στάδια:

A) Το στάδιο της επιλογής των πληροφοριών.

B) το στάδιο της αναγνώρισης των πληροφοριών μέσω των γνωστικών μηχανισμών.

A) Το στάδιο της επιλογής των πληροφοριών.

Από το σύνολο των ερεθισμάτων που δέχεται κάθε στιγμή το άτομο, επιλεκτικά προσλαμβάνει ορισμένα μόνο.

Κυρίως, αγνοεί τα λιγότερο σημαντικά και επιλέγει εκείνα, τα οποία του μεταφέρουν τα περισσότερα μηνύματα.

Σύμφωνα πάντα με τον Παπανούτσο Ευάγγελο Π. (1972), η επιλογή ενός ή περισσότερων ερεθισμάτων από το προσφερόμενο σύνολο γίνεται με βάση τόσο τη φύση του ερεθίσματος, όσο και τις έμφυτες προδιαθέσεις του ατόμου. Έτσι, η κίνηση, η αντίθεση των χρωμάτων, του μεγέθους, της έντασης, η ομοιότητα με άλλα ερεθίσματα, είναι χαρακτηριστικά, τα οποία προσελκύουν την προσοχή μας και κατά συνέπεια, επιλέγονται και γίνονται αντιληπτά.

Εκτός όμως από τους παράγοντες του ερεθίσματος η επιλογή επηρεάζεται και από την προδιάθεση, το ενδιαφέρον, την εμπειρία, την προτίμηση και γενικά από παράγοντες που αναφέρονται στο ίδιο το άτομο.

Ο Πόρποδας Κωνσταντίνος Δ. (1993) θέτει ένα παράδειγμα. Όταν σε ένα δωμάτιο όπου συζητά μια συντροφιά ακούγεται ταυτόχρονα και μουσική, τότε, όταν θέλουμε να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε τους στίχους του τραγουδιού, συγκεντρώνουμε την προσοχή μας και επιλέγουμε το τραγούδι. Σ' αυτήν την περίπτωση όμως δεν μπορούμε να αντιληφθούμε ταυτόχρονα και τη συζήτηση της συντροφιάς.

Όπως διαπιστώνουμε από το παράδειγμα είναι δύσκολο να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας, και κατά συνέπεια να επιλέξουμε και να επεξεργαστούμε περισσότερα από ένα ή μια δέσμη σχετικών ερεθισμάτων κάθε φορά. Αυτό ισχύει σε περιπτώσεις όπου τα ερεθίσματα απευθύνονται στο ίδιο αισθητηριακό υποδοχέα. Σε περιπτώσεις όμως που τα ερεθίσματα απευθύνονται σε διαφορετικά αισθητήρια (π.χ. μάτι και αυτί) δεν υπάρχει ανάλογος περιορισμός επιλογής. Αντίθετα πιστεύεται ότι σ' αυτήν την περίπτωση διευκολύνεται η αντιληπτική και γενικότερα η μαθησιακή διαδικασία. Για παράδειγμα η απόκτηση γνώσης από την τηλεόραση υφίσταται ευκολότερη από τι από το ραδιόφωνο διότι η πρώτη απευθύνεται σε δύο αισθήσεις έναντι σε μια της άλλης.

B) Η αναγνώριση των πληροφοριών

Η επιλογή των πληροφοριακών ερεθισμάτων που αναπτύχθηκε πιο πάνω αποτελεί μια χρήσιμη και αναγκαία προϋπόθεση για την αντιληπτική επεξεργασία των πληροφοριών. Για να γίνει όμως αντιληπτό στην συνέχεια το επιλεγόμενο ερέθισμα πρέπει να υποστεί μια σειρά από λειτουργικές επεξεργασίες που συγκροτούν τη φάση εκείνη που είναι γνωστή ως αναγνώριση των πληροφοριών.

«Η αντιληπτική αναγνώριση των πληροφοριών γίνεται με δύο τρόπους:

α) Με την ταύτιση πρωτότυπων μορφών.

β) Με το προσδιορισμό των χαρακτηριστικών στοιχείων».

(Καλούρη Ράνυ – Αντωνοπούλου, Παιδαγωγική Ψυχολογία, σελ. 100, 1994)

και με την συμβολή των γνωστικών μηχανισμών.

Οι κυριότεροι γνωστικοί μηχανισμοί σύμφωνα με τον Πόρποδα Κωνσταντίνο Δ. (1993) που καθιστούν δυνατή την επεξεργασία των πληροφοριών, διεκπεραιώνοντας έτσι τη διεργασία της μάθησης άρα και της αντίληψης και της απόκτησης γνώσης είναι η κωδικοποίηση και η έκφραση. Μεταξύ αυτών πρέπει να μεσολαβήσουν και οι εξής γνωστικοί μηχανισμοί η αναπαράσταση (ή συγκράτηση), η ανάσυρση και η αξιολόγηση, όπως υποστηρίζει ο Seymour (1979).

Παρακάτω παρατίθεται ένα παράδειγμα που εξηγεί τη λειτουργία και την διαδικασία που ακολουθούν οι γνωστικοί μηχανισμοί βασισμένο στους Neisser – Posner & Mitchell (1967). «Αν ζητήσουμε από ένα άτομο να βρει π.χ. τη λέξη τραπέζι μέσα σ' ένα κατάλογο λέξεων, θα διαπιστώσουμε ότι η διεκπεραίωση αυτού του έργου απαιτεί τη λειτουργία και των πέντε γνωστικών μηχανισμών. Δηλαδή πρέπει η λέξη τραπέζι να κωδικοποιηθεί και να συγκρατηθεί στη μνήμη για να συγκρίνεται με την κάθε λέξη που θα εξετάζεται. Επίσης για να απορριφθεί η πρώτη λέξη του καταλόγου, θα πρέπει να κωδικοποιηθεί, να συγκρατηθεί για λίγο, να ανασυρθεί η

γραφημική παράσταση της ζητούμενης λέξης από τη μνήμη, να γίνει η αξιολόγηση (δηλαδή σύγκριση των δυο λέξεων) και να ακολουθηθεί η απόφαση (ή έκφραση) ότι η πρώτη λέξη του καταλόγου δεν είναι η ζητούμενη. Η ίδια διαδικασία θα ακολουθηθεί και με την δεύτερη λέξη.» (Πόρποδας Κωνσταντίνος, Γνωστική Ψυχολογία, σελ. 84-85, 1993)

Η όλη διαδικασία γίνεται τόσο γρήγορα στους ενήλικους ώστε φαίνεται σχεδόν αυτόματη. Εκεί που φαίνεται ευκολότερα η διαδικασία αυτή είναι στις περιπτώσεις των μικρών παιδιών που πρωτομαθαίνουν το γραπτό λόγο καθώς και στις περιπτώσεις ενηλίκων που μαθαίνουν μια ξένη γλώσσα, γιατί η λειτουργία ορισμένων γνωστικών (όπως π.χ. της ανάσυρσης από τη μνήμη και της αξιολόγησης) απαιτεί περισσότερο χρόνο, με αποτέλεσμα η ολοκλήρωση της διαδικασίας να καθυστερεί.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως η αντιληπτική αναγνώριση των πληροφοριών γίνεται με δυο τρόπους.

α) Με την ταύτιση πρωτότυπων μορφών.

Για να αναγνωριστεί μια μορφή είναι απαραίτητο να υπάρχει στη μνήμη η ακριβής αναπαράσταση της. Πράγμα που σημαίνει ότι δεν είναι δυνατό να καλυφθούν οι περιπτώσεις αναγνώρισης όλων των μορφών. Για τους λόγους αυτούς διαπιστώνεται ότι το μοντέλο της ταύτισης πρωτότυπων μορφών δεν είναι δυνατό να ερμηνεύσει πλήρως τον τρόπο της αντιληπτικής αναγνώρισης. Ο απεριόριστος αριθμός των παραστάσεων που πρέπει να συγκρατούνται στη μνήμη και να συγκρίνονται κάθε φορά που πρόκειται να αναγνωριστεί μια πληροφορία, καθιστά ασύμφορη τη λειτουργία του αντιληπτικού μηχανισμού, σύμφωνα πάντα με την Καλούρη Ράνυ - Αντωνοπούλου (1994)

β) Με τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών στοιχείων.

Η υπόθεση αυτή, ξεκινά κατά τον Πόρποδα (1993) από τη διαπίστωση ότι μια οπτική μορφή (π.χ. ένα γράμμα, μια εικόνα, ένα πρόσωπο) αποτελείται από σύνθεση ευθύγραμμων και καμπυλόγραμμων

τμημάτων από γωνίες από σκοτεινά και φωτεινά σημεία. Κατά συνέπεια η μορφή μπορεί να αναγνωριστεί με βάση αυτές τις χαρακτηριστικές λεπτομέρειες που την προσδιορίζουν.

Έτσι η αναγνώριση των χαρακτηριστικών σημείων μιας μορφής, γίνεται από ειδικούς γνωστικούς αναλυτές, οι οποίοι ευαισθητοποιούνται και αναγνωρίζουν συγκεκριμένα οπτικά χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από τη μορφή ή φύση του ερεθίσματος.

Είναι εύλογο ότι για να αρχίσει η διαδικασία της μάθησης και απόκτησης γνώσης, πρέπει να υπάρχουν δυο προϋποθέσεις. Πρώτον, είναι απαραίτητο να υπάρχουν περιβαλλοντικά ερεθίσματα και δεύτερον να υπάρχουν και να λειτουργούν οι αισθητηριακοί υποδοχείς, που θα μπορούν να δεχτούν τα ερεθίσματα και να τα μεταβιβάσουν στον εγκέφαλο.

Οι θεωρίες για το πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο διακρίνονται σε δυο κατηγορίες. Η μια πλευρά υποστηρίζει ότι, ανεξάρτητα από ορισμένες έμφυτες προδιαθέσεις, η ικανότητα της αντίληψης του περιβάλλοντος είναι σταδιακής μάθησης. Οι απόψεις αυτές προβλήθηκαν από τη θεωρία του εμπειρισμού, που προωθήθηκε από εμπειρικούς φιλόσοφους. (J. Locke., G. Berkley, D. Hume).

Αντίθετα η άλλη πλευρά υποστηρίζει ότι η αντιληπτική ικανότητα είναι έμφυτη και κατά συνέπεια λειτουργεί κατά τρόπο που είναι προγραμματισμένη να λειτουργήσει. Η άποψη αυτή υποστηρίχτηκε από τη Μορφολογική Ψυχολογία. Παρακάτω παρατίθενται οι σημαντικότερες πτυχές κάθε θεωρίας σχετικά με το πώς επικοινωνεί ο ανθρώπινος οργανισμός.

Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ (ΜΠΙΧΕΒΙΟΡΙΣΤΙΚΗ) ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Οι θεωρίες της μάθησης και απόκτησης της γνώσης που στεγάζονται κάτω από το γενικό τίτλο του Μπιχεβιορισμού ή Συμπεριφορισμού και οι οποίοι κυριάρχησαν από τις αρχές του αιώνα μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό την έντονη επίδραση της Εμπειρικής Φιλοσοφίας του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Η επίδραση αυτή αντανακλάται στη βασική άποψη των συμπεριφοριστών κατά την Παντζάρη Εύα – Παπανδρέου (1997), ότι η μάθηση και απόκτηση της γνώσης είναι αποτέλεσμα συνεξαρτήσεων, ανάμεσα στα ερεθίσματα που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον του και στις αντιδράσεις του σ' αυτά.

Τα κυριότερα σημεία αυτής της θεωρίας όσο αφορά την αντίληψη είναι κατά την Παντζάρη Εύα – Παπανδρέου (1997):

A) Η οπτικά προσλαμβανόμενη πληροφορία είναι ασαφής και χρειάζεται διόρθωση.

Για παράδειγμα η εικόνα ενός κτιρίου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή χιτώνα των ματιών είναι επίπεδη, ενώ το κτίριο εκτός από το πλάτος και ύψος, έχει και βάθος το οποίο όμως δε μεταφέρεται στην εικόνα. Έτσι για να διορθωθεί η ασάφεια αυτής της προσλαμβανόμενης πληροφορίας, είναι απαραίτητη η άμεση εμπειρία του κόσμου, έτσι ώστε να γίνεται αντιληπτός ως τρισδιάστατος.

B) Η αντίληψη των ερεθισμάτων βασίζεται στην αφαίρεση και συγκράτηση των κοινών χαρακτηριστικών τους.

Σύμφωνα με τον Πόρποδα Κωνσταντίνο Δ. (1993) η ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει ένα αντικείμενο π.χ. μια καρέκλα την οποία ποτέ δεν έχει ξαναδεί, οφείλεται στην ικανότητα του ατόμου να συγκρατεί τα κοινά χαρακτηριστικά της καρέκλας. Κατά συνέπεια η αναπαράσταση που

τελικά συγκρατείται στην μνήμη είναι μια αφηρημένη εικόνα του αντικειμένου, από την οποία έχουν απορριφθεί τα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε είδους καρέκλας και έχουν συγκρατηθεί μόνο τα κοινά χαρακτηριστικά.

Γ) Η αντίληψη των ερεθισμάτων συντελείται με την συνένωση των επιμέρους στοιχείων τους. Σύμφωνα με την άποψη πάντα του Πόρποδα (1993), για να γίνει αντιληπτό ένα δομημένο σύνολο (π.χ. ένα αντικείμενο) διασπάται στα στοιχεία του, τα οποία στην συνέχεια ενώνονται μεταξύ τους.

Πάνω σ' αυτό ο Willates (1976) υποστηρίζει ότι οι πληροφορίες που γίνονται αντιληπτές δεν υφίστανται γνωστική επεξεργασία αλλά αναπαρίστανται αντιγραφικά, διασπώνται και συνενώνονται.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετασθούν γενικές έννοιες για την θεραπεία gestalt προσπαθώντας να γίνει περισσότερο κατανοητή η θεωρητική προσέγγιση που παρουσιάζεται.

Έχουν προταθεί πολλοί όροι για να εξηγηθεί τι σημαίνει gestalt, όπως μορφή, δομή, διαμόρφωση αλλά η πλησιέστερη απ' όλες είναι η λέξη «όλον». Στα Γερμανικά Gestalt σημαίνει συνολική μορφή.

«Ο W. Kohler (1947), ένας σημαντικός εκπρόσωπος της Μορφολογικής Ψυχολογίας ορίζει την «μορφή» (gestalt) σαν μια οργανωμένη ολότητα η οποία παρουσιάζει πολλές ιδιότητες μεταξύ των οποίων και την ιδιότητα της μορφής. Επομένως η Ελληνική λέξη μορφή δεν αποδίδει πλήρως το νόημα της Gestalt γιατί η μορφή είναι απλώς ένα γνώρισμα της gestalt, η οποία είναι κατεξοχήν μια ολότητα». (Χριστοδούλου Τομασίδη, Εισαγωγή στην ψυχολογία, σελ. 105, 1982).

Ο κύριος εκπρόσωπος της μορφολογικής προσέγγισης ήταν ο Fritz Perls (1893 – 1970). Ο Perls επηρεάστηκε πολύ από τον υπαρξισμό όταν ανέπτυξε την θεραπεία gestalt, ενώ αντίθετη υπήρξε η μορφολογική προσέγγιση προς τις ορθόδοξες ψαχαναλυτικές μεθόδους και την εμπειρική θεωρία. «η θεωρία της μορφολογικής προσέγγισης για την αντίληψη ξεκίνησε από την βασική φιλοσοφική υπόθεση ότι το «όλο, το «σύνολο», δεν είναι το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων αλλά μια οργανωμένη ενότητα που προσδιορίζεται από τις σχέσεις των μερών. Έτσι, το gestalt είναι ένα είδος εσωτερικής αναπαράστασης που προσδιορίζει τη δομή με βάση τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα μέρη της» (Κων/νος Δ. Πόρποδας, Γνωστική Ψυχολογία, σελ. 107, 1994)

Το ίδιο υποστήριξε και ο Von Ehrenfels, ο οποίος εισήγαγε πρώτος την έννοια της gestalt στην ψυχολογία. Τόνισε την υπεροχή της ολότητας σε σχέση με τα μέρη που την συναποτελούν. «Η μορφή δεν είναι το

άθροισμα των μερών της αλλά κάτι άλλο και κάτι παραπάνω από αυτό το άθροισμα. Αυτό το «άλλο», και αυτό το «παραπάνω» το εξασφαλίζει στη μορφή η σχέση μεταξύ των μερών της. Το φαινόμενο της μεταβιβαστικότητας της gestalt (Transponierbarkeit) αποδεικνύει πως, ενώ μπορούμε να αλλάξουμε τα μέρη η μορφή μένει η ίδια, φτάνει η σχέση των μερών να μείνει αμετάβλητη». (Χριστοδούλου – Τομασίδη, Εισαγωγή στην Ψυχολογία, σελ. 106, 1982).

Αυτό που συμβάλλει την σωστή αντίληψη μιας μορφής ή ενός αντικειμένου δεν είναι απλώς το άθροισμα των επιμέρους στοιχείων του αλλά κυρίως η μεταξύ τους σχέση και η δομή του. Η μορφολογική προσέγγιση έδωσε περισσότερη σημασία στον παράγοντα σχέσεις των μερών των αντικειμένων σε αντίθεση με τα ίδια τα αντικείμενα κι αυτό επειδή οι σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα παραμένουν σταθερές ενώ τα αντικείμενα ενδέχεται να μεταβάλλονται. Π.χ μια μελωδία σε μείζονα κλίμακα που μεταφέρεται σε ελάσσονα κλίμακα. Αλλάζουν δηλαδή οι επιμέρους τόνοι άρα και στα επιμέρους ακουστικά αισθήματα χωρίς όμως να αλλάξουμε την ίδια την μελωδία. Αυτή η μεταβιβαστικότητα όλων των ολοτήτων αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα επιχειρήματα της μορφολογικής προσέγγισης.

Διαμορφώνοντας ένα gestalt δίνουμε νόημα σε αυτό που μας συμβαίνει. Παρατηρώντας δηλαδή όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής μας ζωής μπορούμε να έχουμε μια καλύτερη αντίληψη του εαυτού μας και των άλλων. Σχηματίζοντας την συνολική μορφή gestalt της προσωπικότητας έχουμε την δυνατότητα καλύτερης αντίληψης του συνόλου του εαυτού. Σε περίπτωση που λείπει κάποιο στοιχείο από την ολοκληρωμένη αντίληψη το άτομο δεν μπορεί να έχει επίγνωση του εαυτού του. «Ο Pearls υποστήριξε ότι κάθε πλευρά της συμπεριφοράς ενός ατόμου μπορεί να θεωρηθεί εκδήλωση του συνόλου». (Eleanor ο' Leary, Η Θεραπεία Gestalt, σελ. 28,

1995). Για παράδειγμα, ο τραυματισμός ενός μέλους του ανθρωπίνου σώματος επηρεάζει ολόκληρη την συμπεριφορά του.

Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί ένα άτομο σε όλες τις καταστάσεις της ζωής του παρέχει πληροφορίες για τον τρόπο που σκέφτεται, νιώθει και πράττει. Ο άνθρωπος λοιπόν αποτελεί μια ενότητα που απαρτίζεται από πολλά μέρη που λειτουργούν αλληλένδετα. Η θεραπεία gestalt επικεντρώνεται στο να βοηθήσει το άτομο να λειτουργεί σωστά υποστηρίζοντας τον εαυτό του, έτσι ώστε να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα διατηρώντας ψυχική και σωματική υγεία. Όταν ένα στοιχείο του ανθρωπίνου σώματος υπολείπεται σε λειτουργία τότε αυτό έχει δυσμενείς επιπτώσεις σε όλο το σύνολο της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του ατόμου.

«Ο Pearls υποστήριζε ότι το άτομο λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο της σωστής ισορροπίας όλων των μερών του. Για να επιβιώσει πρέπει η ισορροπία αυτή να διατηρηθεί μέσα κάποια όρια. Αυτή είναι η αρχή της ομοιόστασης». (Eleanor O' Leary, Η Θεραπεία Gestalt, σελ. 30, 1995).

Όλα τα άτομα έχουν μια εγγενή παρόρμηση να διατηρούν αυτή την ισορροπία. Εξαιτίας όμως εσωτερικών ή εξωτερικών συνθηκών αυτό δεν είναι πάντα εφικτό. Ο άνθρωπος από την φύση του τείνει στην αυτοπραγμάτωση. Η χαμηλή δραστηριότητα επιφέρει άγχος, αποξένωση από το φυσικό του περιβάλλον και αισθήματα κατωτερότητας.

Επιπλέον ο Pearls ισχυριζόταν ότι τα άτομα μπορούν ν' αποκτήσουν πλήρη επίγνωση των αναγκών τους και να δρουν σύμφωνα με αυτές. Επίγνωση σημαίνει ότι ολόκληρος ο εαυτός επικεντρώνεται στο σχήμα. Δεν ασχολείται με το υποσυνείδητο αλλά με το φανερό. Αρχίζει με αυτό που είναι και αναπτύσσεται μέσα από αυτό. «το άτομο παροτρύνεται να χάσει τον νου του και να βρει τις αισθήσεις του. Να εκφράσει τα αντιληπτικά του αισθήματα την ίδια στιγμή που τα δοκιμάζει (Kerry Thomas, Εισαγωγή στην ψυχολογία του ατόμου, σελ. 83, 1991).

Η αύξηση της επίγνωσης αποτελεί τον πυρήνα της Θεραπείας gestalt. Η ανάπτυξη αυτή συνδέεται περισσότερο με την εμπειρία και λιγότερο με την διανοητικοποίηση.

Εσωτερικοποιημένο ερέθισμα - Αντίληψη

Πίσω από τις επιμέρους αισθήσεις, την αφή, την όσφρηση, την γεύση, την ακοή και την όραση, πίσω από τις άπειρες αισθητηριακές εντυπώσεις που μας κατακλύζουν κάθε στιγμή λειτουργεί μια κεντρική εξουσία η οποία συντονίζει και οργανώνει τα σκόρπια δεδομένα των αισθήσεων σε ένα όλο, γεμάτο νόημα και περιεχόμενο. Αυτή είναι η αντίληψη.

Αντίληψη της μορφής

Οι εκπρόσωποι της μορφολογικής προσέγγισης στην προσπάθεια τους να ερμηνεύσουν την αντίληψη με βάση την υπόθεση της επεξεργασίας του εσωτερικοποιημένου ερεθίσματος δέχτηκαν την λειτουργία ορισμένων έμφυτων διαδικασιών. Η λειτουργία τους καθιστά ικανό το γνωστικό σχήμα να δεχτεί την πληροφορία ως ένα μείγμα μορφών, χρωμάτων, σημείων και να καταλήξει στην δημιουργία μια δομημένης μορφής με το φόντο της. «Αυτές οι έμφυτες εσωτερικοποιημένες διαδικασίες ονομάστηκαν «νόμοι μορφής» οι κυριότερες από τις οποίες είναι:

1) Διάκριση μορφής- φόντου. Κάθε οπτικό ερέθισμα γίνεται αντιληπτό ως μορφή με το φόντο της.

2) Εγγύτητα. Τα ερεθίσματα που βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο αποτελούν ένα gestalt, μια μορφή. Έτσι π.χ. δύο τελείες που

βρίσκονται η μία δίπλα στην άλλη μπορούν να γίνουν αντιληπτές σαν μια οριζόντια γραμμή.

3) Ομοιότητα. Τα ερεθίσματα που είναι όμοια συνήθως γίνονται αντιληπτά ως σύνολα.

4) Τα κενά που τυχόν να υπάρχουν σε μια μορφή συνήθως αγνοούνται κατά την αντίληψή της.

5) Συμμετρία. Τα συμμετρικά σχήματα αποτελούν πρότυπο gestalt

6) «Τα ερεθίσματα που παρουσιάζουν μια οπτική συνέχεια γίνονται αντιληπτά ως σύνολο ή όλο». (Eleanor O' Leavy, Η θεραπεία gestalt, σελ 30,1995)

Η συνδυαστική λειτουργία των νόμων μορφής συμβάλλει στο χωρισμό του οπτικού πεδίου σε μορφές και φόντο. Όταν οι οπτικές πληροφορίες είναι ελλιπείς τότε εμποδίζεται η αναγνώριση του ερεθίσματος. Κατά την οπτική αντίληψη μιας μορφής ο ψυχοφυσικός οργανισμός δεν δέχεται ανεξάρτητα τα αισθήματα της αντιληπτικής αυτής μορφής αλλά αισθήματα από όλο το περιβάλλον που επηρεάζουν την αντιληπτική εικόνα της.

Σε κάθε είδους αντίληψη κάνουμε διάκριση μεταξύ της μορφής και του φόντου. Αντιλαμβανόμαστε την μορφή ενώ το φόντο συνήθως το δεχόμαστε παθητικά χωρίς να το προσέχουμε. Το φαινόμενο Αυτό εμφανίζεται από την νηπιακή ηλικία. Η αντίληψη του περιβάλλοντος στο σχήμα μορφή- φόντο βέβαια δεν είναι άτεγκτη. Μπορεί είτε αυθόρμητα είτε με την καταβολή προσπάθειας να αλλάξει αυτό. Για παράδειγμα όταν κάποιος έχει ανάγκη από νερό, το ποτήρι είναι το σχήμα. Όταν ικανοποιηθεί αυτή η ανάγκη, επέλθει δηλαδή κορεσμός το σχήμα απορροφάται από το φόντο ωστόσο να κυριαρχήσει κάποια άλλη ανάγκη.

« Ο αντιληπτικός διαχωρισμός του αισθητηριακού πεδίου σε μορφή υπόβαθρο οφείλεται όχι μόνο στην αντίστοιχη διάρθρωση και οργάνωση

του εγκεφάλου, ο οποίος όπως δέχεται ο W. Kahler παρά τον κατακλυσμό των απείρων ερεθισμών έχει την ικανότητα της επιλογής και οργάνωσης μερικών από αυτούς αλλά και στη δυναμική, συνειδητή και ασυνείδητη διάρθρωση της προσωπικότητας. Ο αριθμός και η ποιότητα των μορφών που θα διακριθεί μέσα σ' ένα τμήμα του αισθητηριακού πεδίου εξαρτάται εκτός των άλλων- και από τις συνειδητές ή ασυνείδητες δυνάμεις, τις ορμές, τις επιθυμίες, τα ενδιαφέροντα, την όλη δυναμική διάρθρωση της προσωπικότητας». (Χριστοδούλου Τομασίδη, Εισαγωγή στην Ψυχολογία, σελ. 107, 1982)

Αντίληψη των χρωμάτων

Η αντίληψη του χρώματος εξετάζεται μέσα στα πλαίσια της αντίληψης του χώρου, γιατί κάθε έγχρωμο αντικείμενο που αντιλαμβανόμαστε είναι νοητό μόνο μέσα στο χώρο. Όπως αναφέρει ο Χριστόδουλος- Τομασίδης (1982), η σταθερότητα των χρωμάτων οφείλεται στην πείρα των ανθρώπων που προσφέρει σταθερές παραστάσεις του κάθε αντικειμένου και του χρώματος π.χ. η κιμωλία είναι άσπρη, το κάρβουνο μαύρο.

Οι σταθερές αυτές παραστάσεις των χρωμάτων, των αντικειμένων υπερνικούν, κατά κάποιο τρόπο, τις οπτικές εντυπώσεις και έτσι το μαύρο κάρβουνο φαίνεται μαύρο ακόμη και όταν το μεσημέρι εκπέμπει τόσες φωτεινές ακτίνες όσες η κιμωλία τις πρωινές ώρες. Η δυναμική σχέση των επιδράσεων περιβάλλοντος και αντικειμένου προκαλεί τη σταθερότητα του χρώματος, του μεγέθους, της μορφής, ενός αντικειμένου.

Αντίληψη απόστασης και βάθους

Εκτός από το μήκος και το ύψος αντιλαμβανόμαστε τα αντικείμενα σε σχέση και με το βάθος ή το πλάτος.

Με την αντίληψη του βάθους ο άνθρωπος αποκτά την αντίληψη της σταθερότητας των αντικειμένων και της απόστασης μεταξύ τους.

Όλες οι αισθήσεις συμβάλλουν στην αντίληψη της απόστασης και του βάθους των αντικειμένων. Η συμβολή της αφής είναι αυτονόητη ιδιαίτερα σε ανθρώπους που έχουν πρόβλημα όρασης. Για παράδειγμα ένας τυφλός έχει αντίληψη του βάθους και της απόστασης με την βοήθεια των χεριών πάνω στις επιφάνειες των αντικειμένων. η όραση όμως είναι η αίσθηση πάνω στην οποία στηρίζεται ο σχηματισμός της αντίληψης της απόστασης και του βάθους.

Αντίληψη της θέσης και της χωρικής σχέσης των αντικειμένων

Ο Χριστόδουλος- Τομασίδη (1982) αναφέρει σχετικά ότι τα στατικά αισθήματα αποτελούν την πρώτη ύλη της αντίληψης της θέσης του σώματος στον χώρο, του προσανατολισμού και της ισορροπίας του. Στην αντίληψη όμως της θέσης και της χωρικής σχέσης των αντικειμένων συνεργάζονται πολλές αισθήσεις και κυρίως η αφή, η μυϊκή αίσθηση και η όραση.

«Ο Erisman (Rohracher, 1965) δέχεται πως οι κατευθύνσεις πάνω-κάτω προκαλούνται κατ' αρχήν με βάση τα « αισθήματα της βαρύτητας», δηλαδή με βάση όλες τις αισθητηριακές πληροφορίες εκείνων των οργάνων, τα οποία σχετίζονται με την επίδραση της βαρύτητας. Σαν τέτοια δέχεται τα αισθήματα πίεσης (αφή) και τα μυϊκά εκείνα αισθήματα που

δημιουργούνται όταν π.χ. προσπαθούμε να σηκώσουμε τα μέλη του σώματος από κάτω προς τα πάνω. Τα οπτικά αισθήματα είναι κατά τον Erisman δευτερογενή. Γεγονός αδιαμφισβήτητο παραμένει πάντως ότι η όραση προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για τη θέση των σωμάτων στο χώρο. Γιατί το μάτι κινείται με τρία ζεύγη μυών και η κίνηση αυτή εντοπίζει με την βοήθεια των αντιστοιχών μυϊκών αισθημάτων τη θέση των αντικειμένων» (Χριστόδουλος Τομασίδης, Εισαγωγή στην Ψυχολογία, σελ. 111, 1982)

Αντίληψη του μεγέθους

Στην αντίληψη του μεγέθους των αντικειμένων συντελούν απτικά, μυϊκά και φυσικά οπτικά αισθήματα. « Στην αντίληψη του μεγέθους παρατηρείται το φαινόμενο της σταθερότητας του μεγέθους παρά την αλλαγή της απόστασης. Για παράδειγμα ένα παράθυρο που βρίσκεται 100 μέτρα μακριά και δεν εμφανίζεται απομονωμένο από το περιβάλλον του παραμένει το ίδιο σε μέγεθος. Αν απομονωθεί το αντικείμενο από το περιβάλλον τότε θα φαίνεται τόσο μεγάλο όσο προβάλλει στον αμφιβληστροειδή». (Χριστόδουλος – Τομασίδης, Εισαγωγή στην Ψυχολογία, σελ. 116, 1982).

Βέβαια η εμπειρία είναι εκείνη που συμβάλλει όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως στην εκτίμηση της σταθερότητας των αντικειμένων.

Αντίληψη της κίνησης

Εδώ ο Χριστόδουλος- Τομασίδης (1982) αναφέρει πως η αντίληψη της κίνησης είναι κυρίως οπτική αντίληψη. Και αυτό γίνεται κατανοητό γιατί η κίνηση γίνεται πολύ γρήγορα οπτικά αισθητή. Αυτό βέβαια δεν

σημαίνει πως οι άλλες αισθήσεις μένουν αμέτοχες στην αντίληψη της κίνησης. Ιδιαίτερα η κινητική, η απτική και η ακουστική αίσθηση αποτελεί σε μερικές περιπτώσεις βασικό παράγοντα στην αντίληψη γιατί και οι τυφλοί π.χ. ακούν τα κινούμενα αυτοκίνητα, αντιλαμβάνονται την κίνηση του σώματος ή αγγίζοντας ένα κινούμενο αντικείμενο αντιλαμβάνονται την κίνηση του. Αλλά και η κατεξοχήν αντίληψη της κίνησης, η οπτική στηρίζεται όχι μόνο στα απτικά αλλά και στα κινητικά αισθήματα που προκαλούνται από τις κινήσεις των ματιών κατά την παρακολούθηση των κινούμενων αντικειμένων.

Η αντίληψη της κίνησης αποτελεί πρωταρχικό ψυχικό φαινόμενο μεγάλης βιολογικής σημασίας. Είναι γεγονός πως το νήπιο πριν ακόμη καταφέρει να προσηλώσει το βλέμμα του σε ένα αντικείμενο είναι σε θέση να αντιληφθεί κινούμενα αντικείμενα, ενώ είναι γνωστό πως τα κινούμενα αντικείμενα γίνονται πολύ πιο γρήγορα αντιληπτά από ότι τα ακίνητα.

ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Η ορθόδοξη ψυχαναλυτική θεωρία δίνει έμφαση σε ενδογενή βιολογικά στοιχεία και διαδικασίες.

Η ψυχαναλυτική μέθοδος προσπαθεί να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσα από βαθύτερα κίνητρα που έχουν μια παραλλαγμένη σημασία για το άτομο.

Κύριος εκπρόσωπός της ο S. Freud (1856-1939)

Οι Ψυχαναλυτές θεωρούν τα ψυχικά φαινόμενα σαν αποτέλεσμα μηχανικής σύνδεσης των ψυχικών στοιχείων και σαν μηχανικές αντιδράσεις σε ερεθισμούς. Για παράδειγμα, η σελίδα που τώρα διαβάζω ερεθίζει το μάτι μου και οι άπειρες οπτικές εντυπώσεις που απεικονίζονται πάνω στον αμφιβληστροειδή, εντελώς ανεξάρτητες μεταξύ τους αποτελούν την οπτική αντίληψη της σελίδας αυτής. Θεωρούν λοιπόν οι εκπρόσωποι της ψυχαναλυτικής θεωρίας πως τα ερεθίσματα που δεχόμαστε από τα αισθητήρια όργανα προκαλούν ανάλογες συμπεριφορές.

Από την νηπιακή ηλικία το παιδί δέχεται μια ποικιλία ερεθισμάτων. Από τους πρώτους μήνες της ζωής του αρχίζει να αντιδρά στα ερεθίσματα ενώ νέες απτικές και αισθητηριακές προσλήψεις αυξάνουν και αναπτύσσουν τις ικανότητες του.

«Οι διάφορες λειτουργίες αισθητικές και αισθητηριακές συντονίζονται προοδευτικά και συνεχώς εμπλουτίζονται. Οι λειτουργίες αυτές δεν παρέχουν ακόμα αντιλήψεις με την αυστηρή έννοια του όρου. Πρόκειται για αισθητικά (κεντρομόλα) ερεθίσματα για εισδοχές, για προσλήψεις. Αλλά οι εμπειρίες που ήδη υπάρχουν παρέχουν την δυνατότητα συγκρίσεων σε σχέση με τις νέες εισδοχές και αυτό συντελεί στην πραγματοποίηση νέων προσκτήσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στοιχειώδεις αντιλήψεις.

Το παιδί αρχίζει να μαθαίνει» (Σακελλαρόπουλος Παναγιώτης, Σχέσεις μητέρας – παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής, σελ. 185,1998)

Με το πέρασμα του χρόνου το βρέφος απαντά στα σήματα με τρόπο όλο και πιο ειδικό. Με την ανάπτυξη της αισθητικότητας και της όρασης η επαφή με το περιβάλλον αυξάνει.

« Οι πρωτογενείς αυτοματισμοί και οι αντιδράσεις του βρέφους στους απτικούς και ιδεοδεκτικούς ερεθισμούς γίνονται τώρα ειδικότερα και αρχίζουν να φέρουν τη σφραγίδα της επίδρασης του περιβάλλοντος» (Σακελλαρόπουλος Παναγιώτης, Σχέσεις μητέρας- παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής, σελ. 180,1998).

Το βρέφος αρχίζει να αντιδρά στα ερεθίσματα που προσλαμβάνει κατανοώντας τα, αποδεσμευόμενο ολοένα και περισσότερο από την αρχική προσκόλληση στα άμεσα αισθητηριακά δεδομένα και υποτάσσεται στην νόηση. Έτσι μπορεί να συντρέχει στις προηγούμενες εμπειρίες και στις μεταξύ τους σχέσεις και να ανάγει την καινούργια του εμπειρία σε ένα οργανωμένο σύστημα εννοιών. Ενώ ένα δεύτερο χαρακτηριστικό του αντιληπτικού συστήματος είναι ότι με την πάροδο της ηλικίας αρχίζει να επεξεργάζεται πιο αποτελεσματικά πολύπλοκα ερεθίσματα.

Η αντιληπτική ικανότητα της μητέρας και η προσαρμογή της στα μηνύματα του νεογέννητου είναι στοιχεία απαραίτητα για την δημιουργία μιας σχέσης αλληλεπίδρασης. Το βλέμμα είναι ένας τρόπος με τον οποίο το νεογέννητο αναπτύσσει συναισθηματικό δεσμό με την μητέρα του. Ο ρόλος της οπτικής λειτουργίας στην δημιουργία δεσμών με την μητέρα φαίνεται στην μελέτη του Fraiberg και Freedaman (1964) όπου αναφέρονται οι δυσκολίες των τυφλών παιδιών να εγκαταστήσουν επικοινωνία» (Σακελλαρόπουλος Παναγιώτης, Σχέσεις μητέρας- παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής, σελ. 178,1998)

2.4 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η διανθρώπινη επικοινωνία εξασφαλίζεται με την έμμεση γλωσσική λειτουργία, δηλαδή τον έναρthro λόγο αλλά και με την χρησιμοποίηση εκφραστικών κινήσεων.

Ο Ιωάννου Σ. Πατρικίου (1971), αναφέρει σχετικά πως η διανθρώπινη επικοινωνία υπάρχει πριν ακόμα συνειδητοποιηθεί, πρώτο γιατί η συνείδηση του εγώ εξυπακούει σαν μια ηχώ, μια απήχηση της συνείδησης του άλλου, σαν ένα είδος άμεσης εμπειρίας όπως προκύπτει από μερικές άμεσες αυτόματες αντιδράσεις ενός ατόμου στην ύπαρξη ή στην δράση ενός άλλου χωρίς καμία συνειδητοποίηση της σχέσης εκείνη τη στιγμή. Τέτοιας άμεσης διανθρώπινης επικοινωνίας μέσα, ιδίως για την μετάδοση θυμικών καταστάσεων είναι αυτόματες νευροφυτικές εκδηλώσεις ή αυτόματες εκδηλώσεις κινητικού τύπου, φυσιογνωμικές, χειρονομίες, στάσεις του σώματος

Η επικοινωνία λοιπόν επιτυγχάνεται με την ομιλία η οποία αναπτύσσεται και βελτιώνεται σε μεγαλύτερες ηλικίες, αλλά και με αυθόρμητες κινήσεις την αποκαλούμενη γλώσσα του σώματος.

Σύμφωνα με τον Rujolph F. Verderber στην τέχνη της επικοινωνίας (1998) , η επικοινωνία μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία συναλλαγής για την δημιουργία μηνυμάτων. Με τον όρο συναλλαγή εννοούμε ότι οι άνθρωποι που επικοινωνούν είναι αμοιβαία υπεύθυνοι για αυτό που συμβαίνει. Η επικοινωνία είναι συναλλαγή είτε συμμετέχουν δύο άνθρωποι, είτε πρόκειται για μια ομαδική συζήτηση ή μια δημόσια ομιλία.

Από την άλλη, η Ελένη Ζαφειράτου Κουλιούμπα στην Γνωριμία με την Κώφωση (1994) ορίζει την επικοινωνία σαν την πράξη να κάνει κάποιος τις σκέψεις, τις εμπειρίες, τις ανάγκες, τα αισθήματα, τις επιθυμίες του γνωστές σε ένα ή περισσότερους ανθρώπους. Να στέλνει μηνύματα αλλά και να παίρνει. Η επικοινωνία λοιπόν επιτυγχάνεται – όπως

προαναφέρθηκε στον πιο πάνω ορισμό- μέσω της εκπομπής και λήψης μηνυμάτων.

«Μπορούμε να ορίσουμε τα μηνύματα στις λέξεις που μεταδίδονται από τον ένα συνομιλητή στον άλλο. Η αλήθεια είναι ότι τα μηνύματα είναι πολύ πιο περίπλοκα . Περιλαμβάνουν νοήματα, σύμβολα, κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση μηνυμάτων καθώς και τη μορφή και οργάνωση του νοήματος» (Rudolph F. Verderber, Τέχνη της επικοινωνίας, (σελ.30,1998).

Σαν νόημα ορίζουμε τις ιδέες και τις έννοιες που υπάρχουν στο μυαλό ενός ανθρώπου ενώ οι λέξεις, οι ήχοι, οι πράξεις που μεταφέρουν τα νοήματα ονομάζονται σύμβολα επειδή αντικαθιστούν τα νοήματα που θέλουν να εκφράσουν όσοι τα χρησιμοποιούν.

Όταν οι άνθρωποι επικοινωνούν φροντίζουν ώστε οι λέξεις που χρησιμοποιούν να είναι όσο το δυνατόν κατάλληλες και ξεκάθαρες προκειμένου ο συνομιλητής να καταλάβει το νόημα της συζήτησης και των όσων θέλουν να του μεταφέρουν. Την ίδια στιγμή οι κινήσεις, οι εκφράσεις του προσώπου, ο τόνος της φωνής, η στάση του σώματος που είναι όλα στοιχεία σωματοκινητικής επικοινωνίας συνοδεύουν τις λέξεις. Το μήνυμα που θα λάβει ο ακροατής εξαρτάται από το πώς θα λάβει εκείνος υπόψη του τα λεκτικά και σωματοκινητικά σύμβολα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό παίζει η κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση. Η διαδικασία δηλαδή κατά την οποία οι ιδέες και τα συναισθήματα μετατρέπονται σε σύμβολα και αντίστροφα, η διαδικασία μετατροπής των κωδικοποιημένων μηνυμάτων σε ιδέες και συναισθήματα. Οι δύο αυτές βασικές διαδικασίες της επικοινωνίας λαμβάνουν χώρο υποσυνείδητα.

Λειτουργίες της επικοινωνίας

Η μελέτη της επικοινωνίας είναι σημαντική επειδή εξυπηρετεί σημαντικές λειτουργίες στη ζωή των ανθρώπων.

Σύμφωνα με τον Rudolph F. Verderber (1998), η επικοινωνία έχει πρώτα απ' όλα ως σκοπό α) την κάλυψη αναγκών. Οι ψυχολόγοι υποστηρίζουν πως «ο άνθρωπος είναι ζώο κοινωνικό». Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι χρειάζονται την παρουσία των άλλων ανθρώπων όπως χρειάζονται την τροφή, το νερό και τη στέγη. Αποκομμένοι από κάθε επαφή με τους άλλους, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν παραισθήσεις, χάνουν τον κινητικό τους συντονισμό και γίνονται σε γενικές γραμμές δυσπροσάρμοστοι. Πολλές φορές το περιεχόμενο των συζητήσεων είναι ασήμαντο π.χ. δυο άνθρωποι μπορεί να συζητούν για ώρες μιλώντας για ασήμαντα πράγματα που κανείς δεν θυμάται αργότερα. Όταν χωριστούν μπορεί να έχουν ανταλλάξει πολύ μικρό αριθμό πληροφοριών όμως η επικοινωνία έχει εξυπηρετήσει ένα πολύ σημαντικό σκοπό, την απλή ανάγκη των ανθρώπων να επικοινωνήσει με ένα άλλο ανθρώπινο ον.

β) Κατά δεύτερον έχει ως σκοπό την ενίσχυση και την διατήρηση του εαυτού. Όταν οι άνθρωποι επικοινωνούν επιτυγχάνουν την αναγνώριση των προσωπικών επιλογών, των σκέψεων, των συναισθημάτων και των ικανοτήτων τους. Τα άτομα λαμβάνουν πληροφορίες για τον εαυτό τους, όχι μόνο από τη δική τους συμπεριφορά αλλά και από την ανταπόκριση των άλλων προς αυτούς.

γ) Με την επικοινωνία έπειτα, επιτυγχάνεται η ανάπτυξη και δημιουργία σχέσεων. Μέσω της επικοινωνίας τα άτομα γνωρίζονται, οι σχέσεις διευρύνονται και βαθαίνουν ή τελματώνονται και σβήνουν. Πολύ λίγες σχέσεις – επαγγελματικές, κοινωνικές, φιλικές ή προσωπικές – παραμένουν οι ίδιες. Αυτό το βασικό στοιχείο της ζωής κάθε ατόμου είναι σημαντικό για την διαπροσωπική διαδικασία της επικοινωνίας.

δ) Επιπρόσθετα ο άνθρωπος αντεπεξέρχεται στις κοινωνικές του υποχρεώσεις. Όταν γίνεται χρησιμοποίηση τυπικών φράσεων π.χ. χαίρω πολύ, ή τι κάνεις, επιτυγχάνεται συμμόρφωση με τα κοινωνικά πρότυπα. Η παράβλεψη μπορεί να θεωρηθεί προσβολή. Η ανάγκη να αναγνωρίζονται οι άλλοι και με άλλα λόγια ο σεβασμός των κοινωνικών υποχρεώσεων εξυπηρετεί την επίδειξη των δεσμών των ανθρώπων.

ε) μια άλλη λειτουργία της επικοινωνίας είναι η μετάδοση πληροφοριών. Οι πληροφορίες αποτελούν ένα βασικό συστατικό της αποτελεσματικής λήψης απόφασης. Κάποιες πληροφορίες λαμβάνονται μέσω της παρατήρησης, κάποιες μέσω της μελέτης, άλλες μέσω της τηλεόρασης και άλλες μέσω της άμεσης εμπειρίας με τους άλλους. Οι πληροφορίες λαμβάνονται και δίνονται καθημερινά σε κάθε είδος επαφής και συνομιλίας.

στ) Τέλος μια τελευταία λειτουργία της επικοινωνίας είναι η επιρροή που εξασκείται στους άλλους. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν πως ο πρωταρχικός σκοπός κάθε προσπάθειας για επικοινωνία είναι να επηρεαστεί η συμπεριφορά των άλλων.

Κι αφού μελετήσαμε τις λειτουργίες της επικοινωνίας και το τι επιτυγχάνουν στη ζωή των ατόμων είναι χρήσιμο να γίνει η παρακάτω διάκριση ανάμεσα σε λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία.

Λεκτική επικοινωνία

Σαν κύριο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης επικοινωνίας θεωρείται η χρήση του λόγου. Η λεκτική επικοινωνία αποτελεί προνόμιο του ανθρώπινου είδους. Στηρίζεται στην αποκτημένη κοινωνικότητα του την οποία και εκφράζει. Η άποψη αυτή είναι αποδεκτή αν συγκριθεί η ανθρώπινη επικοινωνία με την επικοινωνία ανάμεσα στα ζώα. «η έλλειψη της γλωσσικής επικοινωνίας στα ζώα οφείλεται στην πρωτόγονη ή στην μη

υπάρχουσα δομή και οργάνωση του κέντρου του ζωϊκού εγκεφάλου. Τα ζώα με πιο οργανωμένο και ανεπτυγμένο μετωπιαίο λοβό είναι ελάχιστα π.χ. πίθηκοι, τα δελφίνια». (Δ. Γεωργιάς, Κοινωνική Ψυχολογία, σελ. 270, 1990)

Η λεκτική επικοινωνία περιλαμβάνει όχι μόνο τον λόγο αλλά όλα τα φαινόμενα που βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τον προφορικό λόγο όπως ο τόνος της φωνής, η συναισθηματική ένταση ή τα επαφικά φαινόμενα.

«Γνωρίζουμε πως κάθε λέξη αποκτά ιδιαίτερο νόημα ανάλογα με τη σειρά, το πλαίσιο, την αναπνευστική ποιότητα, το χρώμα, την ταχύτητα, τον τρόπο έκφρασης (μαλακότητα ή σκληρότητα), το χρόνο, τον χώρο που προφέρεται». (Αλεξ. Β. Κοσμοπούλος, Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου, σελ. 301, 1988).

Ιδιαίτερη σημασία ασκεί επίσης ο χρωματισμός της φωνής και οι παύσεις. Ο Chapple (196) στην Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου (1988) έδειξε πως οι άνθρωποι διαθέτουν ιδιαίτερο τρόπο αντίδρασης στις διακοπές και στην σιωπή του άλλου. Άλλοι υποχωρούν αμέσως όταν διακόπτονται, κι άλλοι επιδιώκουν να κατατροπώσουν τον αντίπαλο με ισχυρότερα επιχειρήματα. Άλλοι δεν ανέχονται καν τη σιωπή και έτσι ξαναμιλούν όταν ο άλλος σιωπά.

Η σιωπή εντέλει μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν ένα καταφύγιο αυτοσυγκέντρωσης ή επεξεργασίας και δεν είναι απαραίτητο να ανακόπτει τον ειρμό μιας συζήτησης αλλά να συμβάλλει στην αρμονία και την συνέχεια της. Οι χρωματισμοί της φωνής μπορεί να εκφράζουν ποικίλες πτυχές της διάθεσης, να διαμορφώνουν το ύφος των λεγόμενων ανάλογα με τον τόνο, την χροιά και την έμφαση.

Φυσικά πάντα είναι αναμενόμενο ότι προκύπτουν λάθη στην επικοινωνία κι αυτό δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα μόνο λέξεων που

έχουν περισσότερες έννοιες αλλά και θέμα προσωπικών ικανοτήτων των συνομιλητών στην κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση μηνυμάτων.

Μη λεκτική επικοινωνία

Όλα τα φαινόμενα της επικοινωνίας που δεν χαρακτηρίζονται σαν λεκτικά αναφέρονται σαν μη-λεκτική επικοινωνία. Οι εκφράσεις του προσώπου, η στάση του σώματος, οι μορφασμοί, οι χειρονομίες αποτελούν είδη μη-λεκτικής επικοινωνίας.

«Οι πληροφορίες πολλές φορές δίνονται χωρίς καν να χρειαστεί η επέμβαση του λόγου μόνο και μόνο με την χρήση των χειρονομιών, των εκφράσεων του προσώπου, και τη στάση του σώματος . Τα άφωνα μηνύματα επιδρούν με την ίδια, και πολλές φορές μεγαλύτερη ισχύ πάνω στον δέκτη και επηρεάζουν το όλο πλέγμα της επικοινωνίας των ατόμων». (Αλεξ. Β. Κοσμόπουλος, Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου, σελ. 89, 1988)

Η μη-λεκτική επικοινωνία δεν είναι ανεξάρτητη από την λεκτική. Τα μη-λεκτικά μηνύματα έρχονται να τονίσουν και να υποστηρίξουν τα γλωσσικά. Ο ρόλος των μη-λεκτικών φαινομένων λοιπόν είναι η ενίσχυση των λεκτικών. Ωστόσο αρκετές φορές τα μη-λεκτικά μηνύματα έρχονται σε σύγκρουση με τα λεκτικά. «Με πειράματα του Argyle (1970) αποδείχθηκε η υπεροχή των μη-λεκτικών μηνυμάτων στα λεκτικά.. Τα πρώτα φαίνεται πως έχουν βιολογικές ρίζες. Χρησιμεύουν βασικά για να προκαλέσουν τις διαπροσωπικές στάσεις ενώ τα δεύτερα για να δώσουν πληροφορίες». (Αλεξ. Β. Κοσμόπουλος, Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προσώπου, σελ. 288, 1988).

Όταν υπάρχει μεγάλη αντίφαση σε αυτά που λέγονται ανάμεσα στα λεκτικά και μη-λεκτικά μηνύματα τότε δίνεται μεγαλύτερη σημασία στα μη-λεκτικά.

Σύμφωνα με τον Γεωργά Δ. (1990) τα κυριότερα μη-λεκτικά μηνύματα που παίρνουμε προέρχονται από τα στοιχεία της προσωπικότητας, της παρουσίας, της συμπεριφοράς και της στάσης των άλλων. Αναλυτικότερα:

A) Κινήσεις και εκφράσεις του προσώπου.

Το ανθρώπινο σώμα είναι η περιοχή που παρατηρείται περισσότερο από τον συνομιλητή. Οι μορφασμοί όπως και το βλέμμα αποτελούν την κύρια πηγή πληροφόρησης για την συναισθηματική κατάσταση του ατόμου. Κάποιες εκφράσεις είναι κοινές για τους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο ενώ κάποιες άλλες αποτελούν τάμπου γιατί είναι προϊόντα πολιτιστικής μάθησης. Το τελευταίο δείχνει την μιμητική τους βάση.

B) Το βλέμμα όπως και οι μορφασμοί διαδραματίζουν δυο ρόλους 1) Εκφραστικό και 2) Ρύθμιση της αλληλεπίδρασης των ατόμων. Επειδή τα μάτια είναι η πιο σημαντική δίοδος για την δημιουργία επαφής ανάμεσα σε δυο άτομα η εκφραστικότητα τους δίνει πληροφορίες τόσο για την συναισθηματική κατάσταση των ατόμων όσο και για τις προθέσεις τους. Έτσι, από το βλέμμα μπορούμε να καταλάβουμε αν κάποιος προτίθεται να επικοινωνήσει, να συνδιαλλαγεί δηλαδή με κάποιον άλλο, αν βαριέται, κ.τ.λ. Όταν δυο άτομα κοιτάζονται είναι έτοιμα να επικοινωνήσουν. Επιπρόσθετα, το βλέμμα κάποιου είναι αυτό που θα μας οδηγήσει να συνεχίσουμε να επικοινωνούμε, να σταματήσουμε, ή με παύσεις να ανακτήσουμε το ενδιαφέρον του ανάλογα με τον τρόπο συμπεριφοράς του.

Γ) Στάση σώματος. Η στάση και η κίνηση του σώματος δείχνουν στοιχεία για την συναισθηματική διάθεση αλλά και για την συμπεριφορά απέναντι στους άλλους. Αυτό δεν παρατηρείται μόνο στους ανθρώπους αλλά και στα ζώα. Είναι πολύ εύκολο να παρατηρηθεί λοιπόν μια ερωτική, φιλική, ψυχρή ή εχθρική διάθεση από το στήσιμο του κορμού, το δέσιμο των ποδιών και την κατανομή των χεριών.

Δ) Χειρονομίες. Οι χειρονομίες όπως και οι μορφασμοί αποτελούν ένα απ' τα πιο εκφραστικά μέσα του σώματος. Ο κυριότερο ρόλος των χειρονομιών είναι η απεικόνιση της εκφραστικής διατύπωσης του συνομιλητή αλλά και η κάλυψη όσων δεν μπορούν να εκφραστούν με τα λόγια. Οι χειρονομίες ποικίλουν και διαφοροποιούνται σε κάθε πολιτισμό. Σε άλλους λαούς κάποιες χειρονομίες απαγορεύονται ενώ σε άλλους έχουν διαφορετική σημασία. Διαπιστώνεται όμως εμφανώς η σημασία τους ιδίως σε περιπτώσεις όπως το κωδικοποιημένο σύστημα επικοινωνίας των κωφάλαλων.

Ε) Εμφάνιση. Ο τρόπος που ντυνόμαστε, ο σωματότυπος, ο τρόπος ζωής ή ακόμη κι ο τρόπος που ένας άνθρωπος προβάλλει τον εαυτό του προς τα έξω μας δίνει χρήσιμα πορίσματα για την προσωπικότητα του.

«Η εμφάνιση αντιπροσωπεύει την 'Κοινωνική στολή' του ατόμου που δηλώνει τις αξίες της κοινωνικής του ομάδας αλλά και της συναισθηματικής του κατάστασης». (Δ. Γεωργιάς, Κοινωνική Ψυχολογία, σελ. 304, 1990). Η εμφάνιση δηλώνει συχνά την νοοτροπία και την αγωγή ενώ αποκαλύπτει τον τρόπο που οι άνθρωποι βλέπουν τον εαυτό τους αλλά και πως θα ήθελαν οι άλλοι να τους μεταχειριστούν.

Αναμφισβήτητα κατά την επικοινωνιακή διαδικασία παρέχεται και λαμβάνεται ένα πλήθος μηνυμάτων, τα οποία δεν είναι αποκλειστικά λεκτικά ή μη λεκτικά αλλά μεικτά. Ο μεικτός τους χαρακτήρας αποτελεί πλεονέκτημα διότι εξασφαλίζει μια πληρέστερη επικοινωνία όμως μειονεκτεί στο γεγονός ότι λαμβάνεται ένα πλήθος ερεθισμάτων, πολλές φορές αντικρουόμενων μεταξύ τους δημιουργώντας σύγχυση στην επικοινωνία.

2.4.1. ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Για την διεξαγωγή της επικοινωνίας χρησιμοποιούνται τα αισθητήρια όργανα ως δίοδοι επικοινωνίας. «σαν δίοδο επικοινωνίας ορίζουμε την πορεία που ακολουθεί ένα μήνυμα καθώς και το μέσο μεταφοράς αυτού του μηνύματος. Η άμεση (πρόσωπο με πρόσωπο) επικοινωνία έχει δύο βασικές διόδους: τον ήχο (λεκτικά σύμβολα) και το φως (σωματοκινητικά στοιχεία). Ωστόσο οι άνθρωποι μπορούν και επικοινωνούν μέσο οποιασδήποτε από τις πέντε αισθητηρίους διόδους». (Rudolph F. Verderber, Τέχνη της επικοινωνίας, σελ.32, 1998).

Ο Rudolph F. Verderber συνεχίζει αναφέροντας ότι ανάλογα με τις αισθήσεις που κάθε φορά δραστηριοποιούνται και ερεθίζονται η επικοινωνία διακρίνεται σε: α) Φωνητική-ακουστική β) Οπτική γ) Απτική δ) Οσφρυντική ε) Γευστική. Η εικόνα, ο ήχος, οι μυρωδιές, το άγγιγμα, η γεύση προκαλούν μια ποικιλία ερεθισμάτων που ανταποκρινόμενα στα αντίστοιχα αισθητήρια όργανα συναποτελούν την ανθρώπινη επικοινωνία ως απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνικοποίηση και την ισορροπημένη διαβίωση του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο. Η τέλεια επικοινωνία όμως θεωρείτε σχεδόν ουτοπιστική. Οι διαφορετικές εμπειρίες καθώς και ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο ο καθένας αντιλαμβάνεται τον κόσμο οδηγούν πολλές φορές σε μια ασύγκλιτη κωδικοποίηση ή αποκωδικοποίηση μηνυμάτων.

Πέρα από τις διαδικασίες μάθησης και μίμησης που κατά κύριο λόγο οδηγούν στον καθορισμό των συνόλων της επικοινωνίας σημαντικός ρόλος προσδίδεται σε ανεξάρτητους παράγοντες που καθιστούν εν γένει αδύνατη ή μειωμένη τη λήψη ορισμένων ερεθισμάτων δεδομένων για το ευρύ κοινό. Έχουμε ήδη αναφέρει πως η επικοινωνία διεξάγεται κυρίως μέσω των

αισθήσεων. Γεγονός που καταλήγει στο συμπέρασμα πως η απώλεια ή αλλοίωση μιας εκ των αισθήσεων – κυρίως όσων αφορά την όραση ή την ακοή – οδηγεί σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και διαφοροποιημένες ανάγκες.

Φυσικά δεν παραβλέπουμε την αξία των υπολοίπων αισθήσεων ούτε τονίζουμε πως επικοινωνία χωρίς την οπτικοακουστική λειτουργία δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί. Είναι σαφές όμως πως η γλώσσα χωρίς την εικόνα υστερεί, καθώς το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η επικοινωνία αποτελεί ανταπόκριση του ενός ή του άλλου σε αυτό που φαίνεται και η ομιλία έρχεται να συμπληρώσει με σχόλια και τις προσαγές του ερεθίσματος του φωτός.

Η επικοινωνία εξαρτάται σημαντικά από την χρήση του οπτικοακουστικού καναλιού. Το βλέμμα έχει μια επεκτατική, σχεδόν κατακτητική διάθεση. Εκφράζει την λαχτάρα κάθε ατόμου για την κατάργηση της απόστασης μεταξύ των δυο συνομιλητών, επισημαίνει την αρχή της επαφής, ρυθμίζει και ελέγχει το δυναμικό της επικοινωνίας κατά την διάρκειά της.

Είναι ο ρυθμιστής της λεκτικής επικοινωνίας. Το παραπάνω γίνεται αντιληπτό αν σκεφτούμε ότι όταν ο ομιλητής αρχίζει να μιλά συνήθως κοιτά τον ακροατή στα μάτια. Έτσι είναι εύκολο να δει αν τον καταλαβαίνει ή αν πρέπει να επαναλάβει τα λεγόμενά του.

2.4.2. ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η κοινωνία είναι αποτέλεσμα της έμφυτης ιδιότητας του ανθρώπου να ζει συλλογικά με τους ομοίους του, να έρχεται σε επικοινωνία μαζί τους και να θέτει τον εαυτό του σαν ένα μέλος μιας οργανωμένης ομάδας. Η ανάγκη του αυτή είναι επιτακτική όπως άλλωστε και οι οργανικές, βιολογικές του ανάγκες. Η συνύπαρξη του με τους άλλους μπορεί να είναι διατομική. Ο άνθρωπος όμως θεωρείται από τη φύση του κοινωνικό ον, «έτσι οι στενά διατομικές σχέσεις και η διατομική επικοινωνία δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν σαν κοινωνικό φαινόμενο παρά μόνο όταν οι σχέσεις αυτές πραγματοποιούνται στους κόλπους της κοινωνίας και κάτω από κατεστημένους κανόνες που επιβάλλει στο άτομο η δομή των κοινωνικών ομάδων» (Ιωάννου Σ. Πατρικίου, Ψυχολογία, σελ. 425, 1971).

Η έννοια της σχέσης γίνεται σαφέστερη κατά τον συσχετισμό της με την έννοια της επικοινωνίας. Η επικοινωνία όπως γνωρίζουμε είναι διαδικασία (λεκτική ή μη-λεκτική) μέσω της οποίας ένας «πομπός» (ανθρώπινος ή τεχνητός) στέλνει ένα μήνυμα μέσα από κάποιο φορέα σε κάποιον αποδέκτη προκαλώντας ένα αποτέλεσμα. Η σχέση τώρα «θεμελιώνεται στο προϋπάρχον βίωμα της διανθρώπινης 'κοινωνίας' και ενότητας, είναι το 'περιέχον' της επικοινωνίας που τότε υψώνεται σε σχεσιακή». (Αλεξ. Β. Κοσμόπουλος, Σχεσιοδυναμική Παιδαγωγική του προσώπου, σελ. 196, 1988). Αντίθετα, όσο αναπτυγμένη κι αν είναι η εξω-σχεσιακή διανθρώπινη επικοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική σχέση αν δεν επιτυγχάνεται επικοινωνία.

Για να υπάρξει κοινωνία με συλλογικές δραστηριότητες χρειάζεται τα άτομα να έρθουν σε σχέση μεταξύ τους συμβιώνοντας, συνεργάζοντας, ζώντας και τέλος προσφέρονται τις υπηρεσίες τους για το κοινό καλό.

«Κάθε άνθρωπος σε κάθε εποχή πραγματώνεται

A) Σαν άτομο, δηλαδή σαν μέλος μιας ή περισσότερων κοινωνικών ομάδων.

B) Σαν πρόσωπο, δηλαδή ανεξάρτητα από κάθε ομαδική ή άλλη δέσμευση ή εξάρτηση: πραγματώνεται ελεύθερα και μόνο σε αναφορά και σύμφωνα με τα βιώματα, προβλήματα ή σκοπούς του.

Γ) Σαν ύπαρξη».

(Αλεξ. Β. Κοσμόπουλος, Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του προτύπου, σελ.194, 1998).

Η προσωπική ολοκλήρωση και ισορροπία του κάθε ατόμου εξαρτάται και από τα τρία αυτά στοιχεία το ίδιο. Συνδέονται και αλληλοσυμπληρώνονται αφού η συνεύρεση του ατομικού στοιχείου με το όλον οδηγεί τον άνθρωπο στην συνειδητοποίηση της θέσης του στο χώρο. Σύμφωνα με τις τρεις παραπάνω κατηγορίες πραγμάτωσης ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με τον κόσμο των ιδεών και αξιών, των αντικειμένων και με τους συνάνθρωπους του.

Οι ανθρώπινες σχέσεις παρουσιάζονται με ένα πλήθος μορφών ανάλογα με τα άτομα που συνίστανται σε αυτές, το πλήθος των ατόμων και φυσικά το επίπεδο και το είδος της σχέσης. Έτσι έχουμε ερωτικές, φιλικές, οικογενειακές, επαγγελματικές, κοινωνικές και άλλου είδους σχέσεις.

Σύμφωνα με τον Κοσμόπουλο (1988) οι σχέσεις διακρίνονται σαν διατομικές, ενδοομαδικές (ή διομαδικές) και μαζικές. Πρωταρχικό πρότυπο διαπροσωπικών σχέσεων λαμβάνει το άτομο στην οικογένεια, έπειτα στο σχολικό περιβάλλον, στους συνομηλίκους, στον εργασιακό χώρο, στην κοινότητα και κατ' επέκταση στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Κατά την διάρκεια της ζωής του ο άνθρωπος δημιουργεί και ολοένα περισσότερες σχέσεις άλλοτε με περισσότερη ή λιγότερη ευκολία – αυτό εξαρτάται από την προσωπικότητα του καθένα -. Ο άνθρωπος λοιπόν βρίσκεται σε μια κατάσταση συνεχής αλληλεπίδρασης με το κοινωνικό περιβάλλον το οποίο εδραιώνεται μέσα σε ένα πλαίσιο διαπροσωπικών σχέσεων οι οποίες

καθορίζουν την προσωπική και συλλογική του εξέλιξη. Οι σχέσεις αυτές αναφέρονται σε ένα ευρύ φάσμα επαφών που αναπτύσσει, διατηρεί και δημιουργεί το άτομο στην πορεία της ζωής του.

Η αξία της δημιουργίας προσωπικών επαφών και σχέσεων και κατά συνέπεια η ένταξη στο κοινωνικό σύνολο είναι ανεκτίμητη αρκεί να σκεφτούμε πως από τα προϊστορικά χρόνια ο άνθρωπος επέλεξε να ζει ομαδικά και να συνδιαλέγεται με άλλα πρόσωπα.

Ο Ιωάννου Σ. Πατρικίου (1971) σχετικά αναφέρει πως το κωμικό δεν γίνεται αρκετά αισθητό, εάν του λείπει η ενίσχυση που παίρνει από την απήχηση του, δηλαδή από την μετάδοσή του στη συνείδηση των άλλων ατόμων. Δεν είναι τα άτομα που κάνουν την κοινωνία αλλά η κοινωνία που κάνει τον άνθρωπο.

Η δημιουργία προσωπικών επαφών είναι τόσο σημαντική για την πνευματική ολοκλήρωση του ατόμου όσο και για την κοινωνική πραγμάτωση της ομάδας, κατά συνέπεια της κοινότητας. Το χτίσιμο υγιών και αρμονικών σχέσεων αποτελεί αγαθό και επιδίωξη κάθε ατόμου και καμία διαφοροποίηση ή μειονεξία δεν πρέπει να στερεί τις ευκαιρίες δημιουργίας τους.

Είναι όμως προφανές πως σε άτομα που παρουσιάζουν κάποια διαφορετικότητα σε σχέση με το σύνηθες η επικοινωνία και οι διαπροσωπικές σχέσεις λαμβάνουν χώρο σε ένα πλαίσιο που επηρεάζεται και καθορίζεται από επιπλέον δυσκολίες που δεν είναι απαραίτητα προκαλούμενες από αυτήν τους την διαφορετικότητα αλλά από το γεγονός πως η λήψη των εξωτερικών μηνυμάτων πραγματοποιείται σε ένα διαφορετικό επίπεδο κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης.

2.4.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΡΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η σπουδαιότητα της αίσθησης της όρασης και ο πρωταρχικός ρόλος που διαδραματίζει στην πορεία της ψυχοκοινωνικής εξέλιξης του ανθρώπου είναι εμφανής απ' τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Σύμφωνα με την Λαζαράτου Ε. (1990) το βρέφος από τις πρώτες κιόλας μέρες της ύπαρξης του αντιδρά με ευχαρίστηση στα ερεθίσματα που εκφράζουν τη στοργή και φροντίδα των οικείων του καθώς επίσης και οι τελευταίοι απολαμβάνουν το χαμόγελο ή την ηρεμία στο πρόσωπο του παιδιού που αποτελούν γι' αυτούς τη θετική τους ανταπόκριση στα δικά του συναισθήματα. Έτσι, δίνονται οι πρωταρχικές βάσεις μιας γόνιμης επικοινωνιακής διαδικασίας στις σχέσεις του νεογέννητου με το περιβάλλον του.

Παρακάτω περιγράφονται με σαφήνεια οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει η απώλεια της όρασης στην δημιουργία των πρωτογενών αυτών σχέσεων και συγκεκριμένα στην σχέση μητέρας – βρέφους, μια σχέση που δίκαια χαρακτηρίζεται ως ο βασικός συνδετικός κρίκος του παιδιού με τον κόσμο και η ανάγκη του να νιώθει ασφάλεια και αναγνώριση μέσα σ' αυτόν, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την μετέπειτα εξέλιξή του.

«Μια τραυματισμένη αποκοπή της μητέρας από το παιδί σ' αυτήν τη φάση, θα μπορούσε να επιφέρει αναστολή της ανάπτυξης του παιδιού» (Ιωαννίδου Α. Johnson, σελ. 37, 1998)

«Το βλέμμα ήδη από την νεογνική περίοδο είναι ένας τόπος με τον οποίο το νεογέννητο αναπτύσσει συναισθηματικό δεσμό με την μητέρα του. Μερικές μητέρες αναφέρουν ότι αισθάνονται πιο κοντά στο μωρό τους όταν τις έχει κοιτάξει. (Klaus, 1970) δημιουργείται το ενδιαφέρον του παιδιού για τα μάτια της μητέρας του και αναπτύσσεται η επαφή 'μάτι με μάτι'. Ο ρόλος της οπτικής λειτουργίας στην δημιουργία δεσμών με την

μητέρα (Robson, 1967) φαίνεται στην μελέτη της Fraiberg (1964) όπου αναφέρονται οι δυσκολίες των τυφλών παιδιών να εγκαταστήσουν την επικοινωνία». (Ε. Λαζαράτου, Μελέτη του ζεύγους μητέρας – βρέφους κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής, Θέματα Μαιευτικής – Γυναικολογίας, τόμος Δ΄, Τεύχος 3, Ιούλιος – Σεπτέμβριος, σελ. 26, 1990).

Η σημαντική συμβολή της κοινωνικής επανατροφοδότησης αποδείχτηκε από την Selma Fraiberg (1974) που μελέτησε τυφλά βρέφη. Όπως κάθε βρέφος έτσι και τα τυφλά βρέφη παρουσιάζουν αυτόματες νευροφυσιολογικές αντιδράσεις μια εκ των οποίων είναι και το χαμόγελο. Το κοινωνικό χαμόγελο συνδέεται με την οπτική εξερεύνηση του κόσμου. «Εξαρτάται από την αυξανόμενη οπτική ικανότητα και επανατροφοδότηση που παρέχουν οι άνθρωποι ανταποδίδοντας το χαμόγελο. Τα τυφλά βρέφη στην ηλικία των 2,5 μηνών δεν παρουσιάζουν την ίδια μεταστροφή προς το κοινωνικό χαμόγελο, κι αυτό γιατί δεν μπορούν να εξερευνήσουν οπτικά τον κόσμο και κατά συνέπεια δεν ολοκληρώνουν τον κύκλο της ανατροφοδότησης που χρειάζεται για να αναπτύξουν το κοινωνικό χαμόγελο». (Michael Cole, Sheila R. Cole, Η ανάπτυξη των παιδιών, σελ. 299, 2000). Έτσι όμως και οι βλέποντες γονείς μην έχοντας τις αντικαθρεπτιζόμενες εκφράσεις στο πρόσωπο του παιδιού δεν μπορούν να καθοδηγηθούν εύκολα και να αξιολογήσουν τις δικές τους προσπάθειες στην ανατροφή του. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι τα τυφλά βρέφη δεν αποκτούν κοινωνικό χαμόγελο, το πρόβλημα είναι ότι δεν μπορούν να εκφράσουν τις αυξημένες δυνατότητές τους με μέσα που συνδέονται με την όραση. Οπότε οι γονείς πρέπει να βρουν εναλλακτικούς τρόπους συναλλαγής με το τυφλό παιδί. Μια λύση που εφαρμόζουν πολλοί γονείς τυφλών παιδιών είναι η επικοινωνία μέσω της αφής. Είναι ένας καλός τρόπος να λαμβάνουν την επανατροφοδότηση που χρειάζονται από τα βρέφη τους και να παρέχουν την επανατροφοδότηση που χρειάζονται κι εκείνα.

Όπως έχει ήδη σημειωθεί στα προηγούμενα κεφάλαια οι αισθήσεις αποτελούν τις βασικές διόδους των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος κόσμου. Μέσο αυτών αποκτούμε την γνώση του τι υπάρχει γύρω μας. Το υλικό που προσκομίζει στην ψυχή μας ξεχωριστά κάθε αισθητήριο όργανο είναι μοναδικό και δεν μπορεί να προσληφθεί από κανένα άλλο, όπως υποστηρίζει ο Πλάτωνας, άποψη που αναφέρεται στο βιβλίο του Jostein Gaarder, (1994). Αυτό υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα κάθε αίσθησης και τη σοβαρότητα των ελλείψεων που μπορεί να επιφέρει η απώλεια ή η σοβαρή βλάβη μιας εξ' αυτών. Πόσο μάλλον όταν μιλάμε για την όραση που αναμφίβολα αποτελεί τη σημαντικότερη όλων εξαιτίας του πλάτους της χρησιμότητας της αλλά και του πρωτεύοντα ρόλου που κατέχει στις περισσότερες εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής.

Ο Albert Mehrabian (1971) υπολόγιζε ότι «από το σύνολο των μηνυμάτων που μεταδίδουν οι άνθρωποι 7% γίνεται μέσω της λεκτικής οδού, το 38% μέσω της φωνητικής οδού (ο τόνος της φωνής, η αλλοίωση του τόνου και άλλοι ήχοι) και 55% μέσω της μη-λεκτικής οδού» (Κομνηνάκης Κ. Μάρκος, Γλώσσα του σώματος, σελ. 15, 1998). Υποστηρίζεται λοιπόν ότι οι εκφράσεις του προσώπου, η στάση του σώματος και οι χειρονομίες χρωματίζουν εντονότερα το ύφος και την διάθεση μιας επικοινωνιακής πράξης απ' ότι η χρήση της γλώσσας χωρίς να νοείται υποβάθμιση της δεύτερης. Γίνεται λοιπόν εύκολα αντιληπτή η σημασία της αίσθησης της ορασης ιδίως στην επικοινωνιακή διαδικασία.

Στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων, «η όραση έρχεται να καλύψει τρεις βασικές ενστικτώδεις ανάγκες. Την ανάγκη να γνωρίζει ο ένας τη μορφή του άλλου, τη μορφή του εαυτού του και το περιβάλλον όπου λαμβάνουν χώρο οι εκάστοτε συναντήσεις. Οι ανάγκες αυτές συγκλίνουν στη βαθύτερη τάση του ανθρώπου να ελέγχει ότι υπάρχει γύρω του και τον εαυτό του μέσα στο χώρο. Η γνώση της εξωτερικής μας εμφάνισης συμπληρώνει μαζί με τη συνειδητοποίηση του μοναδικού

εσωτερικού εαυτού την εικόνα που ανακαλύπτουμε, διατηρούμε και εξελίσσουμε για τον εαυτό μας». (Πέρπολγου Κ «Τα μάτια» Πρόσωπα και 21^{ος} αιώνας, 16 Ιουνίου 2001, τεύχος 119, σελ. 32-33).

Η μορφή του άλλου έρχεται σαν αντικαθρέπτισμα του δικού μας εγώ και προδιαθέτει, κατευθύνει ή διαφοροποιεί την συμπεριφορά μας απέναντι του και τη δική του απέναντί μας σε μια σχέση διαρκής αλληλεπίδρασης. Ανταποκρινόμαστε στις εκφράσεις του απέναντι προσώπου, αποκωδικοποιούμε συνειδητά ή ασυνείδητα την γλώσσα του σώματός του, ελέγχουμε τη στάση μας, οριοθετούμε ή χαλαρώνουμε τον εαυτό μας.

Ο χώρος, κοινός παρονομαστής των δυο προσώπων εκκολάπτει θετικά ή αρνητικά τη διαπροσωπική επαφή. Η οπτική δυνητικότητα στο περιβάλλον μας δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο να επιλέγουμε και να διαμορφώνουμε το χώρο συνάντησης αλλά και να ελέγχουμε την παρουσία μας μέσα σε αυτόν.

Για να πραγματοποιηθεί διαπροσωπική επικοινωνία όπως διασαφηνίζει και ο όρος χρειάζονται περισσότεροι από έναν άνθρωποι. Και σε περιπτώσεις που υπολείπεται η όραση οι επιπτώσεις δεν αφορούν μόνο το τυφλό άτομο που επικοινωνεί με βλέποντες αλλά και τους βλέποντες που επικοινωνούν με ένα τυφλό.

«Είναι γενικά παραδεκτό πως οι εκ γενετής τυφλοί και οι άνθρωποι που τυφλώνονται νωρίς στη ζωή τους δεν έχουν καλό κινητικό έλεγχο στα πρόσωπά τους με αποτέλεσμα να θεωρούνται ανέκφραστοι και να χαρακτηρίζονται – φυσικά εσφαλμένα – ως συναισθηματικά ‘παγωμένοι’. Σύμφωνα με τους Feldam – Rime (1991) λεπτομερείς έρευνες έχουν δείξει ότι ενώ οι εκ γενετής τυφλοί διαγράφουν στα πρόσωπά τους αναγνωρίσιμες και φυσιολογικές εκφράσεις, όταν υπάρχει συναισθηματική διέγερση, τα ίδια άτομα δεν μπορούν να υποκριθούν επαρκώς για συναισθηματικές καταστάσεις που δεν βιώνουν στην πραγματικότητα». (Ε.

Παπαδάκη – Μιχαηλίδη, Σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων, σελ. 63, 1998).

Βέβαια, αυτό γίνεται απολύτως κατανοητό αν σκεφτούμε ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να βλέπουν και κατά συνέπεια να μιμούνται τις υποκριτικές εκφράσεις. «Οι κοινωνικοί κανόνες έκφρασης επειδή στηρίζονται στην παρατήρηση και τη μίμηση είναι ελλιπώς ανεπτυγμένοι στους εκ γενετής τυφλούς με αποτέλεσμα την πτωχή τους υποκριτική ικανότητα και τη δημιουργία προσώπου που μοιάζει ανέκφραστο και κενό κατά τη διάρκεια των συνομιλιών τους. Το πρόβλημα αυτό των εκ γενετής τυφλών συχνά συμβάλλει στον έντονο στιγματισμό τους ενώ παρασύρει πολλούς ανθρώπους – ακόμα και τους ειδικούς – σε λάθος διαγνώσεις πνευματικής αναπηρίας ή συναισθηματικής διαταραχής». (Ε. Παπαδάκη – Μιχαηλίδη, Σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων, σελ. 69, 1998).

Όπως γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω είναι απαραίτητο στον άνθρωπο ένας κοινός οπτικός κώδικας για να επικοινωνεί και να δραστηριοποιείται με τους συνανθρώπους του. Παρόλη όμως τη σπουδαιότητα της όρασης τα εμπόδια που προκύπτουν από την έλλειψή της δεν είναι ανυπέρβλητα και σίγουρα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν υπεύθυνα για την κοινωνική απομόνωση του μη-βλέποντα.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις ψυχολογικές διαδικασίες της οπτικής δυσλειτουργίας στο παιδί, καθώς και στο ρόλο της Ειδικής Αγωγής για τα άτομα με προβλήματα όρασης.

2.5 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Όπως διαπιστώνεται σε προηγούμενα κεφάλαια, η σημασία της αίσθησης της όρασης στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη του ανθρώπου είναι καταλυτική. Η δυσλειτουργία ενός ή περισσοτέρων από τους αισθητηριακούς υποδοχείς επιφέρει σημαντικές ψυχολογικές επιπτώσεις στη ζωή του ανθρώπου από τα πρώτα χρόνια του, όταν αυτή συμβεί.

Σύμφωνα με τον Κρουσταλάκη Γ. Σ., το παιδί που αντιμετωπίζει κάποια οπτική δυσλειτουργία αποξενώνεται από ένα πλήθος ερεθισμάτων και πληροφοριών, που θα το παρακινούσαν κάτω από άλλες συνθήκες, να διερευνήσει τον κόσμο που το περιβάλλει.

Όταν η αισθητηριακή ανεπάρκεια που παρουσιάζει το παιδί, είναι ολική και εκ γενετής ή πολύ πρόωρη, η δυσκολία του για επικοινωνία είναι μεγάλη. Αντίθετα όταν η πάθηση εκδηλώνεται σε προχωρημένη ηλικία, οι δυσχέρειες είναι λιγότερες.

Σύμφωνα με τον Wilson (1967) το παιδί που αντιμετωπίζει κάποια οπτική δυσλειτουργία διακατέχεται από αισθήματα απελπισίας, εχθρότητας και φόβου για τον εξωτερικό κόσμο.

Για την ψυχική εξέλιξη του παιδιού με ασθενική όραση και κυρίως με τύφλωση, προβάλλει ένας διπλός κίνδυνος κατά τον Κρουσταλάκη Γ. Σ.

A) Το παιδί να μην αισθάνεται στην αρχή, πιθανόν λόγω ηλικίας ότι μειονεκτεί έναντι των άλλων ανθρώπων ή για διάφορους λόγους να μην αποδέχεται την κατάσταση του αυτή.

B) Άλλοτε πάλι μπορεί το παιδί να υπερτονίζει την οπτική του δυσλειτουργία.

Στην πρώτη περίπτωση οι γονείς του παιδιού που δυσκολεύονται να επικοινωνούν μαζί του, ζουν συνήθως ένα έντονο συναίσθημα μειονεκτικότητας, το οποίο είναι δυνατό να το προβάλλουν στο ψυχισμό

και την όλη ζωή του παιδιού. Έτσι το μειονέκτημα του παιδιού γίνεται επίκεντρο και βιώνεται σαν ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο ή σαν ένα ανυπόφορο πλήγμα. Το παιδί μη αποδεχόμενο την αδυναμία του, μπορεί να βεβαιώνει το ευρύτερο περιβάλλον του ότι βλέπει και επικοινωνεί άριστα.

Στην δεύτερη περίπτωση όπου το παιδί υπερτονίζει την οπτική του μειονεξία, μπορεί να εκμεταλλεύεται το ελάττωμα του αυτό. Έτσι κάθε περίπτωση αμέλειας ή έλλειψης προσοχής ενδιαφέροντος και εργατικότητας στο σχολείο, μπορεί το παιδί να την αποδίδει στην ασθενική του όραση, προβάλλοντας διάφορες δικαιολογίες.

Η ψυχική γενικά εξέλιξη του παιδιού με οπτική δυσλειτουργία στην πρώτη ηλικιακή του φάση χαρακτηρίζεται από μια ένδεια οπτικών εντυπώσεων και ταυτόχρονα από κάποια διεύρυνση και ισχυροποίηση των εντυπώσεων που προέρχονται από τις υπόλοιπες, αισθητηριακές του διόδους. Παρά την εξισορροπητική τάση που αναπτύσσεται στον κατ' αίσθηση αντιληπτικό μηχανισμό του παιδιού, δεν μπορεί να ισοσταθμιστεί πλήρως η έλλειψη που παρατηρείται στην ερευνητική του δραστηριότητα. Έτσι, το τυφλό παιδί προσπαθεί απεγνωσμένα κυρίως με την αφή και την ακοή να συλλέξει πληροφορίες για να δομήσει το γνωστικό και συναισθηματικό του κόσμο.

Από έρευνες που διεξάχθηκαν στις ΗΠΑ (1991) εκμαιεύτηκε το συμπέρασμα «πως η τύφλωση περιορίζει την αντιληπτικότητα και γνώση του παιδιού και επηρεάζει την νοητική του ανάπτυξη, εξαιτίας της περιορισμένης εκτάσεως εμπειριών του, της κινητικότητας του και της αδυναμίας του να ελέγχει πλήρως το περιβάλλον αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό». (Κρουσταλάκης Γ. Σ., Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 126).

Σύμφωνα με τον Kerry Thomas (1991), οι διανοητικές ικανότητες ενός παιδιού με περιορισμένη ή ανύπαρκτη όραση βρίσκονται στο αυτό φυσιολογικό επίπεδο με εκείνες των βλεπόντων, με εξαίρεση ορισμένες

περιπτώσεις νοητικής απόκλισης, που οφείλονται σε προγεννητικές ή μεταγεννητικές εγκεφαλοπάθειες.

Όσο αφορά τη γλωσσική ανάπτυξη του τυφλού παιδιού, ο Κρουσταλάκης Γ. Σ. τονίζει, πως το κύριο στοιχείο που το χαρακτηρίζει είναι η τάση του βερμπαλισμού. Ο βερμπαλισμός αυτός, ο οποίος είναι μια υπερβολική χρήση λέξεων, που δεν στοιχούν σε συγκεκριμένες εμπειρίες, εκφράζουν την ανάγκη του παιδιού για κοινωνική επιδοκιμασία.

«Γενικά η γλώσσα των τυφλών παιδιών δεν είναι ελαττωματική. Παρόλα αυτά η ομιλία τους παρουσιάζει κάποια φωνητική ιδιαιτερότητα: περιορισμένη φωνητική ποικιλία, απουσία ευρυθμίας του φωνητικού τόνου, μεγαλύτερη από το κανονικό ένταση φωνής και περιορισμένο μη λεκτικό – σωματικό κώδικα (λιγότερες χειρονομίες, περιορισμένη κινητική έκφραση)» (Κρουσταλλάκης Γ. Σ., Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 127).

Στο ψυχοκινητικό τομέα παρατηρείται αναπτυξιακή βραδύτητα. Τα τυφλά παιδιά στον πρώτο χρόνο χαρακτηρίζονται από έντονη παθητικότητα. Τα παιδιά αυτά λόγω αδυναμίας πρόσληψης των οπτικών ερεθισμάτων του περιβάλλοντος παραμένουν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα σε εμβρυακή στάση, δηλαδή με τους αγκώνες λυγισμένους και τις παλάμες στο ύψος των ώμων. Μεγαλύτερη κινητικότητα παρουσιάζουν τα κάτω άκρα. Η βάδιση εξελίσσεται με κάποια σχετική βραδύτητα μεταξύ 2^{ου} και 3^{ου} έτους. Τέλος πάντα σύμφωνα με τον Κρουσταλλάκη Γ.Σ , οι ενστικτώδεις τάσεις του παιδιού για απτικές εμπειρίες και για προσανατολισμό μέσα στο χώρο χαρακτηρίζονται από κάποιο δισταγμό, ο οποίος εξαλείφεται σταδιακά με την πάροδο του χρόνου.

Στο συναισθηματικό επίπεδο τώρα το τυφλό παιδί παρουσιάζει ποικιλία. Τα συναισθήματα που το χαρακτηρίζουν σύμφωνα με την Τάσση Μαριάννα και τον Μπόλια Κων/νο (1999) είναι το άγχος, ο βαθύς πόνος για την στέρηση της όρασης, η άρνηση της άμιλλας, η έλλειψη της

επιθετικότητας, η ευαισθησία στις στερήσεις, η συνεχώς θλίψη και απογοήτευση, τάσεις φυγής και υποχωρητικότητας. Όλη αυτή η συναισθηματική κατάσταση επιδεινώνεται συνήθως από τις έντονες αντιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος στην αναπηρία ή δυσλειτουργία του.

Πρόκειται για ένα ευρύ φάσμα συναισθηματικών αντιδράσεων και στάσεων των γονέων που ξεκινάει από τη συναισθηματική εγκατάλειψη, την κατάθλιψη, την ασυνείδητη μνησικακία και φθάνει μέχρι την υπερπροστασία και το υπερβολικό οίκτο προς αυτό.

Μετά την ενήβωση του τυφλού παιδιού παρατηρείται μια τέλεια και αιφνίδια μεταβολή του ψυχισμού του. «Ο μέχρι προ ολίγου παραδομένος στην μοίρα του και απαισιόδοξος νέος ξαφνικά γίνεται ζωηρός, μαχητής επιδιώκει να κερδίσει τη ζωή με όλη του την δύναμη, συμπεριφέρεται σαν να βλέπει, προσπαθεί να επιβληθεί στους άλλους» (Κρουσταλλάκης Γεωργίου Σ., Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες, σελ. 128).

Στην συνέχεια της ζωής του οι φάσεις αποδοχής και μη αποδοχής μπορεί να εναλλάσσονται. Το μέγιστο της δυσλειτουργικότητάς του επιτυγχάνεται όταν καταφέρνει να αντιμετωπίζει την αναπηρία με αυτογνωσία και ρεαλισμό.

2.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

«Η ειδική αγωγή είναι κλάδος των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, με αντικείμενο μελέτης από επιστημολογικής πλευράς, τον άνθρωπο». (Καίλα Μ. Πολεμικός Ν. Φιλίππου Γ., Άτομα με ειδικές ανάγκες, σελ. 618, 1997)

Η ειδική αγωγή ασχολείται με τα λεγόμενα ανάπηρα άτομα (άτομα με ειδικές ανάγκες, είτε αυτά υπήρξαν ανάπηρα εκ γενετής είτε άτομα με επίκτητες αναπηρίες. Αναπηρία είναι «κάθε χρόνια βλάβη ή ελλειπτικότητα, που επέρχεται στις σωματικές, πνευματικές ή και ψυχικές λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού με αποτέλεσμα να εμποδίζει το άτομο να εργάζεται, να αυτοεξυπηρετείται ή να επικοινωνεί με το περιβάλλον του». (Κουκλογιάννιου – Δορξιώτου Ε., Αποκατάσταση ατόμων με ειδικές ανάγκες, σελ. 280, 1990)

Σύμφωνα με τον Κρουσταλλάκη Γ. Σ. οι αναπηρίες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

A) Σωματικές αναπηρίες.

Αυτές χωρίζονται σε α) κινητικές (τετραπληγίες) β) αναπηρίες λειτουργίας εσωτερικών συστημάτων π.χ. καρδιοπάθειες, φυματίωση, νεφρική ανεπάρκεια γ) χρόνιες δερματικές παθήσεις δ) αναπηρίες στην ομιλία ε) ιδιομορφές χρόνιες παθήσεις (επιληψία, λέπρα) ζ) αναπηρίες αισθητηρίων οργάνων (τυφλότητα, βαρηκοΐα)

B) Ψυχικές αναπηρίες και πνευματικές (διανοητικές).

Αυτές διακρίνονται σε α) νευρώσεις και ψυχώσεις (σχιζοφρένειες, συναισθηματικές διαταραχές, δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής β) διανοητικές καθυστερήσεις.

Σύμφωνα με τους Καίλα Μ. Πολεμικός Ν. – Φιλίππου Γ. (1997), η αναπηρία είναι μια πραγματικότητα την οποία όσο και αν την αρνιόμαστε δεν την ανατρέπουμε. Μπορούμε όμως να τροποποιήσουμε αυτήν την

πραγματικότητα με την έννοια όχι της αλλαγής αλλά της βελτίωσης. Εδώ έρχεται και ο ρόλος της ειδικής αγωγής όπου με αλληπάλληλες λογικές και μεθοδικές, συστηματικές παρεμβατικές ενέργειες, βασισμένες στέρεα σε θεωρητικά υπόβαθρα, είναι ικανή να βελτιώσει τη σωματική, πνευματική και ψυχοσυναισθηματική κατάσταση πολλών ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η Ειδική αγωγή για τα άτομα με προβλήματα όρασης. Έχει καταφέρει με τα κατάλληλα μέσα που διαθέτει να επιφέρει αρκετές λύσεις σε πολλά καθημερινά προβλήματα ψυχοκινητικού και γνωστικού περιεχομένου κυρίως, για άτομα με ελαττωμένη όραση ή ολική τύφλωση.

Παρακάτω αναφέρονται ορισμένα κατασκευάσματα που διευκολύνουν τη ζωή ενός ατόμου με μειωμένη όραση. Στο βιβλίο του Wolfgang Leydheiker 'Όμθαλμολογία '(1984) αναφέρονται τα εξής:

1. Διοπτρικά γυαλιά: χρησιμοποιούνται από αμβλύωπες για μακρινή εργασία (θέατρο, τηλεόραση, πίνακας στο σχολείο).
2. Μεγεθυντικά γυαλιά πρισμάτων για κοντινή εργασία.
3. Συσκευές τηλεόρασης για ανάγνωση. Μεγεθύνουν 20-25 φορές και καθιστούν δυνατό το διάβασμα σε αμβλώσεις.
4. Βιβλία με αδρό τύπωμα για άτομα με ελαττωμένη όραση ή ηλικιωμένους όπου η γραφή τους φαίνεται πολύ μικρή.

Τα τυφλά άτομα (επίκτητα ή εκ γενετής) εκπαιδεύονται κατάλληλα ώστε να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας. Οι τομείς που δέχονται εκπαίδευση είναι η κινητικότητα και ο προσανατολισμός καθώς και οι δεξιότητες της καθημερινής διαβίωσης (φαγητό, κανόνες υγιεινής).

Βοηθητικά μέσα για το τυφλό άτομο και προστατευτικά για την οδική του κυκλοφορία αποτελούν το άσπρο μαστούνι, το κίτρινο περιβραχιόνιο με τις μαύρες βούλες και το ειδικά εκπαιδευμένο σκυλί για καθοδήγηση.

Για την γραφή και ανάγνωση κειμένων τα τυφλά άτομα χρησιμοποιούν την γραφή Braille. Σύμφωνα με τον Wolfgang Leydheiker (1984) η γραφή των τυφλών του Braille αποτελείται από ανάγλυφα σημεία, που έχουν τυπωθεί στην πίσω πλευρά χοντρού χαρτιού. Κάθε γράμμα αλφαβήτου αντιστοιχεί σε διαφορετικό αριθμό και διάταξη των ανάγλυφων σημείων. Έτσι το τυφλό άτομο διαβάζει με τη βοήθεια των δακτύλων του.

Επιπρόσθετα υφίσταται και η συσκευή Optacon, όπου παρουσιάζει το κανονικά τυπωμένο κείμενο σαν ψηλαφητό ανάγλυφο και έτσι γίνεται δυνατή η ανάγνωση από το τυφλό άτομο. Άλλες νεώτερες συσκευές (Brailex), επιτρέπουν την τροφοδότηση και έκδοση πληροφοριών με τη μορφή ομιλίας, γραφής Braille ή συνδυάζουν και τα δύο. Χρησιμοποιούνται σαν λεξικό, ευρετήριο, αρχείο και συσκευή μαγνητοφώνου.

2.7 ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ιδιαίτερα σημαντική χρειάζεται η επιλογή επαγγέλματος στις μέρες μας. Κι αυτό γίνεται κατανοητό αν αναλογιστούμε το πλήθος των ωρών που δαπανούμε εργαζόμενοι καθ' όλη την διάρκεια της ζωής μας.

Η επαγγελματική απασχόληση έχει πάψει να αντικατοπτρίζει οικονομική/βιοποριστική ανάγκη και μόνο. Λαμβάνει κοινωνική, προσωπική και ψυχολογική χροιά ενώ αποτελεί κοινωνική και προσωπική έκφραση, ανάπτυξη, προσφορά και δημιουργία. Το εργατικό δυναμικό δεν αποτελείται πλέον μόνο από εκείνους που έχουν ανάγκη εργασίας για βιοποριστικούς λόγους αλλά και από εκείνους που θεωρούν την εργασία ως προσωπική έκφραση.

Η επιλογή επαγγέλματος σχετίζεται άμεσα τόσο με τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου όσο και με τους κοινωνικούς παράγοντες που τα επηρεάζουν.

Σύμφωνα με τον Ε. Γ. Δημητρόπουλο (1998) διακρίνονται δυο κατηγορίες. Α) Οι ατομικοί και β) Οι εξωατομικοί παράγοντες.

Α) Οι ατομικοί παράγοντες είναι εκείνοι που ενυπάρχουν στο ίδιο το άτομο και είναι οι κληρονομικοί, βιολογικοί και οι επίκτητοι. Είναι δηλαδή εκείνοι που διαμορφώθηκαν είτε σύμφωνα με νόμους κληρονομικότητας, είτε σύμφωνα με νόμους βιολογικούς π.χ. έμφυτες ικανότητες. Ενώ σαν επίκτητοι προσωπικοί παράγοντες θεωρούνται εκείνοι που είναι αποτέλεσμα της επενέργειας του περιβάλλοντος ή της αλληλεπίδρασης περιβάλλοντος και κληρονομικών καταβολών π.χ. τα ενδιαφέροντα που έχει κάποιο άτομο ή οι δεξιότητες που αποκτά.

Β) Οι εξωατομικοί παράγοντες είναι εκείνοι που βρίσκονται έξω από το άτομο και επηρεάζουν την ανάπτυξη και συμπεριφορά του άμεσα ή έμμεσα. Αυτοί οι παράγοντες θεωρείτε ότι ανήκουν σε πέντε κυρίως ομάδες: Οικογένεια, σχολείο, κοινωνία, το πνεύμα της εποχής και τυχαία

περιστατικά. Σύμφωνα πάντα με τον Ε. Γ. Δημητρόπουλο (1998), η σημασία αυτών των παραγόντων για την ανάπτυξη του ατόμου αυξάνεται ακόμη περισσότερο αν ληφθεί υπόψη ότι με την επενέργεια της διαμορφώνονται και τα επίκτητα ατομικά χαρακτηριστικά.

Ο Αθ. Κ. Κιτσάκης αναφέρει σχετικά με την αξία της εργασίας πως το να εργάζεται κανείς είναι ανθρώπινο καθήκον. Με την εργασία ο άνθρωπος αλλάζει βιολογικά, αλλά προπαντός αναπτύσσει νέες δεξιότητες και πνευματικές ιδιότητες. Είναι ένας από τους καλύτερους τρόπους ανεξαρτητοποίησης του ανθρώπου. Η οικονομική πληρότητα και ευμάρεια δίνει την ευκαιρία, ιδιαίτερα στους νέους, να δρουν αυτόνομα και να αποφασίζουν οι ίδιοι για τη ζωή τους. Δημιουργούνται άτομα αυτόνομα, ανεξάρτητα, ελεύθερα, ικανοί να αποφασίζουν μόνοι για την πορεία που επιθυμούν να ακολουθήσει η ζωή τους. «Όσο χαμηλότερα βρίσκεται η ζωή του ανθρώπου, τόσο λιγότερο αναγκαία είναι η εργασία. Όσο ψηλότερα βρίσκεται, τόσο περισσότερη ανάγκη υφίσταται για να εργαστεί. Το καθήκον να εργάζεται κανείς για τη ζωή εκφράζει το γενικά ανθρώπινο – ακόμα και με την έννοια ότι αυτή είναι μια εκδήλωση της ελευθερίας. Με την εργασία ο άνθρωπος κάνει τον εαυτό του ελεύθερο, με την εργασία γίνεται κύριος της φύσης, με την εργασία δείχνει ότι δεν είναι τίποτα περισσότερο από φύση(Καρλ. Λεβίτ, Από το Χέγκελ στο Νίτσε,» Αθ. Κ. Κιτσίκη, Η σύγχρονη κοινωνία, σελ. 100)

Επιπλέον, η εργασία βοηθά στο να κοινωνικοποιηθεί κάθε άτομο μέλος της κοινότητας. Στο βιβλίο που εκδόθηκε από το Κέντρο Μαρξιστικών ερευνών (1991) αναφέρεται πως η ανάπτυξη της εργασίας οδήγησε αντικειμενικά στην σύσφιξη των δεσμών ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας ενισχύοντας τις εκδηλώσεις αμοιβαίας βοήθειας, κοινής δραστηριότητας και έκανε πιο ξεκάθαρη σε κάθε άτομο τη συνείδηση της χρησιμότητας αυτής της συνεργασίας. Δημιουργούνται έτσι αναπόφευκτα καθορισμένες κοινωνικές σχέσεις. Για τους περισσότερους ανθρώπους η

εργασία άλλωστε αποτελεί τον κύριο άξονα γύρω από τον οποίο στρέφονται πολλές κοινωνικές δραστηριότητες. Η κοινωνική συμπεριφορά σχετίζεται με άλλα λόγια άμεσα με την επαγγελματική συμπεριφορά και αντίστοιχα η επαγγελματική ικανοποίηση επιφέρει κοινωνική πληρότητα, ψυχική ολοκλήρωση και ισορροπία αν αναλογιστεί κανείς πως η επιθυμητή απασχόληση δίνει σκοπό στις προσπάθειες και τις φιλοδοξίες του ατόμου και το παρακινεί να γίνει δημιουργικό, να προοδεύσει, να επικοινωνήσει, να φέρεται συλλογικά καθώς και να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο. Άλλωστε, οι περισσότερες ψυχολογικές διαταραχές εμφανίζονται όταν δεν υπάρχει σκοπός στη ζωή των ανθρώπων. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλοί άνθρωποι επιλέγουν να δουλεύουν περισσότερο όταν έχουν να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις στη ζωή τους (π.χ. εργασιοθεραπεία).

Αξιόλογη – δεν πρέπει να παραβλέπεται – είναι η απασχόληση που λαμβάνει χώρα στον ελεύθερο χρόνο. Κι αυτή είναι ιδιαίτερα προσοδοφόρα αφού κατά κόρον αποτελεί πηγή προσωπικής ικανοποίησης για το ίδιο το άτομο καθώς και πηγή ωφέλειας για το κοινωνικό σύνολο (π.χ. εθελοντική εργασία).

Είναι λοιπόν ιδιαίτερα σημαντική η αξία της εργασίας και η επαγγελματική ανάπτυξη στις μέρες μας. Ο εργαζόμενος πραγματικά τις επιδιώξεις του, αποκτά νόημα στην ζωή του και χαίρεται που φέρνει σε πέρας κάποιο σκοπό. Αυτό όμως επιτυγχάνεται όταν η επιλογή επαγγέλματος είναι ελεύθερη και αβίαστη. Όταν είναι καθαρή επιλογή του κάθε ατόμου.

Τα πράγματα είναι λίγο περισσότερο δύσκολα όταν η επαγγελματική αποκατάσταση κινείται κάτω από το πρίσμα μιας αισθητηριακής δυσλειτουργίας. Το άτομο με ελαττωμένη ή μειωμένη όραση μπορεί να εργαστεί έχοντας ένα μικρό εύρος επιλογής επαγγέλματος.

«Η επαγγελματική αποκατάσταση εξαρτάται στενά από τις νοητικές ικανότητες του τυφλού. Η επαγγελματική καθοδήγηση γίνεται σε ειδικευμένα κέντρα, ανάλογο με το ποσοστό αναπηρίας και σε συνεργασία με ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς. Τα επαγγέλματα που μπορεί να κάνει ένας τυφλός είναι του τηλεφωνητή, μουσικού, δακτυλογράφου, φυσιοθεραπευτή, υφαντουργού κ.λ.π. Για την προστασία και αποκατάσταση των τυφλών υπάρχει νόμος από το 1951 (1901/1951). Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.) αναφέρει ότι οι κύριοι στόχοι των υπηρεσιών προς τα άτομα με ελαττωμένη όραση είναι:

1. Η πρόληψη
2. Η προσαρμογή και η εξομοίωση του τυφλού στην ‘φυσιολογική’ κοινωνία.

Στην Ελλάδα λειτουργούν δυο ειδικά σχολεία για τυφλούς, το ΚΕΑΤ στην Καλλιθέα Αθηνών και ο ΗΛΙΟΣ στην Θεσσαλονίκη, όπου παρέχονται: οικοτροφείο, δημοτική εκπαίδευση, μαθήματα Γυμνασίου, Λυκείου, μουσική εκπαίδευση, επαγγελματική εκπαίδευση, μαθήματα Αγγλικής και μαθήματα γραφομηχανής». (Αγγελοπούλου Ν. Σακαντάμη, Ιατρικά προβλήματα, σελ. 84, 1985).

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΗΣ ΤΥΦΛΩΣΗΣ

3.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μέθοδος που χρησιμοποιούμε στην έρευνά μας είναι διερευνητική, η οποία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανακάλυψη και έχει βασικό της χαρακτηριστικό την ευελιξία.

Σκοπός της είναι η διατύπωση ερωτημάτων που σχετίζονται με το υπό μελέτη θέμα για ακριβέστερη εξέταση. Αξίζει να σημειωθεί πως το συγκεκριμένο ζήτημα δεν έχει μελετηθεί στον Ελλαδικό χώρο.

Μέσω της διερευνητικής έρευνας που επιχειρούμε, προσπαθούμε να κάνουμε μια γενική προσέγγιση του θέματος χωρίς να προχωρήσουμε σε εκτεταμένη μελέτη, προσπαθώντας να δώσουμε τα ερεθίσματα για βαθύτερη μελέτη από άλλους σπουδαστές, επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς και άλλους ειδικούς.

Για την διεκπεραίωση της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε ως εργαλείο το «ερωτηματολόγιο μέσω ταχυδρομείου» με κύρια βάση τις προκατασκευασμένες ερωτήσεις. Η συγκέντρωση των στοιχείων έγινε σε συνεργασία με την Τοπική Ένωση Τυφλών Αχαΐας, η οποία αποτέλεσε συνδετικό κρίκο με τις υπόλοιπες Τοπικές Ενώσεις Τυφλών σε όλη την Ελλάδα. Η συμβολή της Τοπικής Ένωσης Τυφλών Αχαΐας υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική και βοηθητική στην έρευνά μας. Το γεγονός αυτό διευκόλυνε παλαιότερη εργαστηριακή πρακτική άσκηση που είχε πραγματοποιηθεί στο χώρο αυτό από τις σπουδάστριες Τσίτου Α. και Παπαστεφάνου Γ. το χρονικό διάστημα Οκτώβρης – Φεβρουάριος 2002. Η αποστολή των ερωτηματολογίων έγινε από την Τοπική Ένωση Τυφλών

Αχαΐας προς τις Τοπικές Ενώσεις της Καλαμάτας, του Ηρακλείου Κρήτης, της Θεσσαλονίκης, Αθήνας, Καβάλας, των Τρικάλων και του Ναυπλίου.

Η όλη διαδικασία της έρευνας διήρκησε συνολικά δύο μήνες, το χρονικό διάστημα 15 Ιουλίου έως 15 Σεπτεμβρίου 2003.

3.1.1 ΣΚΟΠΟΣ

Βασικός σκοπός στην παρούσα έρευνα αποτελεί η αναζήτηση των εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας των ατόμων με προβλήματα όρασης.

3.1.2 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Βασιζόμενοι στην βιβλιογραφική μας μελέτη προβήκαμε στις εξής υποθέσεις:

1. Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η οικογένεια αποτελεί βασικό πρότυπο διαπροσωπικών σχέσεων στη ζωή ενός ανθρώπου υποθέτουμε ότι η αποδοχή του προβλήματος από το οικογενειακό και το οικείο περιβάλλον του καθώς επίσης και η ενθάρρυνσή του για αυτονομία προάγουν την μετέπειτα ομαλή κοινωνικοποίησή του. (Κρουσταλλάκης, 1992) ,(Wilson, 1967).

2. Υποθέτουμε ότι η ειδική αγωγή μέσω των μεθόδων της είναι ικανή να βελτιώσει την σωματική, πνευματική και ψυχοσυναισθηματική κατάσταση των ατόμων με πρόβλημα όρασης. (Μ. Καϊλα, 1997).

3. Όπως υπογραμμίζει η Μορφολογική Θεωρία, ο άνθρωπος είναι μια ενότητα που απαρτίζεται από πολλά μέρη που λειτουργούν αλληλένδετα. Υποθέτουμε λοιπόν ότι όταν ένα στοιχείο στο ανθρώπινο σώμα υπολείπεται σε λειτουργία τότε αυτό έχει δυσμενείς επιπτώσεις σε όλο το σύνολο της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του ατόμου.

4. Σύμφωνα με τη Μορφολογική Θεωρία, η συνδιαστική λειτουργία των νόμων μορφής συμβάλλει στο χωρισμό του οπτικού πεδίου σε μορφές και φόντο. Άρα υποθέτουμε ότι στα άτομα με προβλήματα όρασης όπου οι οπτικές πληροφορίες είναι ελλειπής εμποδίζεται η αναγνώριση του ερεθίσματος.

5. Όπως επίσης αναφέρει η Μορφολογική Θεωρία όλες οι αισθήσεις συμβάλλουν στην αντίληψη της απόστασης και του βάθους των αντικειμένων. Η αίσθηση της όρασης κυρίως αποτελεί το μέσο για τον σχηματισμό της αντίληψης, της απόστασης και του βάθους. Άρα υποθέτουμε ότι στα άτομα με πρόβλημα όρασης αυτόπραγματοποιείται με την βοήθεια των υπολοίπων αισθήσεων.

6. Κατά τον Πλάτωνα κάθε αισθητήριο όργανο προσκομίζει στη ψυχή ένα μοναδικό συγκεκριμένο υλικό που δεν μπορεί να προσκομιστεί από κάποιο άλλο αισθητήριο όργανο. Άρα υποθέτουμε ότι στα άτομα με προβλήματα όρασης η μειωμένη οπτική δυναμικότητα συνεπάγεται κάποια ανεπάρκεια στη λήψη ερεθισμάτων που είναι αναντικατάστατα.

7. Σύμφωνα με την θεωρία του Λοκ, όλες οι σκέψεις και οι ιδέες είναι αντανάκλασεις πραγμάτων που αντιλαμβάνεται το άτομο με τις αισθήσεις του πριν τις γνωρίσει εμπειρικά. Άρα υποθέτουμε πως η οπτική ανεπάρκεια αποκλείει την πρωτότυπη αντανάκλαση των ερεθισμάτων και υπαγορεύει την άμεση εμπειρία.

8. Η διανθρώπινη επικοινωνία εξασφαλίζεται με την έμμεση γλωσσική λειτουργία, δηλαδή τον έναρθρο λόγο αλλά και με την χρησιμοποίηση εκφραστικών κινήσεων. Άρα υποθέτουμε ότι τα άτομα με προβλήματα όρασης που υστερούν στην αντίληψη και χρήση των χειρονομιών, του βλέμματος και της γενικότερης στάσης του σώματος είναι πιθανόν να αντιμετωπίζουν δυσχέρεια στην επικοινωνιακή διαδικασία (Πατρίκιου, 1971) ,(Κοσμόπουλος, 1988) ,(Pease, 1991).

9. Η γνώση της εξωτερικής μας εμφάνισης συμπληρώνει μαζί με τη συνειδητοποίηση του μοναδικού εσωτερικού εαυτού την εικόνα που ανακαλύπτουμε, διατηρούμε και εξελίσσουμε για τον εαυτό μας. (Μπόλιας Κωνσταντίνος, 1999). Υποθέτουμε ότι τα άτομα που στερούνται της εξωτερικής εικόνας δείχνουν σημαντικά μειωμένο ενδιαφέρον στα εξωτερικά χαρακτηριστικά που προσλαμβάνονται αποκλειστικά από την όραση.

10. Όπως υπογραμμίζει ο Δημητρακόπουλος (1998), η εργασία αποτελεί ένα από τα καλύτερα μέσα κοινωνικοποίησης και αυτονομίας του ατόμου. Άρα υποθέτουμε ότι τα άτομα με προβλήματα όρασης που λόγω της οπτικής τους μειονεξίας είναι δυνατόν να αντιμετωπίζουν δυσχέρειες στην επικοινωνιακή διαδικασία και κατ' επέκταση στις διαπροσωπικές τους σχέσεις (Παπαδάκη Ε. Μιχαηλίδη, 1998), χρίζουν ιδιαίτερης ανάγκης για επαγγελματική αποκατάσταση και ευχαρίστηση στις καθημερινές τους ασχολίες.

11. Ο Pearls σύμφωνα με την αρχή της ομοιόστασης, υποστηρίζει ότι το άτομο λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο της σωστής ισορροπίας όλων των μερών του και για να επιβιώσει πρέπει η ισορροπία αυτή να διατηρηθεί μέσα σε κάποια όρια. (Eleanor O' Ieany,1995). Όλα τα άτομα έχουν μια εγγενή παρόρμηση να διατηρούν αυτή την ισορροπία. Εξαιτίας όμως εσωτερικών ή εξωτερικών συνθηκών αυτό δεν είναι εφικτό. Άρα υποθέτουμε ότι αισθητηριακές δυσλειτουργίες που είναι πιθανόν να υποδαυλίσουν αυτήν την ανισορροπία, καθιστούν απαραίτητη την λειτουργική συμμετοχή του ατόμου σε δραστηριότητες με σκοπό την αναπλήρωση και αντιστάθμιση των αισθημάτων κατωτερότητας και την αποφυγή του άγχους.

Για την ολοκλήρωση της διερεύνησής μας και την αναζήτηση των καινούριων στοιχείων που αναφέρονται στους εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας των ατόμων με πρόβλημα όρασης παραθέσαμε ερωτήσεις

που στοχεύουν στην περιγραφή του ρόλου των εναπομεινάντων αισθήσεων κατά την επικοινωνιακή διαδικασία σε περιπτώσεις μερικής ή ολικής τύφλωσης.

3.1.3 ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με την παρούσα έρευνα φιλοδοξήσαμε να έχουμε ένα πρώτο αντίκρουσμα στον κόσμο της ολικής ή μερικής τύφλωσης. Στο βαθμό που καταφέραμε να σκιαγραφήσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της πραγματικότητας. Θεωρούμε πως το παρόν εγχειρίδιο θα μπορούσε να φανεί χρήσιμο σε ειδικούς κάθε κλάδου που ασχολούνται με άτομα με ειδικές ανάγκες καθώς και στο οικογενειακό, φιλικό και συναδελφικό περιβάλλον των ατόμων αυτών.

Αν και η πολυπλοκότητα αυτής της αναπηρίας όσον αφορά τις ιδιάζουσες συνθήκες που προστάζει στη ζωή του ατόμου που καλείται να την αντιμετωπίσει θα απαιτούσε εκτενείς και εξειδικευμένες έρευνες, θα είμαστε ικανοποιημένοι αν η δικιά μας προσπάθεια κατάφερε να αποτελέσει έναυσμα για τη συνέχιση αυτής της αναζήτησης.

3.1.4 ΣΤΟΧΟΙ:

- Διαπίστωση κατά πόσον το τυφλό άτομο παραμένει ενεργό κοινωνικά και συμμετέχει ισότιμα σε όλες της εκφάνσεις της καθημερινής ζωής.

- Η ανάγκη αναγνώρισης της αναγκαιότητας της εργασίας και της επαγγελματικής απασχόλησης και δημιουργίας για τα άτομα με προβλήματα όρασης.
- Διαπίστωση κατά πόσον έχει γίνει αποδοχή του προβλήματος και έχει επιτευχθεί ανεξαρτοποίηση και αυτονομία.
- Αναγνώριση των εναπομεινάντων αισθήσεων στην επικοινωνιακή διαδικασία για άτομα με οπτική δυσλειτουργία.
- Συσχετισμός των εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας με την προσωπική ανάπτυξη του τυφλού ατόμου, τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά του.
- Συσχέτιση της επικοινωνιακής διαδικασίας με την οικογένεια και την απασχόληση – εργασία του τυφλού ατόμου.

3.1.5 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

ι) Ερευνώμενος πληθυσμός

Ο πληθυσμός στην έρευνα που επιχειρούμε είναι τα άτομα με ολική ή μερική τύφλωση σε όλη την Ελλάδα.

ιι) Δείγμα

Το δείγμα το οποίο στελεχώνει την έρευνά μας αποτελούν 35 άτομα με ολική ή μερική τύφλωση ηλικίας 20 με 40 χρονών πανελλαδικώς.

Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο Ιωάννη Ν., στην βιοκοινωνική θεωρία του Eriksson, ο άνθρωπος μετά την ηλικία των 20 χρόνων περνάει από το στάδιο της ταυτότητας – σύγχυσης ρόλων στο στάδιο της οικειότητας – απομόνωσης. Έτσι εάν το άτομο σε αυτή τη φάση της ηλικίας βιώνει συναισθήματα αλληλοεκτίμησης, αποδοχής από το οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο, τότε αναπτύσσει το συναίσθημα της οικειότητας με το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό

περιβάλλον. Κατά συνέπεια η ηλικιακή φάση αυτή αποτελεί ορόσημο για τη μετέπειτα ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη του ατόμου.

Η ηλικία των 20 χρόνων επιπρόσθετα αποτελεί σύμφωνα με τον Μιχαήλ Γρηγ. Λιάντα (1996) το στάδιο της αναζήτησης, του συλλογισμού και του επαναπροσδιορισμού διάφορων θεμάτων.

Η επιλογή της ηλικίας των 40 χρονών βασίστηκε και πάλι στην βιοκοινωνική θεωρία του Eriksson (Παρασκευόπουλο Ιωάννη Ν.) στην οποία διατυπώνει πως το άτομο έχει ήδη εξασφαλίσει μια ικανοποιητική επαγγελματική και κοινωνική προσαρμογή. Όποτε θεωρήσαμε σκόπιμο στην έρευνά μας το δείγμα να μην εμπεριέχει άτομα ηλικιακά άνω των 40 χρόνων.

Μετά από σχετική αναζήτηση στον κυβερνοχώρο του Internet διαπιστώσαμε ότι δεν έχει σημειωθεί παρόμοια έρευνα στον Ελλαδικό χώρο. Έτσι, το ερωτηματολόγιο που συντάξαμε απευθύνθηκε σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα. Όλος ο πληθυσμός του δείγματος είναι εγγεγραμμένος στις υπάρχουσες τοπικές ενώσεις της Ελλάδας. Το δείγμα περιλάμβανε και τα δύο φύλα.

Η μέθοδος επιλογής του δείγματος ήταν η τυχαία δειγματοληψία.

3.1.6 ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Για την διεξαγωγή της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε ως εργαλείο το ημι-δομημένο «ερωτηματολόγιο μέσω ταχυδρομείου». Σύμφωνα με τον Νόμο 746 (11-07-02) δεν επιτρέπεται η δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων που αφορούν άτομα με προβλήματα όρασης από κρατικούς φορείς. Το γεγονός αυτό μας ανάγκασε να απευθυνθούμε στις Τοπικές Ενώσεις κάθε πόλης, σε συνεργασία πάντα με την Τοπική Ένωση Αχαΐας, προκειμένου να γίνει η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Άλλος ένας παράγοντας επιλογής ερωτηματολογίου μέσω ταχυδρομείου υπήρξε το οικονομικό κόστος που επιφέρει μια άμεση επαφή με ερωτούμενο που ζει εκτός της πόλης της Πάτρας.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήσαμε για την έρευνά μας δημιουργήθηκε με βάση τρεις θεματικές ενότητες που σκοπό έχουν τη συλλογή των ακόλουθων πληροφοριών:

Η πρώτη ενότητα (ερωτήσεις 1-7) αναφέρεται στην οικογενειακή δομή με την υποστήριξη που μπορεί να προσφέρει αυτή, για την καλύτερη αποδοχή της κατάστασης σε ένα άτομο με πρόβλημα όρασης καθώς και στη δημιουργία περιβάλλοντος ενθάρρυνσης για την επιδίωξη της αυτονομίας και ανεξαρτησίας του.

Η δεύτερη ενότητα (ερωτήσεις 8-21) αναφέρεται στην προσωπική ανάπτυξη στο βαθμό που αυτή εκφράζεται μέσα από την κοινωνικοποίηση του ατόμου με πρόβλημα όρασης, την λειτουργικότητά του στην επικοινωνιακή διαδικασία, τα ενδιαφέροντά του και τη σημασία της.

Η τρίτη ενότητα (ερωτήσεις 22-29) αναφέρεται στην ευρύτερη έννοια της απασχόλησης – επαγγελματικής αποκατάστασης του ατόμου με πρόβλημα όρασης καθώς και την διάθεση του ατόμου να συμμετέχει στις ομαδικές δραστηριότητες.

Για την καλύτερη ροή του ερωτηματολογίου και ευκολότερη αργότερα επεξεργασία των αποτελεσμάτων, η σειρά των ερωτήσεων ακολουθεί τη σειρά των θεματικών ενοτήτων που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Έτσι, χρησιμοποιήσαμε 50 ερωτηματολόγια τα οποία βγάλαμε σε αντίγραφα αφού δακτυλογραφήσαμε το πρωτότυπο. Αυτά δόθηκαν στην Τοπική Ένωση Τυφλών Αχαΐας η οποία ανέλαβε την αποστολή τους στην εκάστοτε πόλη. Τα ερωτηματολόγια που πραγματοποιήθηκαν στην πόλη της Πάτρας απαντήθηκαν σε συνεργασία με την ειδική γραμματέα Τοπικής Ένωσης Τυφλών Αχαΐας, Τζαβάρα Εύη, την οποία επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε για τη σημαντική συμβολή της.

Σε κάθε Τοπική Ένωση Τυφλών στάλθηκε ειδικό έντυπο που διευκρίνιζε το σκοπό της έρευνας, τον τρόπο απάντησης των ερωτήσεων, την ημερομηνία επιστροφή τους μέσω ταχυδρομείου καθώς και την διατήρηση της ανωνυμίας των ερωτηθέντων.

3.1.7 ΠΛΑΙΣΙΑ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ

Από τα 50 ερωτηματολόγια που στάλθηκαν στις Τοπικές Ενώσεις Τυφλών ατόμων δεχτήκαμε πίσω 35.

Συγκεκριμένα λάβαμε:

- Περιφερειακή Ένωση Τυφλών Ανατ. Μακεδονίας
Κωστή Παλαμά 8, Καβάλα – 3 ερωτηματολόγια
- Τοπική Ένωση Τυφλών Καλαμάτας
Ανατολ. Εμπορικό κέντρο 18 – 3 ερωτηματολόγια
- Περιφερειακή Ένωση Κρήτης
Νέες εργατικές κατοικίες – Μπετέλη Ηρακλείου – 4 ερωτηματολόγια
- Τοπική Ένωση Τρικάλων
Λαρίσης Βενιζέλου 3 – 2 ερωτηματολόγια
- Τοπική Ένωση Αργολίδας
Γεωργίου Μινέου 15 Ναύπλιο – 1 ερωτηματολόγιο
- Τοπική Ένωση Πατρών
Αγίου Νικολάου 57-59, - 12 ερωτηματολόγια
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών
Βεραντζέρου 31, Αθήνα – 6 ερωτηματολόγια
- Τοπική Ένωση Θεσσαλονίκης – 4 ερωτηματολόγια.
Δια λέττη 23 -- 4 ερωτηματολόγια

3.1.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας αφορούσαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δείγματος όσον αφορά την οπτική μειονεξία. Και αυτό γιατί δεν ήταν δυνατό να έχουμε από τα άτομα με προβλήματα όρασης άμεση απάντηση στα ερωτηματολόγια εφόσον δεν είχαν επαφή με το κείμενο.

Επιπλέον δεν μπορούσαμε να έχουμε καταστάσεις των τυφλών ατόμων κάθε Νομού από την Πρόνοια σύμφωνα με την αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων νόμος 746, (11-07-02). Αυτό μας περιόρισε στην αναζήτηση του δείγματος μόνο μέσω των Τοπικών Ενώσεων. Γεγονός που συνεπάγεται τυχόν συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό τυφλών ατόμων. Επεξηγώντας τον όρο συγκεκριμένο, αναφερόμαστε ότι συνήθως στις καταστάσεις των Τοπικών Ενώσεων συναντάμε εγγεγραμμένα άτομα που έχουν συμβιβαστεί ως ένα βαθμό με την αναπηρία τους και είναι σε θέση να αποδεκτούν τις υπηρεσίες που τους παρέχονται. Έτσι είναι πιθανόν να αποκλείεται από το δείγμα μας ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων που ζουν αθέατοι, μη έχοντας καταφέρει να ξεπεράσουν την μειονεξία τους.

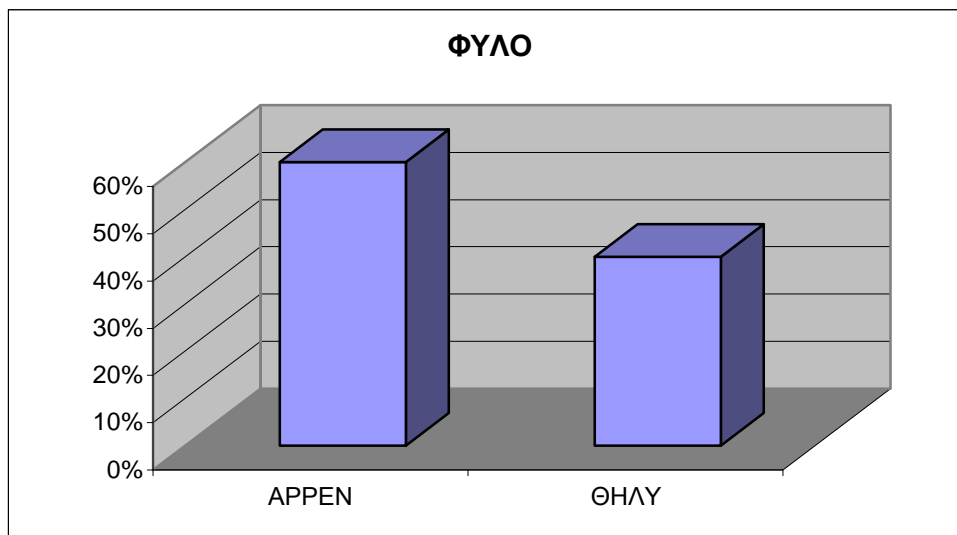
3.1.8 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Για την ανάλυση των στοιχείων χρησιμοποιήσαμε ηλεκτρονικό υπολογιστή τόσο για εξοικονόμηση χρόνου όσο και για την καλύτερη παρουσίαση. Χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Microsoft Excel του Ελληνικού Microsoft Office 2000 Gr Pro.

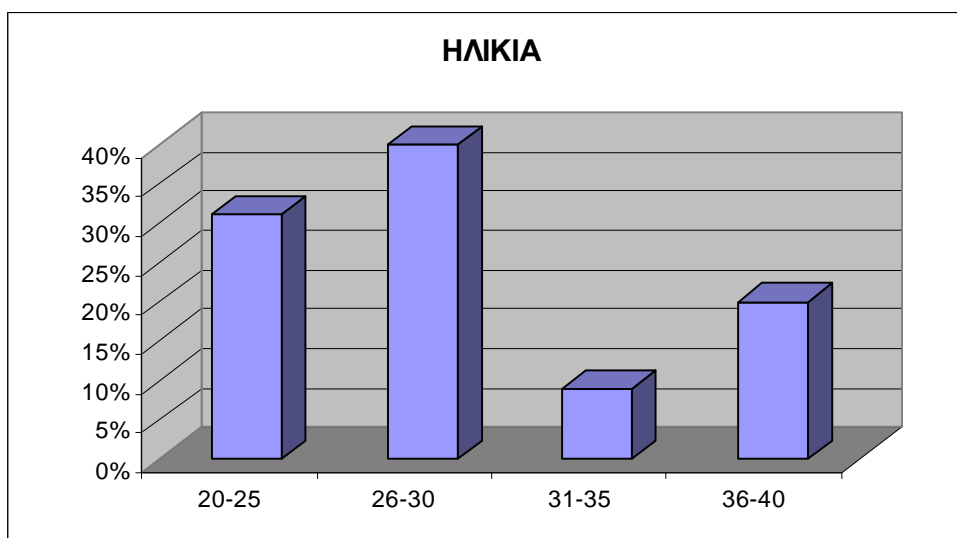
Αναλύσαμε τις απαντήσεις που πήραμε σε κάθε ερώτηση χωριστά με ποσοτικά δεδομένα και κάναμε τις αντίστοιχες παραπομπές στα διαγράμματα. Όπου αυτό δεν ήταν δυνατό, οι απαντήσεις που πήραμε παρουσιάζονται με γραπτό κείμενο και με την περισσότερο δυνατή σαφήνεια.

Για να το πετύχουμε αυτό χρησιμοποιήσαμε την τεχνική της κατηγοριοποίησης των απαντήσεων. Όσον αφορά στα συμπεράσματα της έρευνας και με βασικό σκοπό την ορθότητά τους έγινε συσχέτιση δύο, τριών ή περισσότερων απαντήσεων μεταξύ τους.

3.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Α. Από τα 35 άτομα που ερωτήθηκαν για την διεκπεραίωση της έρευνας μας , οι 21 ήταν άντρες ενώ οι 14 ήταν γυναίκες. Οπότε μιλάμε για ένα ποσοστό 60 % και 40 % αντίστοιχα .

B. Το δείγμα το οποίο στελεχώνει την έρευνα μας αποτελούν 35 άτομα με μερική ή ολική τύφλωση ηλικίας 20 με 40 χρόνων πανελλαδικώς. Εδώ γίνεται ένας διαχωρισμός των ηλικιών σε τέσσερις επιμέρους κατηγορίες:

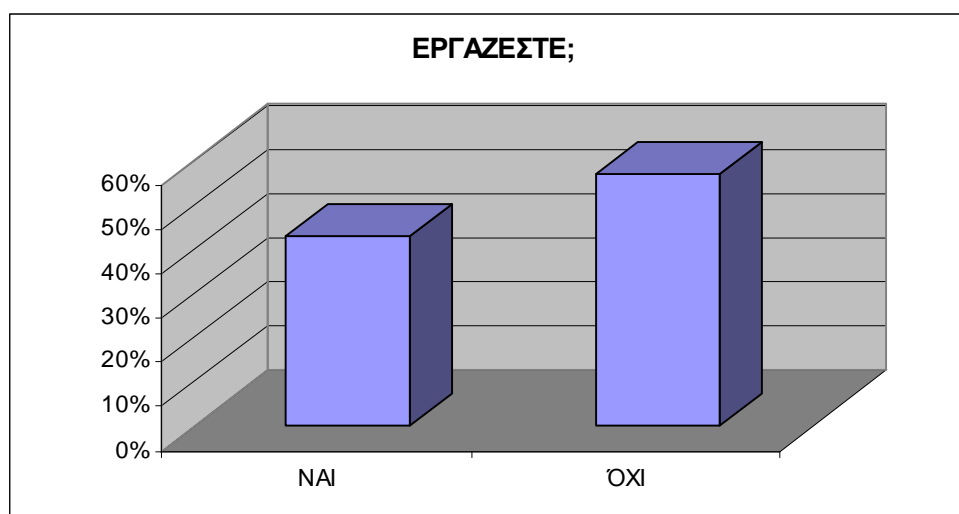
α] Ηλικία 20-25 ετών

β] Ηλικία 26-30 ετών

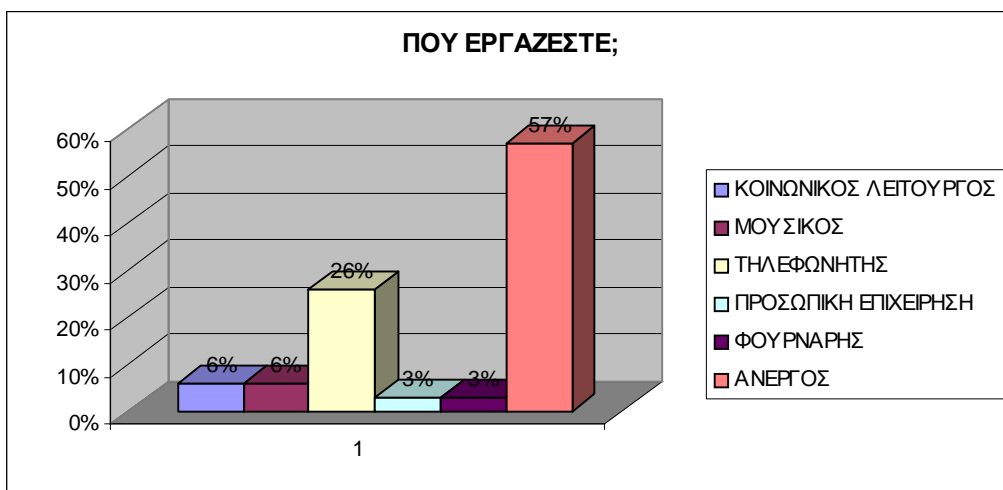
γ] Ηλικία 31-35 ετών

δ] Ηλικία 36-40 ετών

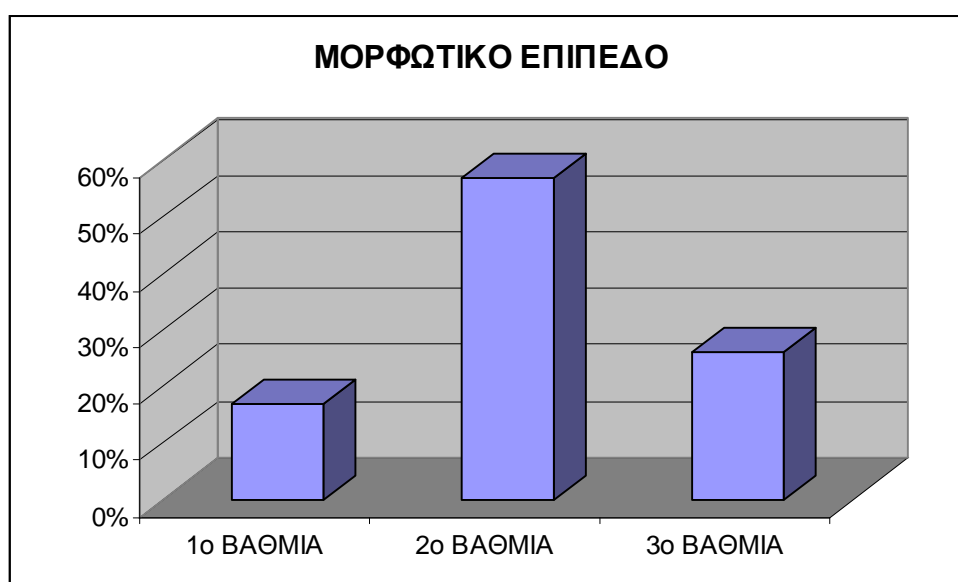
Στην πρώτη κατηγορία αντιστοιχεί το 31 % του συνολικού δείγματος, στην δεύτερη το 40 % ,στην τρίτη το 9 % και στην τελευταία το 20 % .

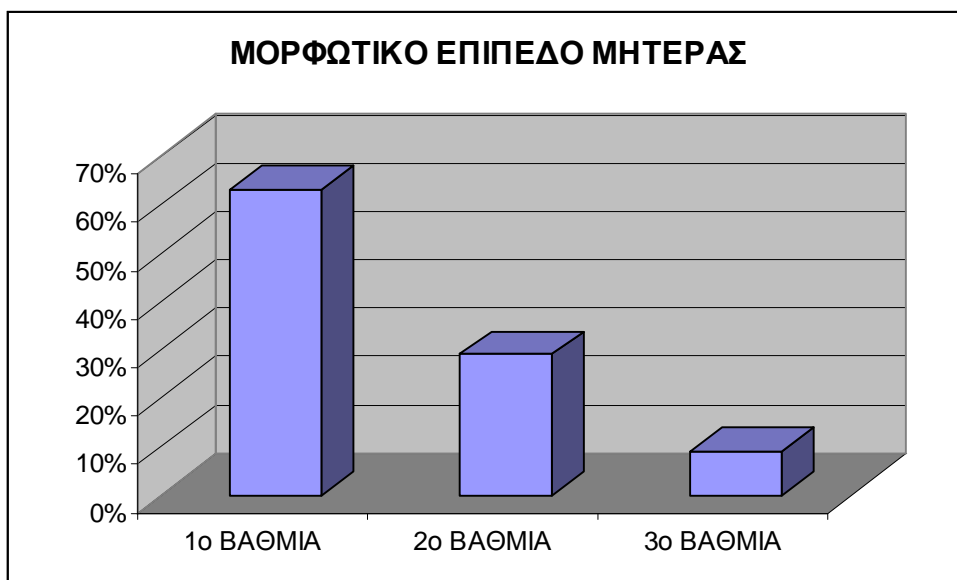
Γ. Στην ερώτηση αν εργάζονται το 43 % απάντησε θετικά ενώ το 57 % αρνητικά . Είναι έκδηλη η δυσκολία ανεύρεσης εργασίας για τα άτομα με προβλήματα όρασης αφού μόνο 15 άτομα από τα 35 απασχολούνται εργασιακά .

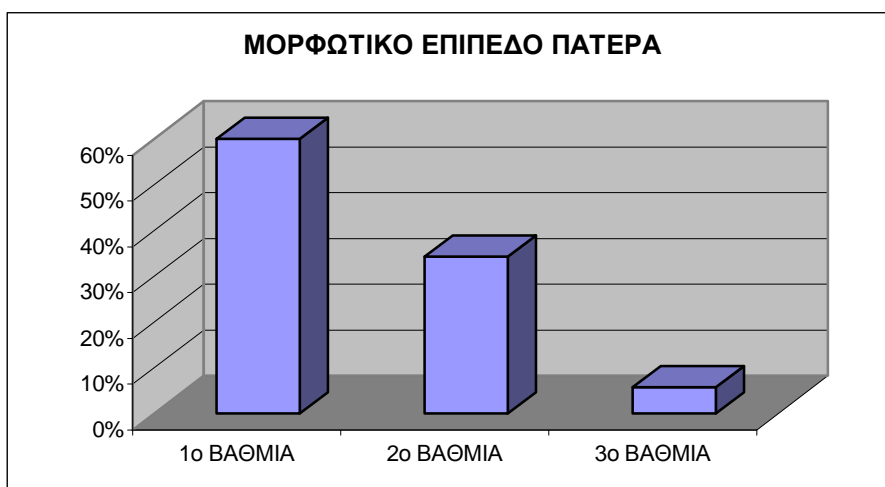
Δ. Στην τέταρτη ερώτηση συνέχεια της προηγούμενης, διαπιστώνουμε πως το επάγγελμα του τηλεφωνητή αποτελεί την πρώτη επιλογή για άτομα με προβλήματα όρασης .Συγκεκριμένα το 26 % εργάζεται ως τηλεφωνητής ,το 6 % ως κοινωνικός λειτουργός και μουσικός ,το 3 % διατηρεί προσωπική επιχείρηση και εργάζεται ως φούρναρης ενώ το 57 % δήλωσε άνεργος .

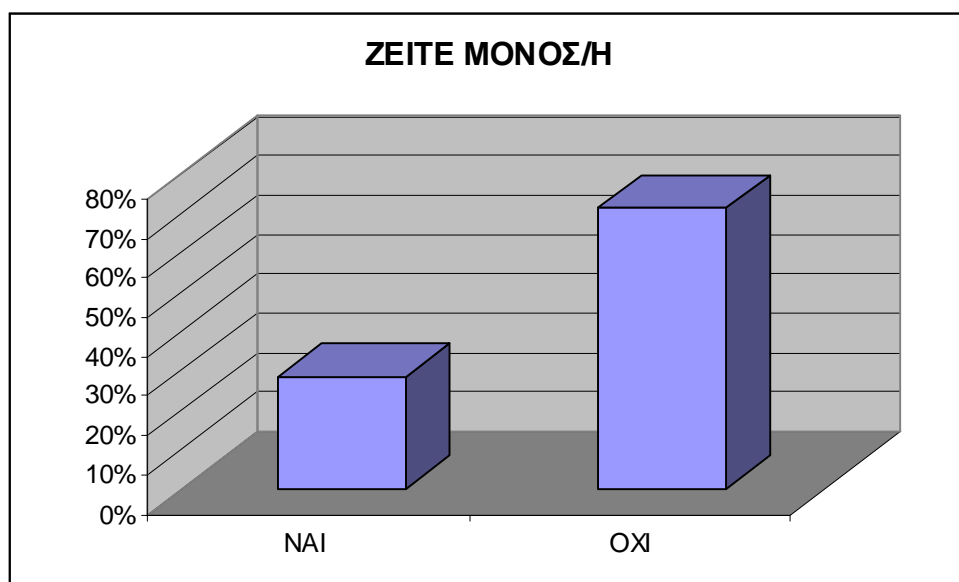
Ε. Στο διάγραμμα αυτό διαφαίνεται η εκπαίδευση που έχουν λάβει άτομα με προβλήματα όρασης .Έτσι, το 17 % διέκοψε την μόρφωση του στο Δημοτικό, το 57 % φοίτησε μέχρι το Λύκειο ενώ Τριτοβάθμια Εκπαίδευση έλαβε το 26 %

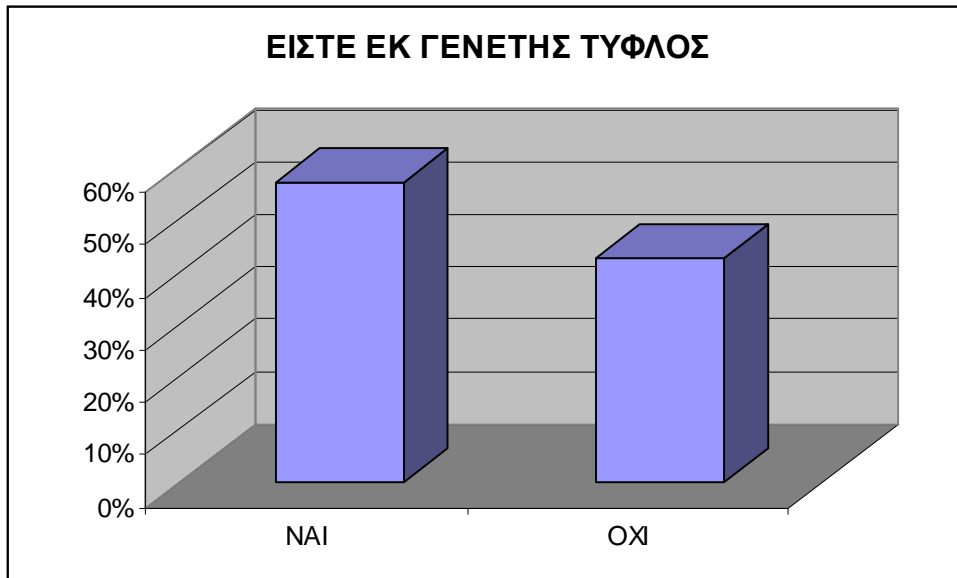
Ζ. Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας το 63 % δήλωσε πως η μητέρα του έχει λάβει μόνο την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, το 29 % την Δευτεροβάθμια ενώ ένα μικρό ποσοστό της τάξης 9 % την Τριτοβάθμια .

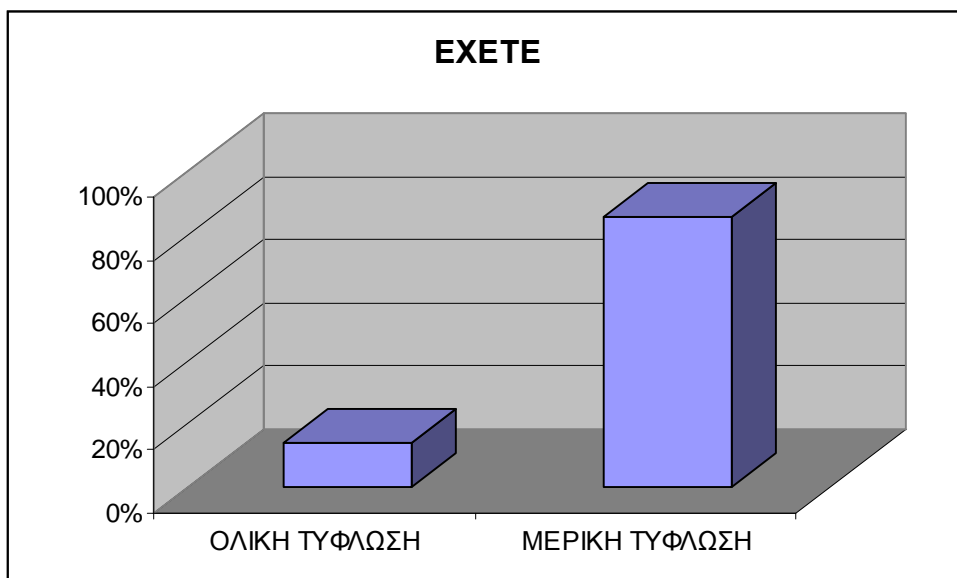
Η. Το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα δεν διαφέρει σημαντικά από το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας. Έτσι το 60 % δήλωσε πως ο πατέρας του έχει λάβει Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, το 34 % Δευτεροβάθμια και το 6 % την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Θ. Στην ερώτηση << Ζείτε μόνος /η >> το 29 % απάντησε θετικά ενώ το 71 % αρνητικά. Εδώ διαφαίνεται η δυσκολία των τυφλών ατόμων για ανεξαρτητοποίηση.

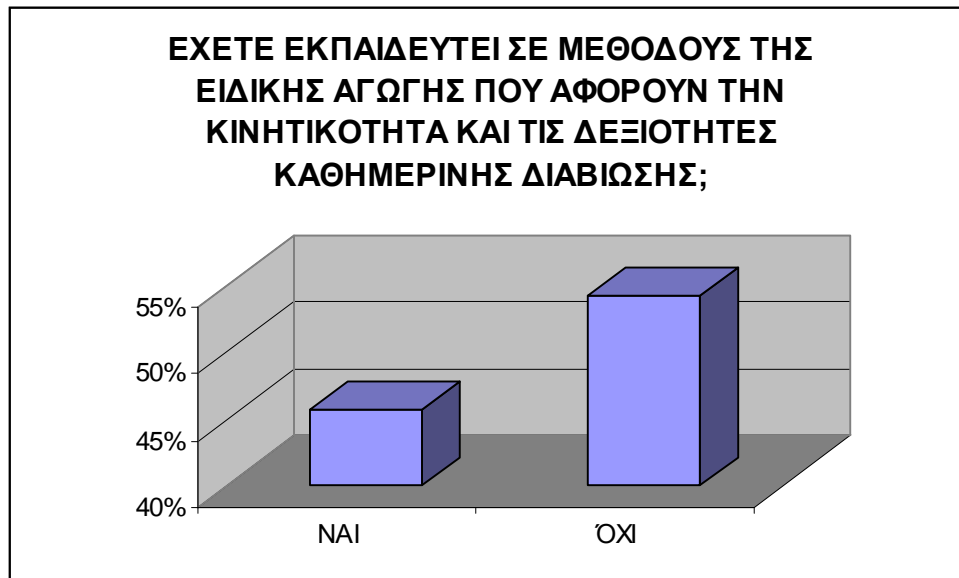

Ι. Στην ερώτηση αν το άτομο γεννήθηκε τυφλό ή αν η αναπηρία του είναι επίκτητη το 57 % δήλωσε πως γεννήθηκε τυφλό ενώ το 43 % δήλωσε πως έχασε την όραση του μέσα στο πέρασμα του χρόνου .

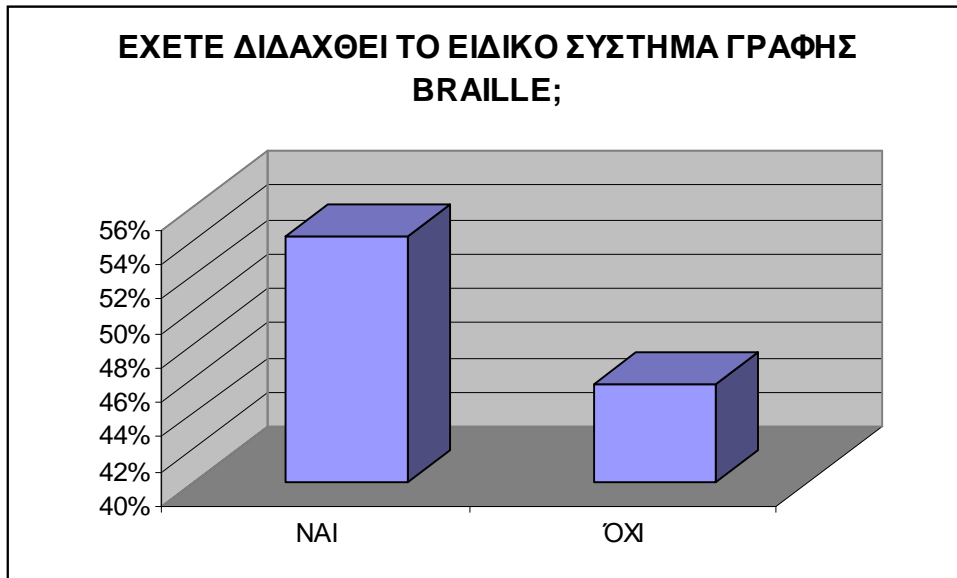

Κ. Στο ερώτημα << Έχετε ολική ή μερική τύφλωση >>, το 14 % απάντησε πως αδυνατεί να προσδιορίσει

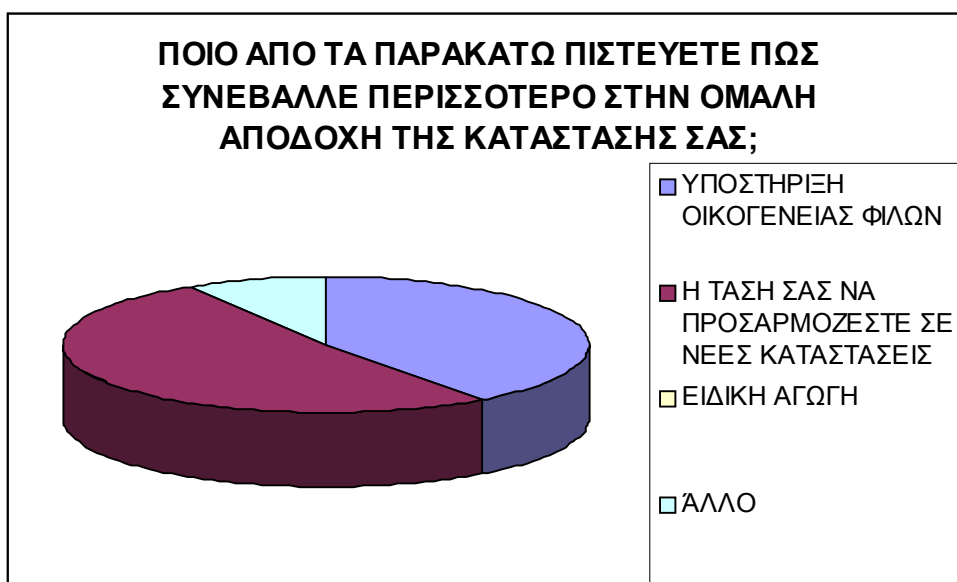
οποιοδήποτε οπτικό ερέθισμα ενώ το 86 % δηλώνει πως αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα όρασης δίχως αυτό όμως να σημαίνει την ολική τύφλωση του .

1. Στην ερώτηση << Έχετε εκπαιδευτεί σε μεθόδους της Ειδικής Αγωγής που αφορούν την κινητικότητα και τις Δεξιότητες Καθημερινής Διαβίωσης >> το 46 % απάντησε θετικά ενώ το 54 % απάντησε αρνητικά .Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός πως ένα μεγάλο ποσοστό από το δείγμα φέρει μερική τύφλωση σημείο που επιτρέπει την αυτοεξυπηρέτηση του σε ικανοποιητικό επίπεδο .

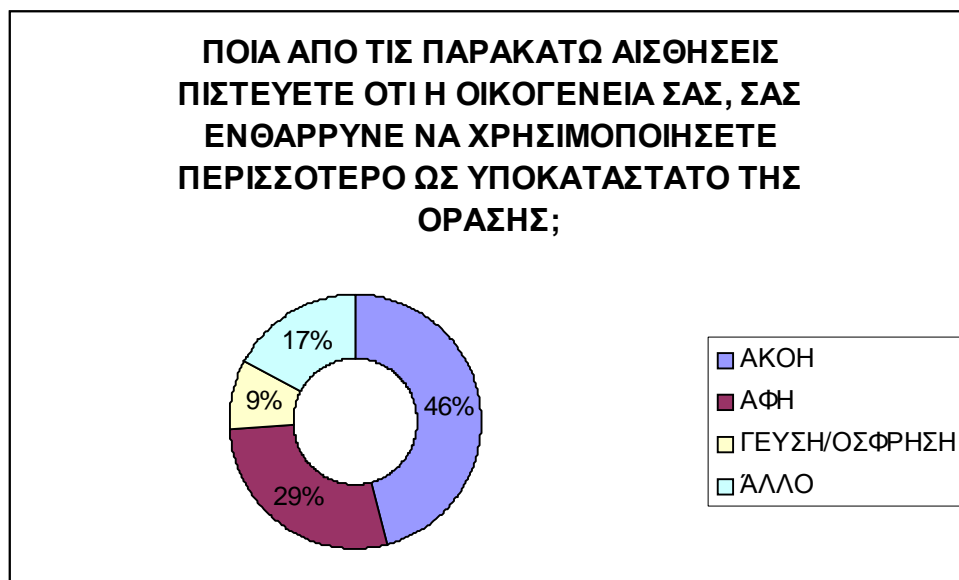

2. Στην ερώτηση << Έχετε διδαχθεί το ειδικό σύστημα γραφής Braille >> το 54 % απάντησε θετικά και το 46 % αρνητικά .

3. Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα << Ποιο από τα παρακάτω πιστεύετε πως συνέβαλλε περισσότερο στην ομαλή αποδοχή της κατάστασης σας >> . Το 40 % απάντησε πως η υποστήριξη της οικογένειας και των φίλων συνέβαλλε

περισσότερο. Το 51% αποδίδει το γεγονός στην τάση του να προσαρμόζεται σε νέες καταστάσεις, ενώ το 9 % δήλωσε κάτι διαφορετικό όπως η συναναστροφή με άτομα που αντιμετώπιζαν παρόμοιο πρόβλημα. Αξίζει να σημειωθεί πως ενώ είχε δοθεί ως προτεινόμενη απάντηση η Ειδική Αγωγή ουδείς επέλεξε αυτήν ως προς την συμβολή της για την ομαλή αποδοχή της κατάστασης.

4. Στο ερώτημα << Ποια από τις παρακάτω αισθήσεις πιστεύετε ότι η οικογένειά σας, σας ενθάρρυνε να χρησιμοποιήσετε περισσότερο ως υποκατάστατο της όρασης >> το 46 % απάντησε πως η ακοή αποτελεί αυτή, το 29 % δήλωσε την αφή, το 9 % απάντησε την γεύση- όσφρηση ενώ το 17 % του συνολικού δείγματος δήλωσε πως η οικογένεια δεν τον ενθάρρυνε να χρησιμοποιήσει καμία από τις αισθήσεις.

5. Σε αυτήν την ερώτηση οι ερωτώμενοι μπορούσαν να επιλέξουν όσες προτάσεις ήταν αληθείς για αυτούς και όχι μόνο μία, επομένως το άθροισμα των παραπάνω εκατοστιαίων ποσοστών δεν είναι ίσο με εκατό. Η ερώτηση που τέθηκε ήταν << Το οικείο περιβάλλον σας πιστεύετε ότι

σας ενθαρρύνει έτσι ώστε να νιώθετε αυτόνομος / η >> .Συγκεκριμένα από το δείγμα των 35 ατόμων , 13 άτομα υποστηρίζουν πως η οικογένεια τους τους ενθαρρύνει ώστε να νιώθουν αυτόνομοι ως προς την κίνηση (π.χ. να βγουν μόνοι τους έναν περίπατο) , 15 άτομα θεωρούν ότι υποστηρίζονται ως προς την αυτονομία τους για την διαχείριση των χρημάτων τους, 14 άτομα ως προς την αυτοεξυπηρέτηση τους (π.χ. πλύσιμο ρούχων ,μαγείρεμα) ,8 άτομα ως προς την προσωπική τους ζωή (π.χ. επιλογή συντρόφων-φίλων) ενώ εκείνοι που πιστεύουν πως το οικείο περιβάλλον τους ενθαρρύνει ως προς τις προσωπικές τους επιλογές (π.χ. επάγγελμα ,σπουδές) είναι 11 άτομα .

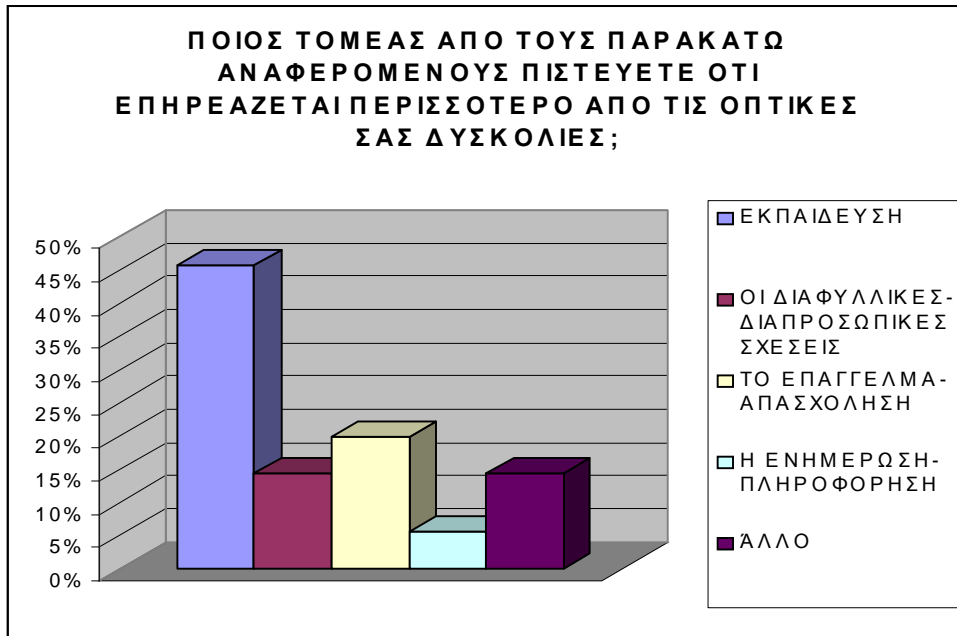

6. Στην ερώτηση << Είστε ικανοποιημένος από την υποστήριξη της οικογένειας σας σε σχέση με το πρόβλημα της όρασης σας >> το 57 % δήλωσε αρκετά ,το 34 % απάντησε πολύ ενώ το 9 % απάντησε καθόλου .Κανείς δεν δήλωσε πως

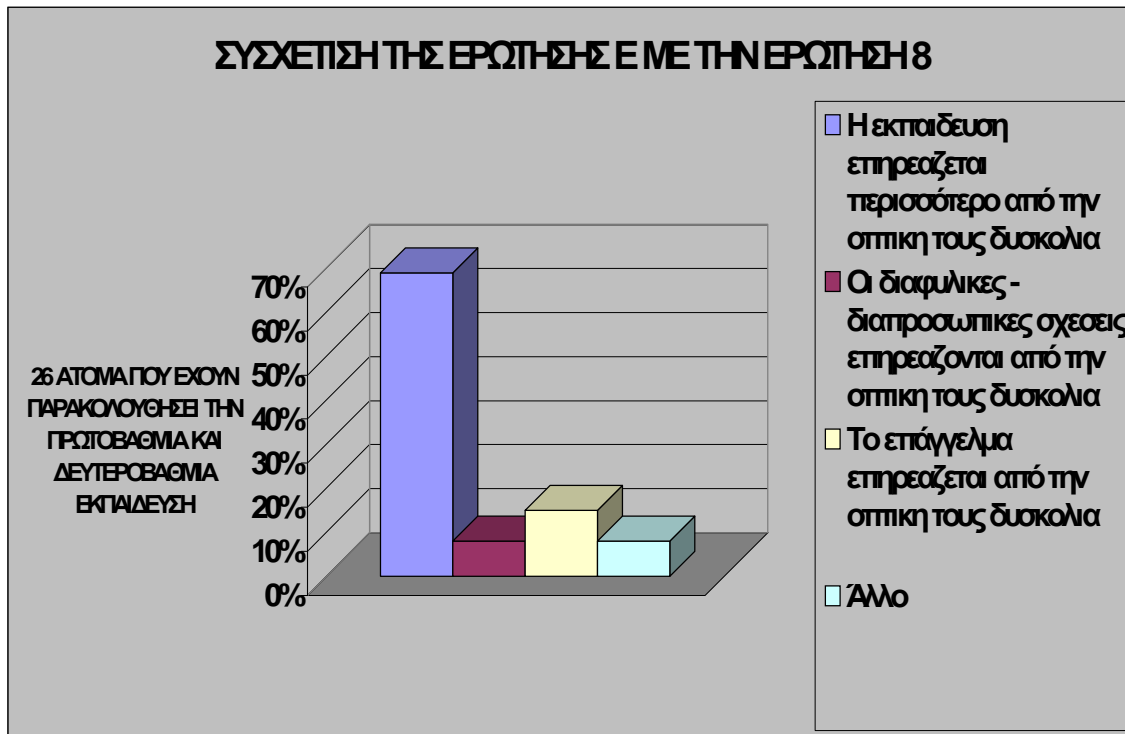
είναι λίγο ικανοποιημένος από την υποστήριξη της οικογένειάς του .

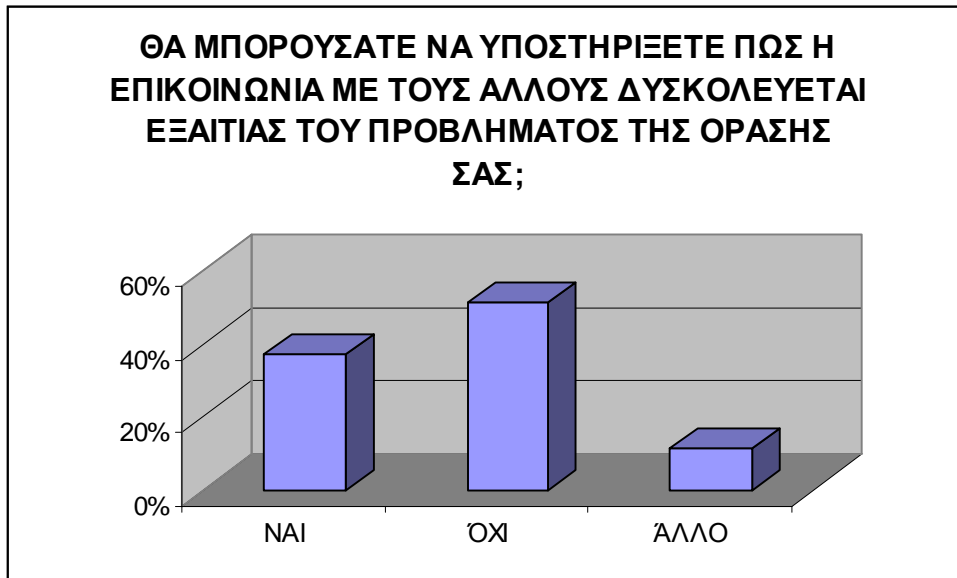
7. Εδώ τίθεται το παρακάτω ερώτημα << Πιστεύετε πως η οικογένειά σας αντιμετωπίζει με άνεση το πρόβλημα της όρασης σας >> . Το 71 % δήλωσε πως αυτό ισχύει ενώ το 11 % το απορρίπτει αυτό .Ένα 17 % δήλωσε πως κάτι άλλο ισχύει {π.χ. άλλες ναι, άλλες όχι ή δείχνει να το αντιμετωπίζει με άνεση }

8. Στην ερώτηση << Ποιος τομέας από τους παρακάτω αναφερόμενους πιστεύετε ότι επηρεάζεται περισσότερο από τις οπτικές σας δυσκολίες >> , το 46 % δήλωσε πως αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εκπαίδευση ,το 14 % στις διαφυλικές – διαπροσωπικές σχέσεις, το 20% στο επάγγελμα και την απασχόληση ,το 6 % στην ενημέρωση και πληροφόρηση ενώ το 14 % δήλωσε πως κάποιος άλλος τομέας επηρεάζεται από τις οπτικές του δυσκολίες όπως η μετακίνηση ,η αντιμετώπιση από τους άλλους ενώ κάποιοι απάντησαν πως δεν επηρεάζεται κανένας τομέας της ζωής τους .

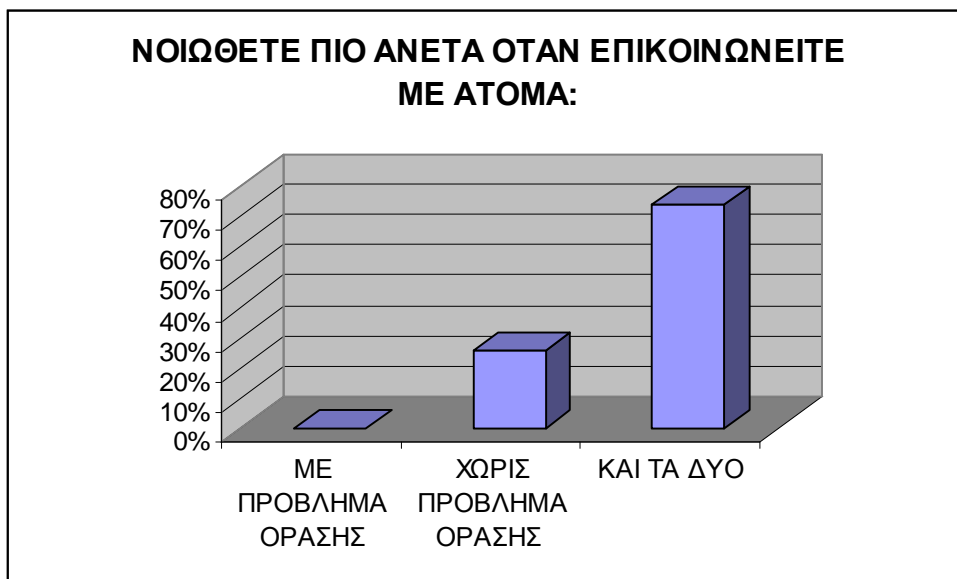
8. Εδώ γίνεται συσχέτιση της ερώτησης Ε «Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο» με την παραπάνω. Τα στοιχεία που πήραμε ήταν : Από τα 26 άτομα που έχουν παρακολουθήσει την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 69% υποστηρίζει πως η εκπαίδευση επηρεάζεται περισσότερο από την οπτική τους δυσκολία. Το 8% πιστεύει πως οι διαφυλικές – διαπροσωπικές του σχέσεις επηρεάζονται περισσότερο ενώ το 15% θεωρεί το επάγγελμα και την απασχόληση τον τομέα που πλήττεται λόγω της οπτικής μειονεξίας. Τέλος ένα ποσοστό της τάξης του 8% έδωσε μια διαφορετική απάντηση όπως η μετακίνηση, η αντιμετώπιση από τους άλλους.

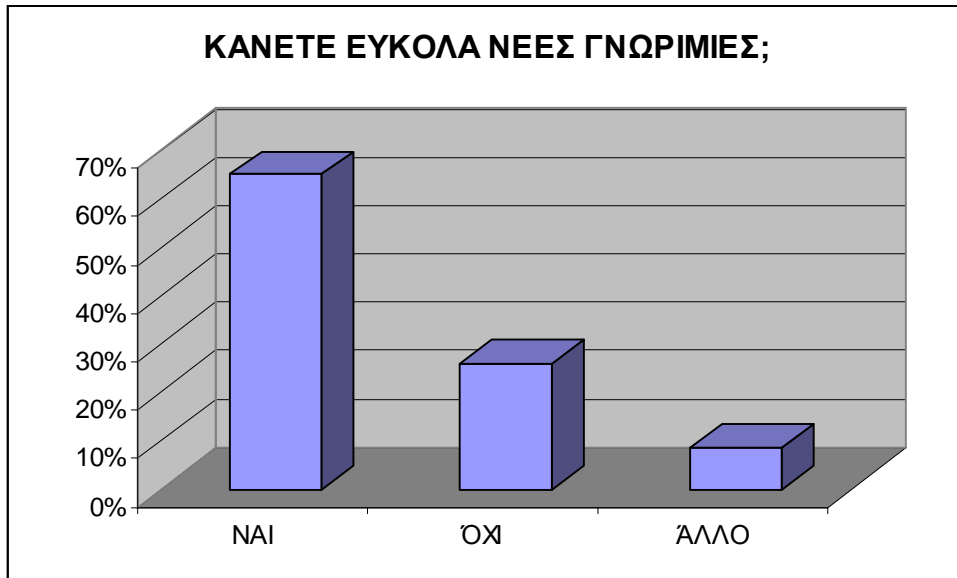
9. Στην ερώτηση << Θα μπορούσατε να υποστηρίξετε πως η επικοινωνία με τους άλλους δυσκολεύεται εξαιτίας του προβλήματος της όρασης σας >> , το 37 % απάντησε θετικά ενώ το 51 % έδωσε αρνητική απάντηση . Ένα ποσοστό 11 % δήλωσε πως κάτι διαφορετικό ισχύει για αυτό το ερώτημα {π.χ. ότι εξαρτάται από τους άλλους από το πώς θα συμπεριφερθούν κάθε φορά}

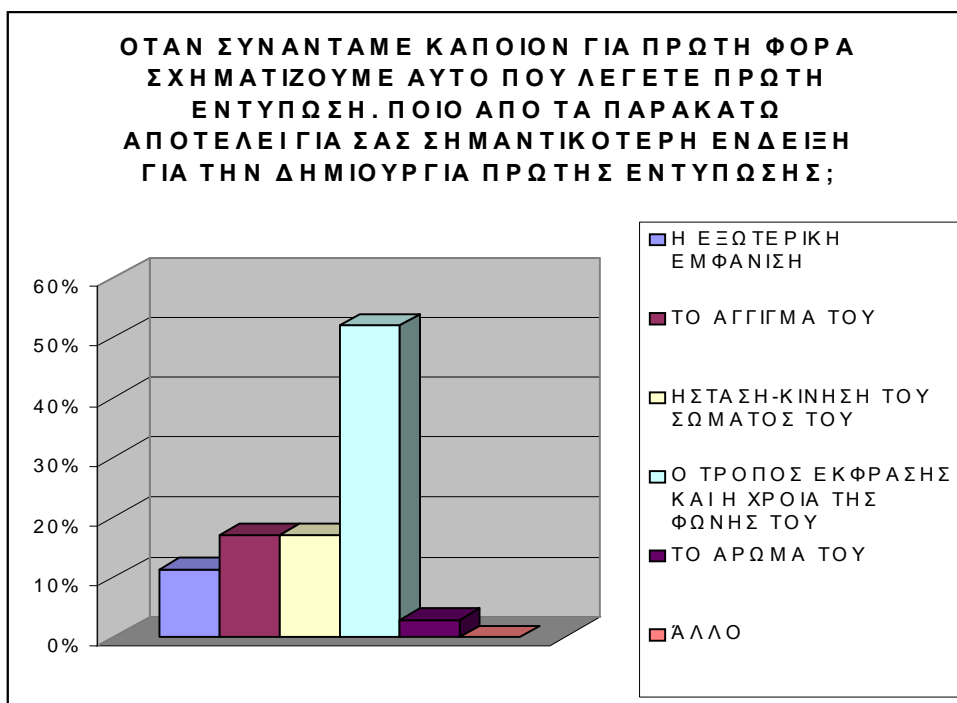
9. Η ερευνητική ομάδα θεώρησε ενδιαφέρον να συσχετίσει την ερώτηση 7 : «Πιστεύετε πως η οικογένειά σας αντιμετωπίζει με άνεση το πρόβλημα της όρασής σας» με την παραπάνω ερώτηση. Έτσι τα στοιχεία τα οποία προκύπτουν από αυτό το συσχετισμό είναι : Από τα 25 άτομα που η οικογένειά τους αντιμετωπίζει με άνεση το πρόβλημα της όρασής τους, το 68% δεν πιστεύει πως αντιμετωπίζει πρόβλημα στην επικοινωνία με τους άλλους, αντίθετα το 24% έχει δυσκολία στην επικοινωνία του ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 8% έδωσε κάποια διαφορετική απάντηση όπως μερικές φορές ή εν μέρη από τους άλλους.

10. Εδώ τίθεται το ερώτημα << Κατά πόσον νιώθουν τα τυφλά άτομα άνετα στην επικοινωνία τους με τους άλλους >> . Έτσι το 26 % δηλώνει πως επικοινωνεί άνετα με άτομα χωρίς πρόβλημα όρασης ενώ το 74 % δηλώνει πως δεν επηρεάζεται αν το άτομο που επικοινωνεί αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα όρασης ή όχι . Αξίζει να σημειωθεί πως κανείς από τους ερωτώμενους δεν επέλεξε την προτεινόμενη απάντηση ότι επικοινωνεί πιο άνετα με άτομα που έχουν το ίδιο πρόβλημα, πράγμα που προκαλεί εντύπωση .

11. Στο ερώτημα << Κάνετε εύκολα νέες γνωριμίες >> ,το 65 % απάντησε θετικά ενώ το 26 % αρνητικά .Ένα ποσοστό 9 % δήλωσε πως κάτι άλλο ισχύει {π.χ. παλιότερα ναι, τώρα όχι}

12. Στην ερώτηση << Ποιο από τα παρακάτω αποτελεί για σας σημαντικότερη ένδειξη για την δημιουργία πρώτης εντύπωσης >>, το 11 % δήλωσε την εξωτερική εμφάνιση, το 17 % το άγγιγμα του συνομιλητή, το 17 % δήλωσε πως η στάση και η κίνηση του σώματος αποτελεί σημαντικότερη ένδειξη για την δημιουργία πρώτης εντύπωσης ενώ ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 52 % δήλωσε πως ο τρόπος έκφρασης και η χροιά της φωνής του συνομιλητή είναι για αυτόν σημαντικότερο. Τέλος ,μόλις 3 % έδωσε ως απάντηση το άρωμα .

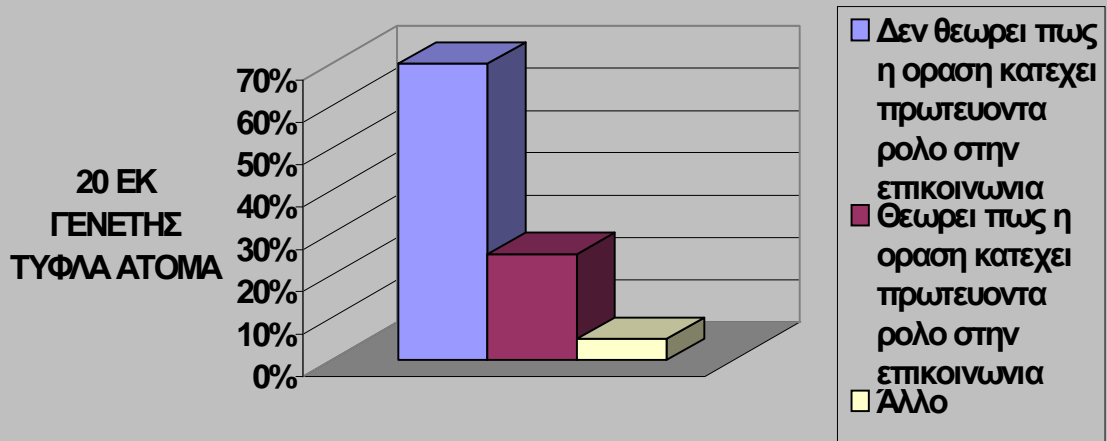
13. Εδώ τίθεται το ερώτημα για την απόσταση που προτιμούν να διατηρούν άτομα με προβλήματα όρασης κατά την επικοινωνιακή διαδικασία .Το 40 % ανέφερε πως επιθυμεί να βρίσκεται πολύ κοντά στον συνομιλητή , ένα ποσοστό της τάξεως του 23 % δήλωσε ότι προτιμά να βρίσκεται αρκετά κοντά του ώστε να μπορεί να τον αγγίξει ,το 17 % προτιμά η θέση μεταξύ τους να είναι σχετικά απομακρυσμένη ενώ 20 % δήλωσε πως κάτι άλλο ισχύει (π.χ.

ότι εξαρτάται κάθε φορά από τον συνομιλητή που έχουν απέναντι τους ή ότι παίζει ρόλο κάθε φορά η δική τους διάθεση ,ενώ άλλοι δήλωσαν ότι προτιμούν να βρίσκονται σε μια φυσιολογική απόσταση).

14. Στην ερώτηση << Πιστεύετε πως η όραση κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην επικοινωνιακή διαδικασία >> ,το 51 % απάντησε θετικά , το 37 % αρνητικά ενώ το 12% έδωσε μια διαφορετική απάντηση (π.χ. μερικές φορές ή όχι πάντα) .

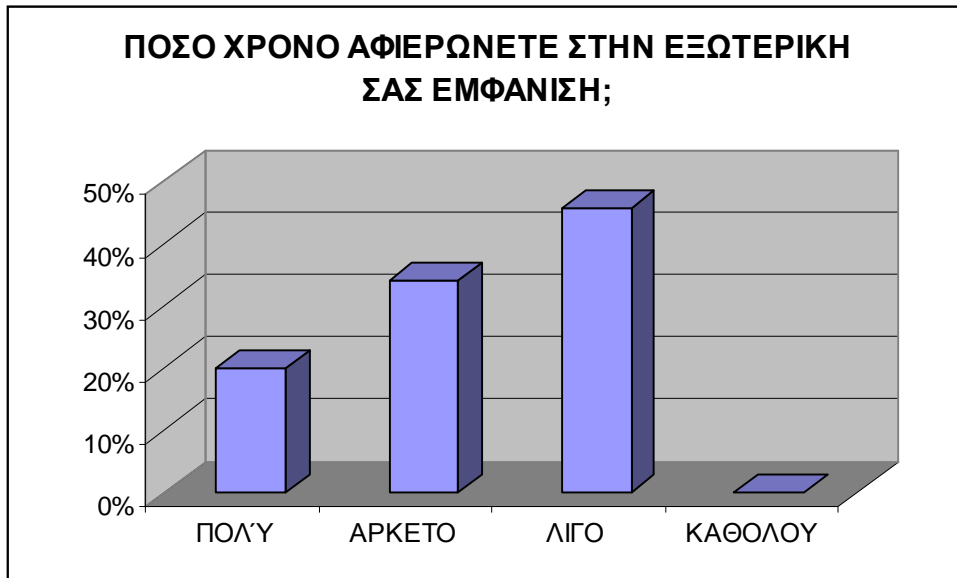
ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΗΣ Ι ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 14 ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

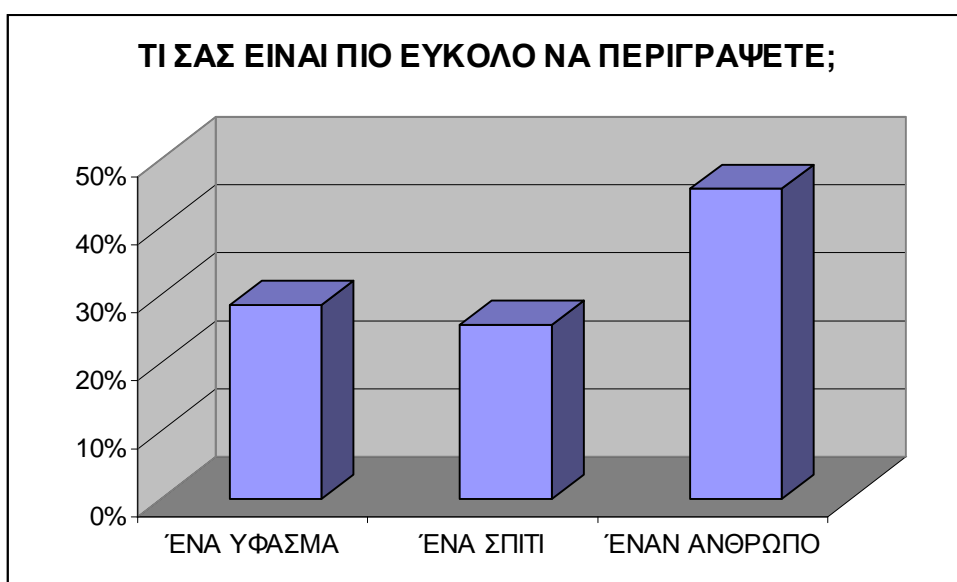
14. Στο σημείο αυτό γίνεται συσχέτιση της ερώτησης Ι «Είστε εκ γενετής τυφλός» με την παραπάνω ερώτηση. Από τα 20 άτομα που δήλωσαν εκ γενετής τυφλά το 70% δε θεωρεί πως η όραση κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην επικοινωνιακή διαδικασία ενώ το 25% πιστεύει το αντίθετο. Ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 5% έδωσε μια διαφορετική απάντηση όπως μερικές φορές ή όχι πάντα.

15. Εδώ τίθεται το ερώτημα << Πώς τα άτομα με ολική ή μειωμένη όραση χαρακτηρίζουν έναν άνθρωπο όμορφο >> .Το 40 % θεωρεί έναν άνθρωπο όμορφο με βάση τις περιγραφές των άλλων , το 29 % με βάση την φωνή του , το 31 % έδωσε διαφορετική απάντηση (π.χ. από τον χαρακτήρα του, από την αύρα του και την παρουσία του στο χώρο), ενώ σημειωτέον είναι ότι από τις παραπάνω προτεινόμενες απαντήσεις κανείς δεν έδωσε ως απάντηση την μυρωδιά .

16. Στην ερώτηση << Πόσο χρόνο αφιερώνετε στην εξωτερική σας εμφάνιση >> μόλις το 20 % δήλωσε πως αφιερώνει πολύ χρόνο , το 34 % αρκετό , το 46 % λίγο ενώ κανείς δεν είναι εκείνος που αγνοεί την εξωτερική του εμφάνιση .

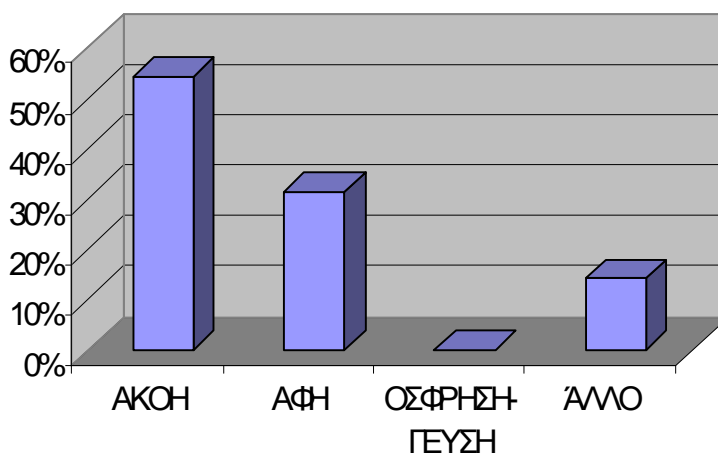

17. Στην ερώτηση << Τι σας είναι πιο εύκολο να περιγράψετε >> το 29 % δήλωσε ότι θεωρεί πιο εύκολη την περιγραφή ενός υφάσματος , το 26 % την περιγραφή ενός σπιτιού και το 46 % θεωρεί ότι μπορεί να περιγράψει με μεγαλύτερη ευκολία έναν άνθρωπο .

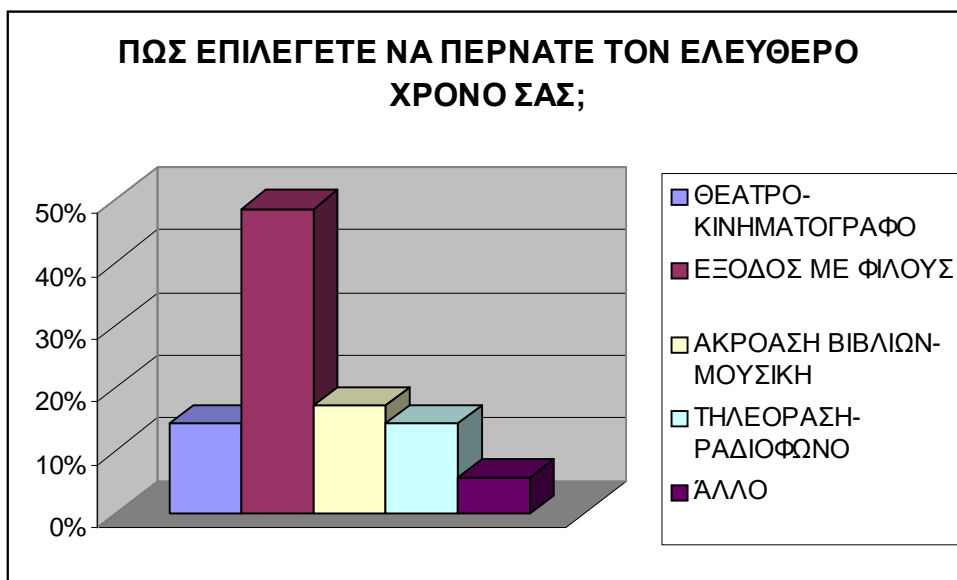
18. Όταν τα τυφλά άτομα ερωτήθηκαν << Πώς προσδιορίζουν την προοπτική ενός χώρου >> οι απαντήσεις που πήραμε ήταν : Το 34 % προσδιορίζει την προοπτική ενός χώρου από τους ήχους , το 26 % μέσω της αφής , το 29 % ζητά από κάποιον άλλο να του περιγράψει τον χώρο ενώ το 11 % απάντησε κάτι άλλο (π.χ. από τους ήχους και μέσω της αφής).

ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΜΕΣΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ (Π.Χ. ΣΕΙΣΜΟΣ, ΦΩΤΙΑ κ.α.) ΠΟΙΑ ΑΙΣΘΗΣΗ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗ ΣΑΣ;

19. Σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου (π.χ. σεισμός ,φωτιά κ.α.) τέθηκε το ερώτημα ποια αίσθηση εμπιστεύονται περισσότερο για την προφύλαξη τους τα τυφλά άτομα .Οι απαντήσεις που πήραμε ήταν : Το 54 % θεωρεί πως η ακοή είναι η αίσθηση που θα χρησιμοποιήσει περισσότερο ενώ το 31 % θα εμπιστευόταν την αφή για να βοηθήσει τον εαυτό του σε μια τέτοια δύσκολη κατάσταση. Κανείς δεν απάντησε ότι θα χρησιμοποιούσε την όσφρηση – γεύση ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 14 % έδωσε άλλες απαντήσεις (π.χ. όλες τις αισθήσεις ή ότι εξαρτάται από τον κίνδυνο που θα διέτρεχαν)

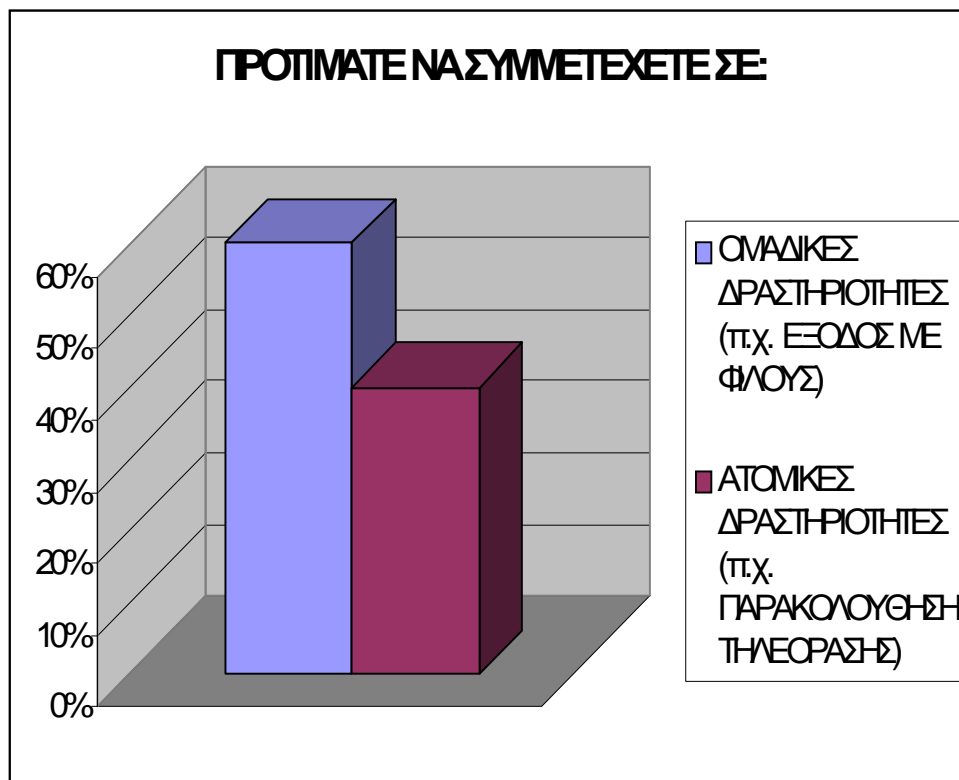
.

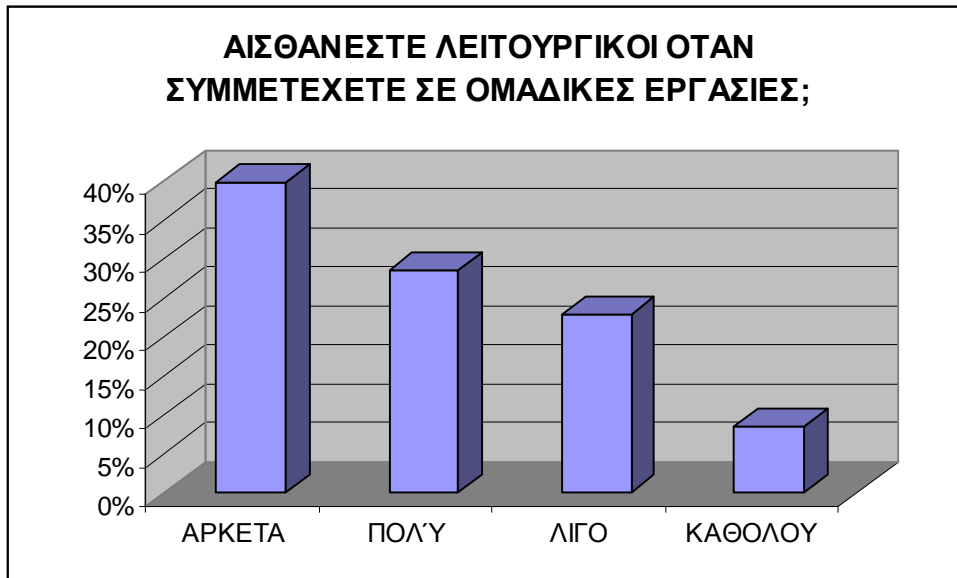
20. Στην ερώτηση << Πώς επιλέγετε να περνάτε τον ελεύθερο χρόνο σας >> αξιολογώντας τα ενδιαφέροντα τους το 14 % δήλωσε πως προτιμά να πηγαίνει κινηματογράφο / θέατρο ,το 49 % που αποτελεί και την πλειοψηφία του δείγματος επιλέγει να βγαίνει έξω με φίλους ,το 17 % ακούει βιβλία και μουσική , το 14 % παρακολουθεί τηλεόραση ή ακούει ραδιόφωνο και ένα 6 % έδωσε διαφορετικές απαντήσεις (π.χ. ηλεκτρονικοί υπολογιστές ή ότι φροντίζει το σπίτι και τον εαυτό του) .

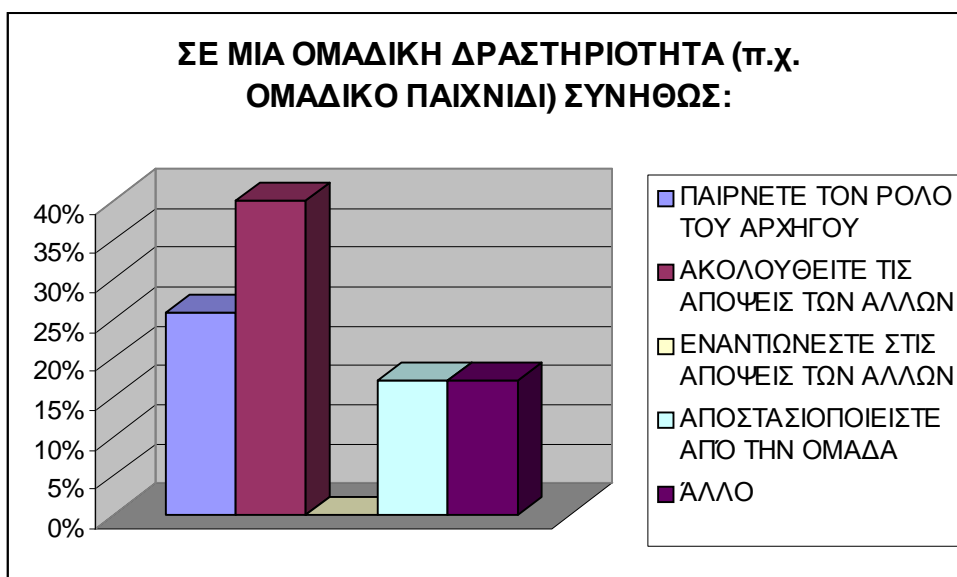
21. Στην ερώτηση << Παίρνετε ευχαρίστηση από τις καθημερινές σας ασχολίες στο σπίτι (π.χ. νοικοκυριό ,ακρόαση μουσικής) >> το 80 % απάντησε θετικά και το 20 % αρνητικά

22. Όταν τα τυφλά άτομα ερωτήθηκαν αν προτιμούν να συμμετέχουν σε ομαδικές ή ατομικές δραστηριότητες το 60 % απάντησε πως επιλέγει να κάνει πράγματα μαζί με άλλους (π.χ. έξοδος με φίλους) και το 40 % προτιμά τις ατομικές δραστηριότητες (π.χ. παρακολούθηση τηλεόρασης).

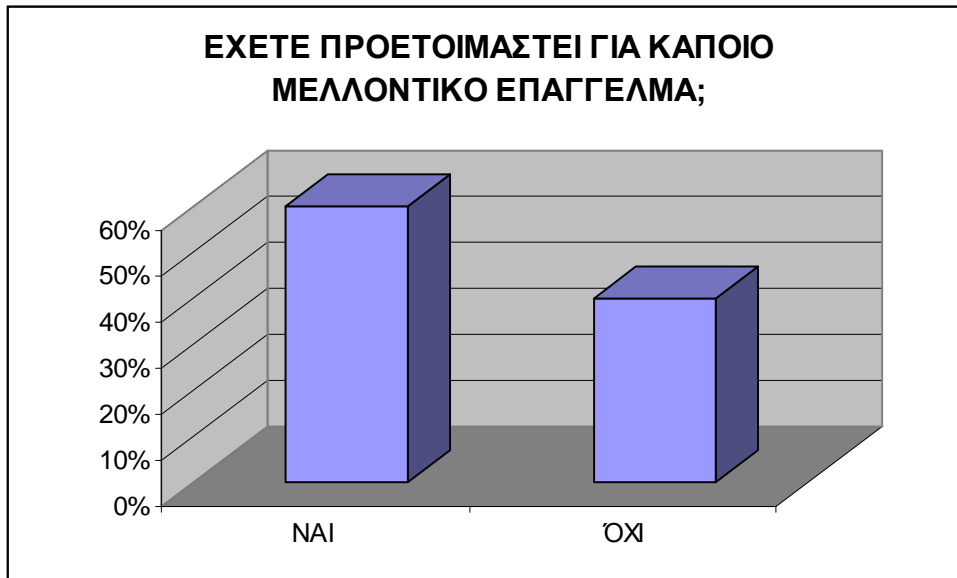
23. Στην ερώτηση << Αισθάνεστε λειτουργικοί όταν συμμετέχετε σε ομαδικές εργασίες >> ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 40 % απάντησε αρκετά , το 29 % επέλεξε να δηλώσει πολύ, το 23 % δήλωσε λίγο και την απάντηση καθόλου διάλεξε το 9 % .

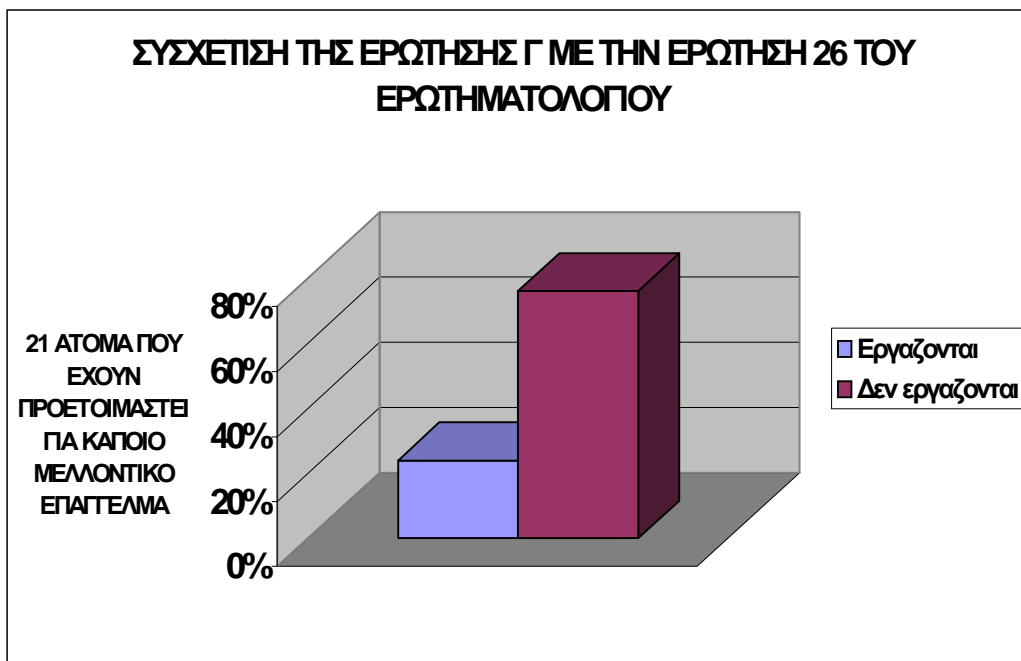
24. Εδώ οι ερωτώμενοι είχαν να απαντήσουν στην ερώτηση << Ποιο ρόλο υιοθετείτε σε μια ομαδική δραστηριότητα (π.χ. ομαδικό παιχνίδι) .Το 26 % δήλωσε ότι επιλέγει το ρόλο του αρχηγού , το 40 % που είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό ακολουθεί τις απόψεις των άλλων ενώ κανείς δεν απάντησε πως εναντιώνεται στους άλλους . Ένα ποσοστό 17 % αποστασιοποιείται από την ομάδα ενώ 17 % επέλεξαν μια διαφορετική απάντηση (π.χ. ότι εξαρτάται από την συζήτηση ή από τις απόψεις του σε κάθε θέμα) .

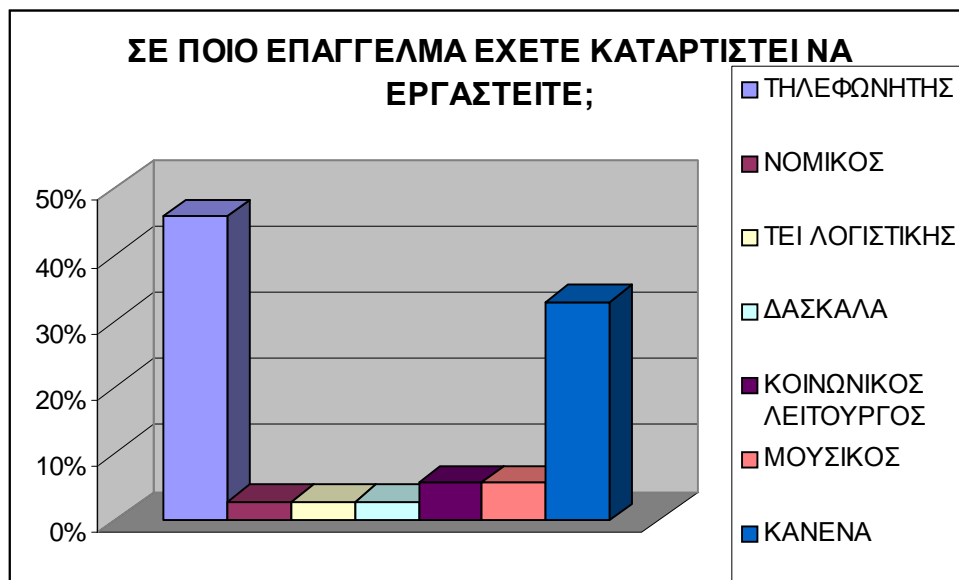
25. Στην ερώτηση << Πως αισθάνεστε όταν δυσκολεύεστε να ασχοληθείτε με δραστηριότητες που απαιτούν όραση (π.χ. χρήση υπολογιστή , επιτραπέζια παιχνίδια κ.α.) >> το 20 % απάντησε άνετα , το 34 % δήλωσε πως αισθάνεται αμήχανα , αδιάφορο ήταν το 29 % ενώ το 17 % απάντησε κάτι άλλο (π.χ. απογοήτευση , άνετα αλλά ενδόμυχα το σκέφτονται και κάποιοι άλλοι πως εξαρτάται κάθε φορά από την δική τους ψυχολογική διάθεση) .

26. Εδώ τέθηκε το ερώτημα κατά πόσον τα άτομα με προβλήματα όρασης έχουν προετοιμαστεί για κάποιο μελλοντικό επάγγελμα . Εκείνοι οι οποίοι έχουν μεριμνήσει για κάτι τέτοιο αποτελούν το 60 % ενώ το 40 % είναι εκείνοι που έπραξαν αντίθετα .

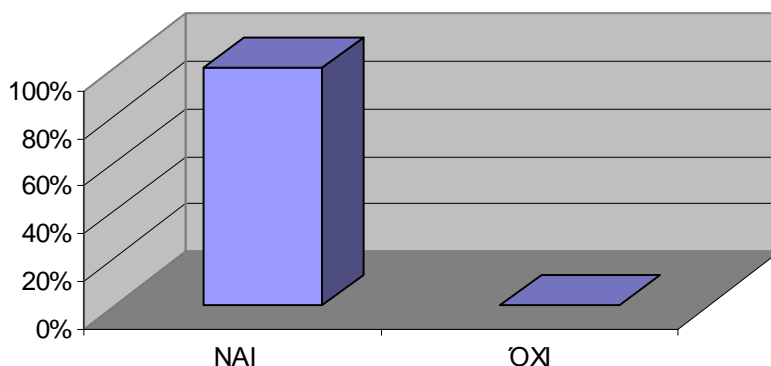

26. Η ερευνητική ομάδα στο σημείο αυτό συσχετίζει την ερώτηση Γ «Έχετε προετοιμαστεί για κάποιο μελλοντικό επάγγελμα» με την παραπάνω. Από το συσχετισμό αυτό προκύπτει ότι από τα 21 άτομα που έχουν προετοιμαστεί για κάποιο μελλοντικό επάγγελμα το 76% παραμένει άνεργο ενώ το 24% απασχολείται εργασιακά.

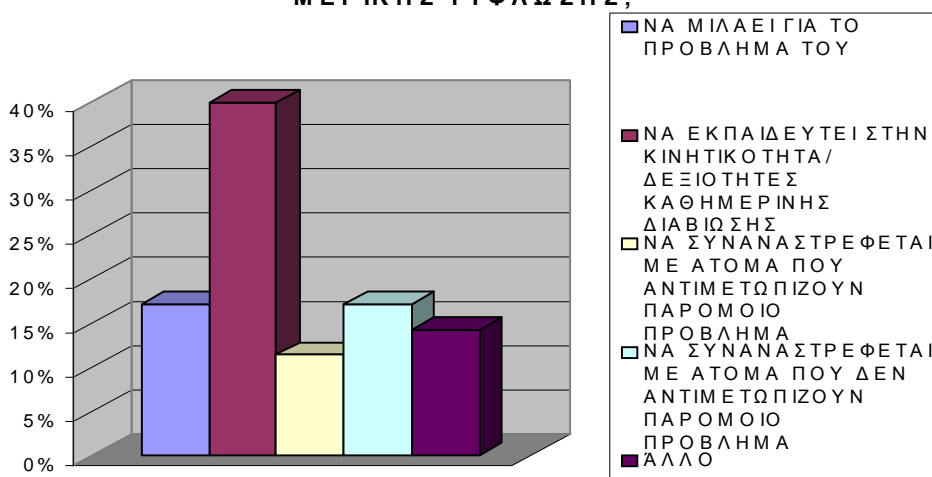
27. Στο ερώτημα << Σε ποιο επάγγελμα έχετε καταρτιστεί να εργαστείτε >> υπήρξε πληθώρα απαντήσεων .Το 46 % έχει εκπαιδευτεί για το επάγγελμα του τηλεφωνητή .Το 3 % για το επάγγελμα του νομικού , επιπλέον ο ίδιος αριθμός ποσοστού είναι και για το επάγγελμα του δασκάλου και του λογιστή .Επιπρόσθετα , το 6 % δήλωσε ότι έχει καταρτιστεί ως κοινωνικός λειτουργός όπως και ο ίδιος αριθμός ποσοστού σαν μουσικός . Αξιοσημείωτο είναι πως το 33 % δεν έχει καταρτιστεί σε κάποιο επάγγελμα .

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΠΩΣ ΘΑ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΓΙΑ ΑΝΕΡΓΟΥΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ;

28. Στην ερώτηση << Πιστεύετε πως θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερα προγράμματα κατάρτισης για ανέργους με προβλήματα όρασης >> και τα 35 άτομα απάντησαν όπως αναμενόταν θετικά .

ΤΙ ΘΑ ΠΡΟΤΕΙΝΑΤΕ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟΝ ΠΟΥ ΘΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕ ΤΟ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΟ ΟΛΙΚΗΣ Ή ΜΕΡΙΚΗΣ ΤΥΦΛΩΣΗΣ;

29. Στην τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου επιδιώξαμε να δούμε τις πιθανές προτάσεις των ερωτώμενων για κάποιον που θα αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο μερικής ή ολικής τύφλωσης .Το 17 % προτείνει σε κάποιον που θα αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο αυτό να μιλά για το πρόβλημα του .Το 40 % υποστηρίζει πως θα είναι καλό να εκπαιδευτεί στην κινητικότητα και τις Δεξιότητες της Καθημερινής Διαβίωσης . Το 11 % προτείνει ως λύση την συναναστροφή με άτομα που αντιμετωπίζουν παρόμοιο πρόβλημα ενώ το 17 % την συναναστροφή με άτομα που δεν φέρουν παρόμοιο πρόβλημα .Τέλος το 14 % έδωσε κάποιες άλλες απαντήσεις (π.χ. να μη κλειστεί στον εαυτό του , να βρει νέα ενδιαφέροντα και να τα προσαρμόσει στη νέα κατάσταση , να συνεχίσει τη ζωή του όσο γίνεται πιο δημιουργικά ανακαλύπτοντας νέους τρόπους για να καλύψει το κενό που αφήνει η όραση) .

29. Στο σημείο αυτό γίνεται συσχέτιση της ερώτησης 1 «Έχετε εκπαιδευτεί σε μεθόδους της ειδικής αγωγής που αφορούν την κινητικότητα και τις Δεξιότητες Καθημερινής Διαβίωσης» με την παραπάνω ερώτηση. Από τα 19 άτομα τα οποία δεν έχουν εκπαιδευτεί σε μεθόδους της Ειδικής Αγωγής το 73% προτρέπει σε ενδεχόμενο ολικής ή μερικής τύφλωσης στα άτομα να εκπαιδευτούν στην κινητικότητα. Το 11% προτρέπει τα άτομα να μιλήσουν για το πρόβλημα τους ενώ το 16% προτείνει τη συναναστροφή με άτομα που δεν αντιμετωπίζουν παρόμοιο πρόβλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

4.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας, όπως αυτός είχε καθοριστεί από την ερευνητική ομάδα στην αρχή της συγκεκριμένης προσπάθειας, ήταν η αναζήτηση των εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας των ατόμων με προβλήματα όρασης.

Ο τρόπος εργασίας καθορίστηκε από την έλλειψη αντίστοιχων μελετών στον Ελλαδικό χώρο, όσο και από τις ιδιαιτερότητες των ολικά τυφλών ή μερικώς βλεπόντων στη χώρα μας. Τα εργαλεία και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αποτέλεσμα προβληματισμού σχετικά με τα παραπάνω.

Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η ερευνητική ομάδα έχουν προέλθει μέσα από την αναλυτική μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και μέσα από τη συγκέντρωση, επεξεργασία και ανάλυση στοιχείων από τον ελληνικό χώρο.

ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ

- Η κατανόηση της οικογένειας ενός ατόμου στην αποδοχή του προβλήματός του είναι προφανώς σημαντική, αλλά καθοριστικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η ίδια η προσωπικότητα του ατόμου με γνώμονα τα επίπεδα της ψυχολογικής του ωριμότητας που μπορούν να του επιτρέψουν γόνιμη προσαρμογή σε καινούρια δεδομένα.
- Το οικείο περιβάλλον του ατόμου με πρόβλημα όρασης παρουσιάζεται ενθαρρυντικό όσον αφορά την αυτονομία του τελευταίου σε καθημερινές δραστηριότητες (π.χ. διαχείριση χρημάτων, αυτοεξυπηρέτηση) αλλά φαίνεται λιγότερο υποστηρικτικό στις ευρύτερες

προσωπικές του επιλογές και αποφάσεις (π.χ. επιλογή συντρόφου, σπουδές).

- Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με προβλήματα όρασης, των οποίων η οικογένεια αντιμετωπίζει με σχετική άνεση την αναπηρία τους, δεν αισθάνονται πως δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν με τους άλλους εξαιτίας του προβλήματός τους.

- Συμπεραίνουμε ότι τα άτομα με κάποια οπτική δυσλειτουργία, είναι πιθανόν να παρουσιάζουν μειωμένο ενδιαφέρον για τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά εφόσον μπορούν να έχουν μειωμένη ή και καθόλου οπτική ανταπόκριση.

- Τα άτομα με προβλήματα όρασης χρησιμοποιούν την ακοή για να αντιληφθούν πληροφορίες που κυρίως έγγυνται σε οπτικά ερεθίσματα (π.χ. την προοπτική ενός χώρου, την πρώτη εντύπωση που μας προκαλεί ένας άνθρωπος). Αν και τα οπτικά ερεθίσματα δεν είναι δυνατό να υποκατασταθούν εξ' ολοκλήρου με ακουστικά ερεθίσματα, η ενισχυτική λειτουργία και χρήση των εναπομεινάντων αισθήσεων μπορεί να δώσει στο άτομο την ικανότητα να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά στην ολική ή μερική απουσία της όρασης του.

- Η πλειοψηφία των ατόμων που αντιμετωπίζουν οπτική δυσλειτουργία πιστεύει πως η όραση κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην επικοινωνιακή διαδικασία. Το ποσοστό αυτό κυρίως προκύπτει από τους επίκτητα τυφλούς ή μερικώς βλέποντες. Στα άτομα με εκ γενετής προβλήματα όρασης δεν ισχύει η ίδια άποψη, γεγονός που αξίζει να σημειωθεί για την καλύτερη κατανόηση αυτής της διαφοροποίησης.

- Τα περισσότερα άτομα με προβλήματα όρασης προτιμούν την εγγύτητα όταν συζητούν με κάποιον, έτσι ώστε να μπορούν με την αφή και την απρόσκοπτη ανταλλαγή ακουστικών ερεθισμάτων να καλύπτουν τις τρεις βασικές ανάγκες κατά την επικοινωνιακή πράξη, τις οποίες σε άτομα

με φυσιολογική όραση, καλύπτει κυρίως η οπτική επαφή (βλ. κεφ. Ο ρόλος της όρασης στις διαπροσωπικές σχέσεις σελ.).

- Τα άτομα με προβλήματα όρασης επιθυμούν να συμμετέχουν και να νοιώθουν λειτουργικά σε ομαδικές δραστηριότητες, γεγονός που αποδεικνύει πως η χρήση εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας μπορεί να ενθαρρύνει την συνεργατικότητα και την ικανότητα του ατόμου να λαμβάνει ευχαρίστηση, περιορίζοντας τις δυσμενείς επιπτώσεις της οπτικής μειονεξίας.

- Είναι προφανής η έλλειψη δομών και επιλογών για άτομα με προβλήματα όρασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση γεγονός που απορρέει από το ελάχιστο ποσοστό που έχει φοιτήσει σ' αυτήν και από το ότι οι περισσότεροι αντιμετωπίζουν δυσκολότερα το πρόβλημα τους στο τομέα της εκπαίδευσης.

- Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων με προβλήματα όρασης έχει προετοιμαστεί για κάποιο μελλοντικό επάγγελμα, ο μεγαλύτερος πληθυσμός εξ' αυτών παραμένει άνεργος.

- Τέλος οι περισσότεροι τυφλοί ή μερικώς βλέποντες, προτρέπουν σε άτομα που τυχόν θα αντιμετώπιζαν ενδεχόμενο μερικής ή ολικής τύφλωσης, να εκπαιδευτούν στην κινητικότητα και στις δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των ιδίων δεν έχει εκπαιδευτεί. Η ερευνητική ομάδα θεώρησε άξια προσοχής αυτήν την αντίφαση και αναζητώντας πιθανές εξηγήσεις, καταλήγει στη πιθανότητα αυτό να οφείλεται στην δύσκολη πρόσβαση που έχει στη χώρα μας ένα άτομο με πρόβλημα όρασης, όσον αφορά τα μέρη που παρέχεται αυτή η εκπαίδευση. (Σημ. στη χώρα μας παρέχεται εκπαίδευση στην κινητικότητα και τις δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης, στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ιωάννινα και Κρήτη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

5.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ερευνητική ομάδα, στο κεφάλαιο αυτό, προσπαθεί στηριζόμενη στη βιβλιογραφική μελέτη που πραγματοποιήθηκε καθώς και μέσα από την έρευνα που διεξήχθη στις οκτώ πόλεις της Ελλάδας, να προτείνει τρόπους βελτίωσης της υπάρχουσας κατάστασης για τα άτομα με προβλήματα όρασης.

α) **Κρατικό επίπεδο**

- Δημιουργία περισσότερων προγραμμάτων κατάρτισης για άνεργους με προβλήματα όρασης. Αυτό μάλιστα αποτελεί πρόταση των ίδιων των τυφλών ατόμων, όπως φαίνεται μέσα από το ερωτηματολόγιο της έρευνας.
- Πρόσληψη περισσότερων εκπαιδευτών που ασχολούνται με μεθόδους κινητικότητας και δεξιοτήτων καθημερινής διαβίωσης στις αρμόδιες υπηρεσίες.
- Δημιουργία κέντρων εκπαίδευσης και σε άλλες πόλεις της Ελλάδος για την εκμάθηση γραφής Braille και την εκπαίδευση ως τηλεφωνητής (λειτουργούν ήδη ο Ήλιος στην Θεσσαλονίκη και το Κ.Ε.Α.Τ. στην Αθήνα).
- Μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια για τυφλά άτομα που είναι αδύνατον να εργαστούν και στερούνται άλλης οικονομικής παροχής.
- Μεγαλύτερη προβολή από τα Μ.Μ.Ε. σχετικά με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των ατόμων με προβλήματα όρασης.
- Ίσες ευκαιρίες και αξιοκρατική πρόσληψη ατόμων με προβλήματα όρασης, στηριζόμενη στην υπάρχουσα κάθε φορά νομοθεσία.

- Βελτίωση στις δομές της εκπαίδευσης γενικότερα, ώστε να γίνει περισσότερο προσιτή και σε άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα πρόσβασης εξαιτίας κάποιας οπτικής μειονεξίας.
- Η υλικοτεχνική υποδομή στους χώρους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να εμπλουτιστεί με βιβλία σε γραφή Braille, ακουστική βιβλιοθήκη και ειδικά διαμορφωμένους στην χρήση ηλεκτρονικούς υπολογιστές για τα τυφλά άτομα.
- Η οικονομική υποστήριξη που εφαρμόζεται τόσα χρόνια στην Ευρώπη για τα τυφλά άτομα από το κράτος, να εφαρμοστεί επιτέλους και στην Ελλάδα.
- Μετατροπή της υπάρχουσας γραπτής πληροφόρησης (περιοδικών, βιβλίων, εφημερίδων) σε γραφή Braille ή την εγγραφή τους σε κασέτες.
- Πρόσληψη κοινωνικών λειτουργών στις τοπικές ενώσεις Τυφλών με σκοπό την ψυχολογική υποστήριξη, διάγνωση, πρόληψη και η αντιμετώπιση προβλήματος σχετικά με την έννοια της τύφλωσης.

β) Υπηρεσιακό επίπεδο

- Συνεργασία των Τοπικών Ενώσεων Τυφλών με άλλες ιδιωτικές ή κρατικές υπηρεσίες με σκοπό την πληροφόρηση π.χ στις υπηρεσίες μαζικής μεταφοράς ,για μεγαλύτερη κατανόηση στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τυφλά άτομα.
- Δημιουργία ψυχοθεραπευτικής ομάδας γονέων με παιδιά με προβλήματα όρασης με σκοπό την επεξεργασία συναισθημάτων, την επίτευξη ενσυναίσθησης και εκφόρτιση από αγχώδη και δυσάρεστα συναισθήματα.

γ) Προσωπικό επίπεδο

- Η ερευνητική ομάδα προτρέπει τα άτομα με προβλήματα όρασης να κάνουν χρήση των υπάρχοντων υπηρεσιών που τους

παρέχονται, να παραμένουν διεκδικητικά για τα νομικά τους δικαιώματα και να παραμείνουν ενεργά μέλη της κοινωνίας.

- Συνεργασία της οικογένειας του τυφλού ατόμου με ειδικούς (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους) ώστε να επιτευχθεί η ομαλή αποδοχή του προβλήματος από τους ίδιους τους γονείς, γεγονός που επιδρά αγχολυτικά για το ίδιο το άτομο που αντιμετωπίζει κάποια οπτική δυσλειτουργία.

Η ερευνητική πιστεύει πως η υλοποίηση των μέτρων που προτάθηκαν, θα ανοίξει μεγαλύτερους διόδους επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα με προβλήματα όρασης και μη. Θέλουμε να πιστεύουμε πως παρά τη σπουδαιότητα της όρασης, τα εμπόδια που προκύπτουν από την έλλειψή της δεν είναι ανυπέρβλητα. Άλλωστε όπως υποστηρίζει και ο Επίχαρμος: ***Νους ορά και νους ακούει: τα δ' άλλα κωφά και τυφλά.***

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Ελληνόγλωσσα:

1. Αγγελοπούλου Ν. Σακαντάμη, Ιατρικά προβλήματα σε άτομα με σωματικές δυσκολίες, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1985.
2. Ασπιώτη Αρ. Α, Θέματα της σημερινής Ψυχολογίας, εκδόσεις Ουμάτι, Αθήνα 1981.
3. Γεωργιάς Δ., Κοινωνική Ψυχολογία, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1990.
4. Δημητρόπουλος Ευστάθιος Γ., Συμβουλευτική σταδιοδρομία, εκδόσεις Γρηγόρη Μ. Π., Αθήνα, 1998.
5. Ζαφειράτου Ε. Κουλιούμπα, Γνωριμία με την κώφωση, εκδόσεις Ελλην, Αθήνα, 1994.
6. Ιωαννίδου Αμαλία – Johnson, Προκατάληψη Ποιος; Εγώ;, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
7. Κάϊλα Μ. – Πολεμικός Ν-Φιλίππου Γ. , Άτομα με ειδικές ανάγκες, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.
8. Καλούρη Ράνυ-Αντωνοπούλου, Παιδαγωγική Ψυχολογία, εκδόσεις Ελλην, 1994.
9. Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, Ανεργία και απασχόληση στην Ελλάδα, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991.
10. Κιτσάκης Αθανάσιος Κ. Η σύγχρονη κοινωνία, εκδόσεις Κιτσάκη, Αθήνα.

11. Κολιάδη Εμμανουήλ Α., Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη, Αθήνα 1991.
12. Κομνηνάκης Μάρκος Κ., Η γλώσσα του σώματος, εκδόσεις Ελλην, Αθήνα 1998.
13. Κοσμόπουλος Αλεξ. Β., Σχεσιοδυναμική Παιδαγωγική του προσώπου, εκδόσεις ΙΔΕΟΓΡΑΜΜΑ, Αθήνα 1983.
14. Κουκλογιάννου – Δορζιώτου Ε., Αποκατάσταση ατόμων με ειδικές ανάγκες, εκδόσεις Ελλην, Αθήνα.
15. Κρουσταλάκης Γεωργίου Σ., Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες (Τόμος Β'), εκδόσεις Λύχνος, Αθήνα.
16. Λιάντας Μιχαήλ Γρηγ., Επαγγελματικός Προσανατολισμός, εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1996.
17. Παντζάρη Εύα – Παπανδρέου, Ψυχολογία: η επιστήμη της συμπεριφοράς, Αθήνα 1997.
18. Παπαδάκη Ε. Μιχαηλίδη, Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
19. Παπανούτσος Ευάγγελος Ε., Ψυχολογία, εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1972.
20. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Ν., Διαφυλικές σχέσεις, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
21. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Ν., Εξελεγκτική Ψυχολογία, (τόμος Α'), Αθήνα.
22. Πατρικίου Ιωάννου Σ., Ψυχολογία, εκδόσεις Παρισιάνος, Αθήνα 1971.
23. Πόρποδας Κωνσταντίνος Δ., Γνωστική Ψυχολογία, εκδόσεις Μορφωτική, Αθήνα 1993.
24. Τομασίδης Χ. Χριστόδουλος, Εισαγωγή στην Ψυχολογία, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1982.

25. Χασάπης Ιωάννης, Ψυχολογία της προσωπικότητας, εκδόσεις Βασιλόπουλος, Αθήνα 1980
26. Χρηστάκης Κώστας, Εισαγωγή στις επιστήμες της ειδικής αγωγής. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες και η εκπαίδευσή τους, Αθήνα 1995.

Μεταφρασμένα:

1. Argyle Michael, Ψυχολογία της συμπεριφοράς, (μετάφραση Δερμιτζάκης Μπάμπης), εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1981.
2. Cole Michael – Cole Sheila R., Η ανάπτυξη των παιδιών (μετάφρ. Δορδανάλ Γιώργος), εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 2000.
3. Ciaarder Jostein, Ο κόσμος της Σοφίας, (μετάφρ. Αγγελίδου Μαρία), εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1993.
4. Glasroul Michael, Τα μάτια: Προβλήματα και θεραπείες (μετάφρ. Έκμε Έλλη), εκδόσεις Υγεία και Ζωή, Αθήνα 1984.
5. Haxley Aldous, Τέχνη της όρασης (μετάφρ. Μπαρούξης Γ.) εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 1987.
6. Kalat W. James, Βιολογική Ψυχολογία (μετάφρ. Καστελλάκης Α. – Χρηστίδης Δ.) (τόμος Α'), εκδόσεις Ελλην, Αθήνα 1999.
7. Kerry Thomas – Stevens Richard, Εισαγωγή στην ψυχολογία του ατόμου, (μετάφρ. Κελεσίδου Άννα), εκδόσεις Κουτσούμπος Α. Ε. 1991.
8. Leydhecker Wolfgang, Ομφαλμολογία (μετάφρ. Μπεχράκης Μανώλης), εκδόσεις Λίτσας, Αθήνα 1984.
9. Louis Coher – Lawrence Manion, Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας, (μετάφρ. Μητσόπουλος – Φιλόπουλος), εκδόσεις έκφραση, Αθήνα 1997.
10. O' Leary Eleanor, Η Θεραπεία Gestalt, (μετάφρ. Σκαρβέλη Γιάννα), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.

11. Solomon Robert – Higinis Kathlin, Μια σύντομη ιστορία της Φιλοσοφίας, (μετάφρ. Βλάχος Γεώργιος), εκδόσεις Φιλιστώρ, Αθήνα 1999.
12. Verderber F. Rudolph, Τέχνη της επικοινωνίας, (μετάφρ. Σαρρής Νίκος), εκδόσεις Ελλην, Αθήνα 1998.
13. Young Z. John, Ο εγκέφαλος και οι φιλόσοφοι, (μετάφρ. Αντωνοπούλου Μυρτώ), εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 1987.

Ξενόγλωσσα:

1. Callagher Kirk Sand, Education Expreptional Children, Houghon Mifflin Co, Boston 1986.

ΑΡΘΡΑ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ελληνόγλωσσα:

1. Λαζαράτου Ε., «Μελέτη του ζεύγους μητέρας – βρέφους κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής», Θέματα Μαιευτικής – Γυναικολογίας, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1990, τόμος Δ', τεύχος 3, σελ. 26.
2. Μπόλιας Κων/νος – Τάσση Μαριάννα, «Εκπαίδευση στην κινητικότητα – προσανατολισμό και τις δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης», Πανελλήνιος Σύνδεσμος τυφλών, 2002, τεύχος Α', σελ. 8-15.
3. Μπόλιας Κωνσταντίνος, «Η ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού με αμφιβληστροειδοπάθεια κατά τα διάφορα στάδια της ανάπτυξης και ο ρόλος της οικογένειας», Πανελλήνια ένωση ασθενών μελαγχρωστικής αμφιβληστροειδοπάθειας, 1991, τεύχος 13, σελ.23-25.
4. Πέρπολγου Κ. «Τα μάτια», Πρόσωπα και 21^{ος} αιώνας, 16 Ιουνίου 2001, τεύχος 119, σελ. 32-33.

ΛΕΞΙΚΑ – ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

1. Βαρμάζη Ν., Το βασικό Ερμηνευτικό Λεξικό, εκδόσεις Μαλλιάρης – Παιδεία Α.Ε., Αθήνα 1983.
2. Διαμαντόπουλος Δ. Π., Λεξικό Βασικών Εννοιών, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1992.
3. Δραγώνας, Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Εννοιών, εκδόσεις Δωδώνη.
4. Τεγόπουλος – Φυτράκης, Μικρό Ελληνικό Λεξικό, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

- A. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του φύλου των ερωτώμενων
- B. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας των ηλικιών των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα
- Γ. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας των ερωτώμενων που εργάζονται
- Δ. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του επαγγέλματος των ερωτώμενων
- E. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του μορφωτικού επιπέδου των ερωτώμενων
- Z. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας των ερωτώμενων
- H. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του μορφωτικού επιπέδου του πατέρα των ερωτώμενων
- Θ. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας των ερωτώμενων που ζουν μόνοι τους
- I. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας των ερωτώμενων που υπήρξαν εκ γενετής τυφλοί
- K. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας των ερωτώμενων που έχουν ολική ή μερική τύφλωση αντίστοιχα
 - 1. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το αν έχουν εκπαιδευτεί οι ερωτώμενοι σε μεθόδους της Ειδικής Αγωγής που αφορούν την κινητικότητα και τις Δεξιότητες Καθημερινής Διαβίωσης
 - 2. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το αν έχουν τα άτομα με πρόβλημα όρασης εκπαιδευτεί στο ειδικό σύστημα γραφής Braille
 - 3. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με τους λόγους που πιστεύουν οι ερωτώμενοι πως συνέβαλλε περισσότερο στην ομαλή αποδοχή της κατάστασης τους
 - 4. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το ποια αίσθηση θεωρούν οι ερωτώμενοι πως ενθαρρύνθηκαν από την οικογένεια τους να χρησιμοποιούν περισσότερο
 - 5. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του βαθμού που οι ερωτώμενοι είναι ικανοποιημένοι από την υποστήριξη της οικογένειας τους
 - 6. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της ομαλής αποδοχής του προβλήματος της όρασης από την οικογένεια των ερωτώμενων
 - 7.1 Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με τον τομέα που επηρεάζεται από τις οπτικές δυσκολίες των ερωτώμενων
 - 7.2 Συσχέτιση της ερώτησης E με την ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου
 - 8.1 Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της ευκολίας με την οποία οι ερωτώμενοι επικοινωνούν με τους άλλους
 - 8.2 Συσχέτιση της ερώτησης 7 με την ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου

9. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με ποια άτομα νιώθουν οι ερωτώμενοι ότι τους είναι πιο εύκολο να επικοινωνούν 10. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της ευκολίας δημιουργίας νέων γνωριμιών
11. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της σημαντικότερης ένδειξης για την δημιουργία πρώτης εντύπωσης
12. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της απόστασης που τα άτομα με πρόβλημα όρασης διατηρούν από τον συνομιλητή τους
- 13.1 Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας της σημαντικότητας της αίσθησης της όρασης για τα άτομα με οπτικό μειονέκτημα
- 13.2 Συσχέτιση της ερώτησης I με την 14
14. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με το πώς οι ερωτώμενοι χαρακτηρίζουν έναν άνθρωπο όμορφο
15. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του χρόνου που οι ερωτώμενοι αφιερώνουν στην εξωτερική τους εμφάνιση
16. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με τι θεωρούν οι ερωτώμενοι ότι τους είναι πιο εύκολο να περιγράψουν
17. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με το πώς οι ερωτώμενοι προσδιορίζουν την προοπτική ενός χώρου
18. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με ποια αίσθηση θα χρησιμοποιούσαν οι ερωτώμενοι σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου
19. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το πώς επιλέγουν οι ερωτώμενοι να περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους
20. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για την αποκόμιση ευχαρίστησης στο σπίτι
21. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας σχετικά με τον τρόπο που επιλέγουν οι ερωτώμενοι να συμμετέχουν σε δραστηριότητες
22. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του αισθήματος της λειτουργικότητας των ερωτώμενων όταν συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες
23. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του ρόλου που υιοθετούν οι ερωτώμενοι σε ομαδικές εργασίες
24. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του αισθήματος που λαμβάνουν οι ερωτώμενοι όταν δυσκολεύονται να ασχοληθούν με δραστηριότητες που απαιτούν όραση
- 25.1 Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το αν οι ερωτώμενοι έχουν προετοιμαστεί για κάποιο μελλοντικό επάγγελμα
- 25.2 Συσχέτιση της ερώτησης Γ με την ερώτηση 26 του ερωτηματολογίου
26. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας του επαγγέλματος στο οποίο οι ερωτώμενοι έχουν καταρτιστεί να εργαστούν
27. Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το αν πιστεύουν οι ερωτώμενοι πως θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερα προγράμματα κατάρτισης για ανέργους με προβλήματα όρασης

28.1 Πίνακας ποσοστιαίας αναλογίας για το τι θα πρότειναν οι ερωτώμενοι σε κάποιον που θα αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο ολικής ή μερικής τύφλωσης

28.2 Συσχέτιση της ερώτησης 1 με την ερώτηση 29 του ερωτηματολογίου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ (Νόμος 2643)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΑΡΘΡΑ ΑΠΟ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ,
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ (INTERNET)